

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

HOLLANDA'DA TARIMIN EKONOMİK KALKINMAYA VE İSTİHDAMA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine Duygu BAŞARAN

TEMMUZ - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

HOLLANDA'DA TARIMIN EKONOMİK KALKINMAYA VE İSTİHDAMA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine Duygu BAŞARAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL

TEMMUZ - 2024

TRABZON

ONAY

Emine Duygu BAŞARAN tarafından hazırlanan “Hollanda’da Tarımın Ekonomik Kalkınmaya ve İstihdama Etkileri” adlı bu Çalışma 24.09.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL	Danışman	☒	☐	
Prof. Dr. Sadettin GÜLTEKİN	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Mustafa ŞEN	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada; bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Emine Duygu BAŞARAN

31.07.2024

ÖNSÖZ

Hollanda’da tarımın ekonomik kalkınmaya ve istihdama etkileri adlı bu tez çalışmasında Hollanda’nın mevcut tarımdaki başarısı araştırılarak, Hollanda’nın ekonomik büyümesine ve istihdamına olan etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tez konusunda bana yardımcı olan, bu süreçte beni destekleyen, bilgisiyle tecrübesini bana aktaran sayın Dr. Öğr. Üyesi Hasan Çebi BAL hocama, Jüri üyesi Prof. Dr. Sadettin GÜLTEKİN ve Doç. Dr. Mustafa ŞEN hocalarıma katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Temmuz, 2024

Emine Duygu BAŞARAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
HARİTALAR LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HOLLANDA’NIN GENEL EKONOMİK DURUMU	3-44
1.1. Hollanda’nın Demografik Yapısı	3
1.1. Hollanda’nın Demografik Yapısı	4
1.2. Milli Gelir	5
1.3. Üretim	7
1.3.1. Büyüme.....	8
1.3.2. Bütçe Dengesi	9
1.3.3. Cari Denge	10
1.4. İhracat.....	10
1.5. Hollanda’nın Tarım Sektörü	14
1.5.1. Hollanda Tarımının Tarihsel Süreci.....	14
1.5.1.1. 1500-1750 Yıllarında Hollanda’da Tarım	16
1.5.1.2. 1750-1950 Yıllarında Hollanda’da Tarım	16
1.5.1.3. 1950-2015 Yıllarında Hollanda’da Tarım	18
1.5.2. Hollanda’nın Tarımsal Alanları	18
1.5.2.1. Tarımsal İşletmeler	21
1.5.2.2. Çiftliklerin Ekonomik Büyüklüğü	22
1.5.2.3. Ana Tarım Türüne Göre Tarımsal İşletme	23
1.5.2.4. Arazi Kullanımı	24

1.5.2.5. Ekilebilir arazi	24
1.5.2.4. Kalıcı Otlak.....	25
1.5.2.5. İşgücü.....	25
1.6. Hollanda Tarım Ekonomisi Politikaları	26
1.6.1. Hollanda Tarım Ekonomileri Projeleri	26
1.6.1.1. Zuiderzee Projesi	26
1.6.1.3. Çiftlik Arazisinin İşletilmesi.....	28
1.6.1.3.1. Güney Flevoland	28
1.6.1.3.2. Karşılıklı Bağımlılık Faktörleri	30
1.6.2. Hollanda'nın Devlet Politikaları	32
1.6.2.1. Hollanda GreenHouse Seralar	34
1.6.2.2. Seraların Doğuşu	35
1.6.2.3. Belediye'nin Görevleri	37
1.7. AB İçi Ticarete Hollanda'nın Rolü	37
1.7.1. Ortak Gümrük Birliği Antlaşması.....	38
1.7.2. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası	39
1.7.3. Ortak Sanayi Politikası	41
1.7.4. Avrupa Birliği Antlaşması Ortak Dış Güvenlik Politikaları	41
1.8. Hollanda Tarımında Kooperatifçilik	41
1.8.1. Kooperatifin Hukuki Tanımı.....	42
1.8.2. Dünyada Kooperatifçilik.....	42
1.8.3. AB Ülkelerinde Kooperatifçilik Mevzuatı.....	42
1.8.4. Hollanda'da Kooperatifçilik	43

İKİNCİ BÖLÜM

2. HOLLANDA EKONOMİSİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN YERİ.....	45-79
2.1. Hollanda Tarım Sektörünün Güncel Durumu	45
2.2. Üretim	51
2.3. İthalat	53
2.3.1. İthalat Rejimi	53
2.3.2. Stratejik Mal ve Hizmetler.....	54
2.3.3. Atık Malzemeler	55
2.3.4. Çevreye Zararlı Maddeler	55
2.3.5. Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar ve Bitkiler.....	55
2.3.6. Kültürel Nesneler.....	56
2.3.7. Canlı Hayvan ve Hayvan Yemi	56
2.3.8. Bitkiler, Çiçekler, Sebzeler ve Meyveler	56

2.3.9. İlaçlar	57
2.3.10. Gıda Endüstrisi Atıkları ve Yem Hammaddeleri	60
2.3.11. Meyve	60
2.3.12. Avokado	65
2.3.13. Yağlar	66
2.3.14. İçecekler	67
2.3.15. Yağlı tohumlar ve Meyveler	68
2.3.16. Soya Fasulyesi Fiyatları	69
2.4. İhracat	69
2.4.1. Kesme Çiçekler	74
2.4.2. Kümes Hayvanı Eti	76
2.4.3. Gouda Peyniri	77
2.4.4. Domates	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HOLLANDA’DA TARIMIN EKONOMİK KALKINMAYA VE İSTİHDAMA ETKİLERİ.....	80-111
3.1. İstihdam	80
3.1.1. Hollanda’da İstihdamın Güncel Durumu	80
3.1.1.1. Batı Hollanda’da İstihdam	80
3.1.2. Hollanda Kuzey Bölgesi İstihdamı	82
3.1.3. Güney Hollanda’nın İstihdamı	82
3.1.4. Hollanda’da Kadınların Kısmi Süreli İstihdamı	83
3.1.4.1. Hane Tercihleri	84
3.1.4.2. İşletme Tercihleri	86
3.1.4.3. Kamu Politikaları	87
3.1.4.4. Sosyal Diyalog ve Uzlaşma	87
3.2. Tarım Sektöründe İstihdam	89
3.3. Tarım ve Bahçecilik Sektöründe İşletme Sayısı	96
3.4. Hollanda Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisine Etkileri	102
3.5. Dünya Tarımsal Üretiminde Hollanda Tarımının Yeri	105
3.6. Hollanda’da Tarım Sektöründeki İstihdamın Genel İstihdam İçerisindeki Yeri	106
3.7. Hollanda’nın Yıllar İtibariyle Büyüme Oranları	109
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	112
KAYNAKÇA	114
ÖZGEÇMİŞ.....	123

ÖZET

Tarım, bilindiği üzere insanların gıda ihtiyaçlarını karşılayanın yanı sıra, hayvan yeminin hammaddesini, ekonomik olarak ise elde edilen ürünlerin işleyişi ve pazarlanması ve sürdürülebilir yaşam için önem arz etmektedir. Hollanda tarım arazisinin az olmasına karşın yürütmüş olduğu tarım politikaları, eğitimleri ve inovasyonları ile tarım alanında dünyadaki sayılı başarılı ülkelerden biridir. Bu başarısını dünyada Amerika'dan sonra tarım ihracatında ikinci olarak göstermektedir. İlk Tarım alanında üniversiteye sahip olan Hollanda eğitime vermiş olduğu destekle tarım alanındaki başarısını artırmakta ve istihdam koşullarını yükseltmektedir. Bu çalışmada Hollanda'nın Tarım alanındaki tarihsel süreci ve Genel ekonomisine olan etkileri üzerinde durulmakla birlikte istihdama olan etkileri de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hollanda, Tarım, İstihdam, Ekonomik Büyüme.

ABSTRACT

As it is known, agriculture, in addition to meeting people's food needs, is also important for providing the raw materials of animal feed and economically for the processing and marketing of the products obtained and for sustainable living. Despite having limited agricultural land, the Netherlands is one of the most successful countries in the world in the field of agriculture with its agricultural policies, training and innovations. It shows this success as the second in the world in agricultural exports after America. The Netherlands, which has the first university in the field of Agriculture, increases its success in the field of agriculture and raises employment conditions with the support it provides to education. In this study, the historical process of the Netherlands in the field of agriculture and its effects on the general economy are emphasized, as well as its effects on employment.

Keywords: Netherlands, Agriculture, Employment, Economic Growth

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Hollanda'nın Genel Ekonomik Durumu.....	5
2	Yıllara Göre Büyüme Oranları	9
3	Hollanda Dış Ticareti.....	12
4	Hollanda Çiftlik Yapısı, Temel Göstergeler, 2000 – 2010	19
5	NUTS 2 Bölgelerine Göre Çiftlik Yapısı, Temel Göstergeler, Hollanda, 2000 ve 2010 Yılları	20
6	Standart Çıktı Büyüklüğü Sınıflarına Göre Çiftliğin Ekonomik Büyüklüğü, Hollanda, 2007 ve 2010 (avro)	23
7	2000-2010 Yıllarında Hollanda'da Kullanılmakta Olan Tarım Alanı	24
8	Hollanda Tarımsal İş Gücü 2000-2010.....	25
9	Hollanda'nın Ürün Bazlı İhracat Tablosu.....	38
10	Hollanda'nın Ürün Bazlı İthalat Tablosu.....	38
11	Hollanda'da Üye Sayılarına Göre En Büyük Kooperatifler	44
12	Ekilebilir Alan	46
13	Mahsul Türüne Göre Ekim Alanı	48
14	Tarla bitkileri; üretim, 1994-2023 bölgesine	48
15	Ülkenin İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke ve Bu Ülkenin Tarım Sektörü Bazında İhracat Tutarları	59
16	Tarım ve Hayvancılık Sektörü İçinde Potansiyeli En Yüksek Ürünler	60
17	Ürün: 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları	61
18	Ürün 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları	61
19	Ürün kategorisi: Çikolata ve Kakao Ürünleri	62
20	Almanya-İthalat Süt Ürünleri	64
21	Ülkenin İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke ve Bu Ülkenin Tarım Sektörü Bazında İhracat Tutarları	70
22	Hollanda'nın Almanya ile Tarımsal Ticareti, Ana Ürün Grupları (Milyar Avro).....	71
23	Aşağıdaki Ürün İçin Hollanda'da Ürün Kategorilerine Göre İhracat Yapan Şirketlerin Sayısı.....	72
24	Hollanda'nın 2022'de İhraç Ettiği Ürünün İthalat Pazarlarının Listesi	74
25	Sektörlere Göre Çalışan Nüfus	90
26	Çeşitli Avrupa Ülkeleri İçin İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (2021)	91

27	Çeşitli Avrupa Ülkeleri İçin İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 2021 (%)	91
28	İş, Ekonomik Aktivite, Üç Aylık, Ulusal Hesaplar	92
29	Hollanda'nın 2020-2025 Dönemi Temel Verileri	111

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Hollanda'nın Arazi Kullanımı (1961-2021)	3
2	Hollanda'nın Tarım Arazisi (1961-2021)	4
3	Kırsal ve Kentsel Nüfus	4
4	Hollanda'nın Sektörlere Göre GSYH Yüzdeleri	7
5	Hollanda Büyüme Oranı	9
6	Hollanda Bütçe Dengesi	10
7	Hollanda Cari Dengesi (2017-2027 Yılları)	10
8	Hollanda Dış Ticaret Göstergeleri (milyar Dolar)	11
9	Hollanda'nın Dış Ticareti	12
10	Hollanda'nın İhracatında Başlıca Ürün Grupları-2021.....	13
11	Hollanda'nın Ülkelere Göre İhracatı- 2021	13
12	Hollanda İl Bazında Arazi Kullanımı-2015.....	19
13	UAA Büyüklük Sınıflarına Göre İşletme Sayısı ve Kullanılan Tarım Alanı (UAA), Hollanda, 2010 (%)	22
14	Hollanda-2010 Temel Tarım Cinsine Göre İşletme Sayısı.....	23
15	Hollanda Tarım GSYİH.....	45
16	Ekilebilir Alan	46
17	Mahsul Türüne Göre Ekim alanı	48
18	Hollanda'nın 2022'de Tarım Ürünleri İthalatının AB ve AB Dışından Kaynakları	57
19	Hollanda'nın 2022'deki Tarım İthalatının En Büyük On Kaynak Ülke.....	58
20	2021-2022 Döneminde Hollanda'nın Tarım İthalatında Mutlak Değer Değişimindeki İlk Beş Artış ve Düşüş.....	59
21	İthal Avokadoların Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı	66
22	İthal Ham Palm Yağının Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı	67
23	Litre Başına Avro Cinsinden İthal Şarap Fiyatı.....	68
24	Soya Fasulyesinin Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı	69
25	İhraç Edilen Kesme Çiçeklerin Avro Cinsinden Fiyatı	75
26	İhraç Edilen Kanatlı Etinin Kilogram Başına Fiyatı (Avro).....	77
27	İhraç edilen Gouda Peynirinin Kilogram Fiyatı (Avro).....	78
28	İhraç Edilen Domateslerin Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı	79

29	Hollanda: 2011'den 2021'e Kadar İşgücünün Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı.....	83
30	Yarı Zamanlı İşteki Cinsiyet Farkı	88
31	Tarım Sektöründe (Peyzaj Mimarları Dahil) Çalışan İşçi Sayısı.....	93
32	Tarım Sektöründe Açık İlanlar (Bahçıvanlar Hariç)	93
33	Tarım ve Yeşil Sektördeki WW Sayısı (Bahçıvanlar Dahil).....	94
34	Tarımda Düzensiz İşgücü, 2019	94
35	Düzensiz İşgücü, Tarım Türü, 2019	95
36	Ana Menşe Ülkelere Göre Tarımda Göçmen İstihdamı, 2017	95
37	Holding ve Çalışan Sayısındaki Gelişmeler ve 2000 Yılından İtibaren Toplam Tarım Arazisi Alanı	97
38	Toplam Mallar İhracatında, İthalatında ve Ticaret Fazlasında Tarım Payının Gelişimi	102
39	Hollanda Tarım İhracatının Yapısı	103
40	Hollanda'nın Mal İhracatındaki Yeniden İhracat Payı.....	103
41	Hollanda'nın Tarımsal İhracatından Elde Edilen Kazançların Gelişimi	104
42	Hollanda'da 2022- 2024 Yılları Aarasında İstihdam Oranı.....	107
43	Hollanda İşgücüne Katılım Oranı.....	107
44	Hollanda Tarımında İstihdam Edilen Kadınların Oranı.....	108
45	Hollanda Tarımında İstihdam Edilen Erkek Oranı	108
46	Hollanda Tarım, Katma Değeri (%GSYİH)	109
47	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık, Katma Değeri (Yıllık % Büyüme).....	110

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Nr.	Harita Adı	Sayfa Nr.
1	Standart Verimin (SO) Mekânsal Dağılımı, 2020 Sera Bahçeciliği	36

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
AWU	: Yıllık İş Birimi
BM	: Birleşmiş Milletler
CAP	: Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (Common Agricultural Policy)
CBS	: Centraal Bureau voor de Statistiek (<i>Merkezi İstatistik Ajansı</i>)
COPA-COGECA	: Comité des organisations professionnelles agricoles-Comité général de la coopération agricole de l'Union européenne / Committee of Professional Agricultural Organisations-General Confederation of Agricultural Cooperatives), Tarım Meslek Örgütleri Komitesi-Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Genel Konfederasyonu
EIP	: Avrupa İnovasyon Ortaklık
EUR	: Avro
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
FAOSTAT	: Gıda ve Tarım Örgütü Kurumsal İstatistik Veritabanı
FEOGA	: Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu
FSS	: Gıda güvenliği sistemleri
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDO	: Genetiği değiştirilmiş organizmalar
GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Ha	: Hektar
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISCO	: Uluslararası Meslek Standartları Sınıflandırması
KVWN	: Hollanda'da Su Temini İçme Kraliyet Derneği
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NVWA	: Gıda ve Tüketici Ürünleri Güvenliği Kurumu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ODGP	: Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
OTP	: Ortak Tarım Politikası

SO	: Standart çıktı
TARIC	: Avrupa Toplulukları Entegre Gümrük Tarifesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UAA	: Kullanılan tarım alanı
USD	: ABD Doları
Uwv	: Hollanda Kamu İstihdam Kurumu (Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen)

GİRİŞ

İnsanların yerleşik hayata geçerek toprağı işlemeyle başlayan tarımın önemi günümüzde gıda güvenliği ve gıda güvencesi konularının öne çıkmasıyla tüm ülkelerde artmaktadır. Tarım sektörü insanların beslenmeleri açısından hayati öneme sahiptir. Tarım ayrıca sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılar. Tarımsal ürünlerin işlenmesi sırasında ortaya çıkan bazı yan ürünler ile tarım sektöründe üretilen sap saman gibi yan ürünler de hayvanların beslenmesinde kullanılmaktadır. Tarım insanların ve hayvanların yaşam alanıdır. Tarımın sürdürülmesi doğal hayatın sürdürülmesine katkı sağlar.

Tarım ile teknolojik gelişme ve nüfusun artışı arasında neden sonuç ilişkisi vardır. Tarihte verimli tarım alanlarının bulunduğu bölgelerde nüfusun arttığı ve artan nüfusun beslenmesi için daha ileri teknolojilerin uygulandığı görülmektedir. Dünyada bu gelişmenin örneklerinden birisi de Hollanda tarımıdır. Hollanda toprakları tarım için yetersiz olmasına karşın, tarımda uyguladığı politikalar ile tarımsal üretimde ön sıralarda bulunmaktadır.

Sanayi devriminin etkisi ile Hollanda tarımında makineli tarıma geçiş olmuştur. Bu tarımda üretimi ve verimliliği artırmıştır. Tarımda ortaya çıkan devrim hayvancılık sektöründe de başarı sağlamıştır. Ayrıca Avrupa'daki ilk tarım üniversitesi olan Wageningen University & Research Hollanda'da kurulmuştur. Üniversitenin, devlet ve özel sektör ile kurmuş olduğu sistem ile denetim, teknoloji ve eğitimin bir arada oluşu başarıyı artırmıştır. Diğer yandan çiftçi birliklerinin kurduğu fabrikalar ve kooperatifler de tarım alanındaki başarının nedenidir. Bu kooperatiflerin çiftçilerin sorunlarını ve isteklerini gerekli mercilere iletmeleri ve tarım eğitimine verdikleri önem de tarımsal üretime önemli katkılar sağlamıştır. Tarımın ilerlemesi ile katma değeri yüksek ürünlere yönelen Hollanda, verimliliği artırmanın yanında dış ticaretinde de başarı sağlamıştır. Tarımsal işgücü sayısı başlangıçta yüksekken devam eden bilimsel çalışmalar sonucu tarımda verimlilik artmış, işgücü sayısı da düşmüştür.

Hollanda'nın tarımdaki bir diğer başarısı da uyguladığı politikalar ve projelerdir. Öncelikle toprağının tarımsal üretim için yetersiz oluşuna çözüm arayan Hollanda, toprak kazanımları için önemli projeler yürütmüştür. Zuiderzee Projesi bunlardan yalnızca biridir. Bu proje kapsamında arazilerin verimli hale getirilmesi için yeni üretim alanları geliştirme teşkilatları kurulmuştur.

Hollanda'nın tarım ürünleri ticareti önceleri limanlara getirilen hububatın Avrupa ülkelerine taşınmasıyla başlamıştır. Daha sonra Hollanda, David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler

teorisine uygun şekilde karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu ürünlerde yoğunlaşarak yoluna devam etmiştir. Bazı tarımsal ürünlerinde Re-eksport uygulaması yaparak hem Avrupa hem de dünya tarımsal ticaretindeki yerini sağlamlaştırmış, hatta dünya tarımsal ürün ihracatında ABD'den sonra en büyük ihracatı yaparak ikinci sıraya yerleşmiştir.

Günümüzde AB üyesi olan Hollanda dış ülkelerle olan tarım ticaretini aktif bir şekilde sürdürmektedir. Hollanda'nın gerçekleştirmiş olduğu inovasyonlar, eğitimler ve destekler ile tarım alanında elde ettiği başarılar dünyada en önemli ikinci ülke olmasını sağlamıştır.

Hollanda'nın tarım alanında göstermiş olduğu başarının ele alındığı bu çalışmada, bu başarının nasıl gerçekleştirildiği üzerinde durulacaktır. Ayrıca tarımının Hollanda ekonomisindeki ve istihdamındaki yeri incelenecektir. Çalışma giriş, üç ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Hollanda'nın genel ekonomik durumunun ardından Hollanda'nın tarihsel süreçteki tarımsal üretimdeki başarısı ve ilerlemelerinin ekonomi üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. İkinci bölümde Hollanda ekonomisinde tarım sektörünün yeri incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Hollanda tarımının ekonomik kalkınmaya ve istihdama etkileri araştırılmıştır.

Çalışmamızın sonuç bölümünde dünyanın en küçük ülkelerinden birisi olan Hollanda'nın ileri teknoloji ve sermaye yoğun üretim sayesinde dünya çapında tarımsal üretim yapmasının dünya tarımının geleceği hakkında önemli bir örnek oluşturduğu hipotezi savunulmaktadır.

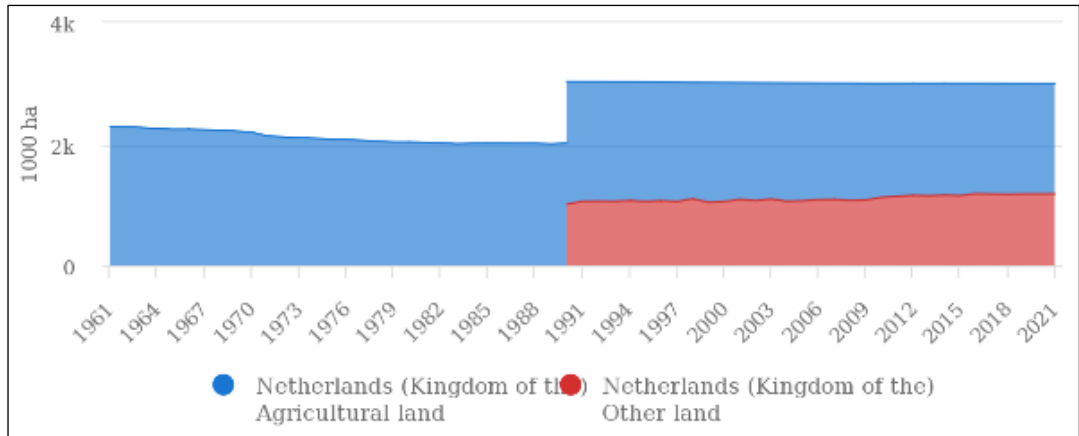
BİRİNCİ BÖLÜM

1. HOLLANDA’NIN GENEL EKONOMİK DURUMU

1.1. Hollanda’nın Demografik Yapısı

Hollanda Krallığı, Karayip denizi ve Hollanda’daki 6 adadan meydana gelmektedir. Almanya ve Belçika arasında yer almakta olan Hollanda, Batı Avrupa Kuzey Denizi kıyısında AB’nin en küçük ülkelerinden birisidir. Hollanda Maas, Ren ve Shelde nehirlerinin deltasında kurulmuştur ve 41.546 km²’lik bir yüzölçümüne sahiptir. Yüzölçümünün %18’i olan 7.578 km²’lik bölümü su ve kanallardan oluşmaktadır. Hollanda toprakları düz bir alana sahip olmakla birlikte, topraklarının yarısından fazlası deniz seviyesinin altındadır. Hollanda varlığını hidrolik mühendisliği sayesinde sürdürmektedir. Hollanda toprağının %20’sini Polder olarak tanımlanan denizden kazanılmış topraklar sayesinde elde etmiştir. Dünyanın su kontrol projeleri ile Hollanda topraklarının 2/3’ü suyun altında kalmaya karşı korunmaktadır. Hollanda ülke topraklarının %38’i deniz seviyesinden aşağıdadır. Hollanda’nın deniz seviyesinden en alçak noktası -6,7, en yüksek noktası ise 321 metredir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 3).

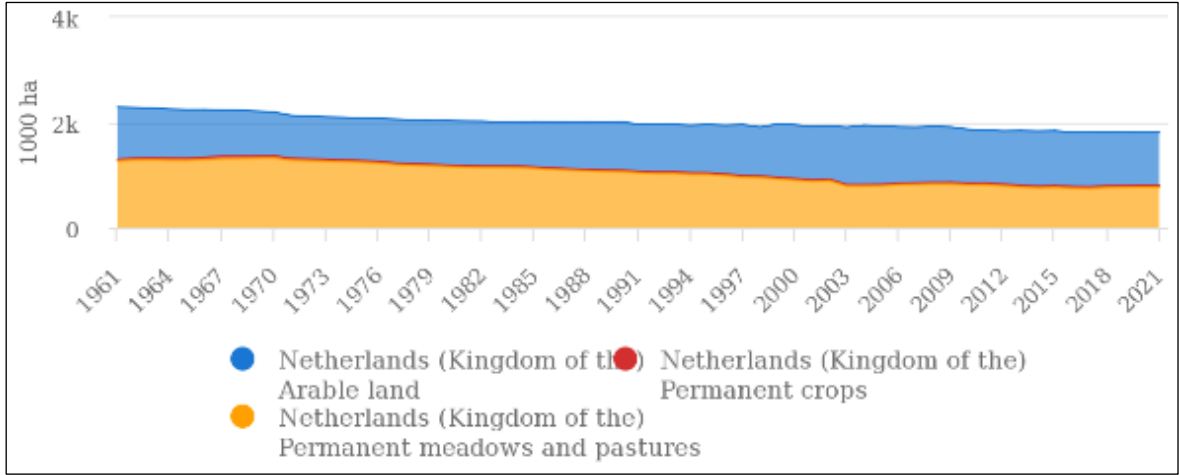
Grafik 1: Hollanda’nın Arazi Kullanımı (1961-2021)

Kaynak: FAOSTAT (t.y.), <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>

FAO'nun arazi kullanımı ile ilgili Grafik 1’de belirtildiği gibi Hollanda’nın tarımsal arazisi 1,812 hektar iken, diğer arazileri 1,814’lük hektar bir alanı kaplamaktadır (FAOSTAT (t.y.), <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>).

Grafik 2: Hollanda'nın Tarım Arazisi (1961-2021)

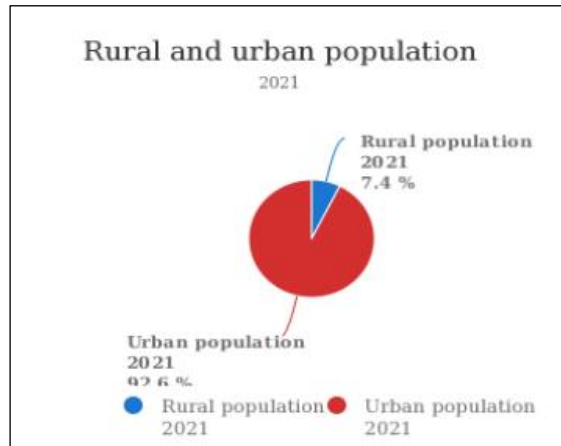
Kaynak: FAOSTAT, (t.y.), <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>

FAO'nun 2021 verilerine göre tarımsal arazinin dağılımı ise şu şekildedir; ekilebilir arazi 1.003 hektar (ha), çayır ve meralar 37 hektar ve mahsullerin alanı 771 hektardır (FAOSTAT (t.y.),<https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>).

1.1. Hollanda'nın Demografik Yapısı

Hollanda nüfusu, OECD 2023 verilerine göre 2022 yılında 17,533 milyondur. 15 yaş ve altı genç nüfusun yüzdesi 15.5, 65 yaş ve üzeri nüfusun yüzdesi ise 19.9'dur. 15-24 yaş grubundaki nüfusun istihdam oranı %75,5, 25-54 yaş arası nüfusun istihdam oranı %86,9, 55-64 yaş arası nüfusun istihdam oranı ise %73,2'dir (Ülke istatistiksel profili: Hollanda 2023, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-netherlands-2023-3_dc09d470-en).

Grafik 3: Kırsal ve Kentsel Nüfus

Kaynak: FAOSTAT, (t.y.), <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>

1.2. Milli Gelir

Hollanda ekonomisi, kamu ve özel sektörün birlikte yer aldığı karma bir ekonomidir ve uluslararası bir yönelim söz konusudur. Hollanda zengin ve refah seviyesi yüksek bir ülke olmakla birlikte; ticaret, yüksek düzeyde finans ve mesleki hizmetleri ile tanınmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6).

Tablo 1: Hollanda'nın Genel Ekonomik Durumu

Hollanda	Birim	Ölçek	2021	2022	2023
Gayri safi yurt içi hasıla, sabit fiyatlar	Ulusal para birimi	Milyar	763.207	797.689	805.936
Gayri safi yurt içi hasıla, sabit fiyatlar	Yüzde değişimi		4.883	4.518	1.034
Gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlar	Ulusal para birimi	Milyar	856.356	942.881	1.007.444
Gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlar	Amerikan doları	Milyar	1.013.520	993.681	1.080.880
Gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlar	Satın alma gücü paritesi; dolar	Milyar	1.100.410	1.230.701	1.290.947
Gayri safi yurt içi hasıla, deflatör	Dizin		112.205	118.202	125.003
Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, sabit fiyatlar	Ulusal para birimi	Birimler	43.673,183	45.347.273	45.557,139
Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, sabit fiyatlar	Satın alma gücü paritesi; 2017 dolar	Birimler	57.065.695	59.253,149	59.527.372
Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlarla	Ulusal para birimi	Birimler	49.003.471	53.601.193	56.947,770
Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlarla	Amerikan doları	Birimler	57.996,912	56.489,068	61.098.871
Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlarla	Satın alma gücü paritesi; dolar	Birimler	62.969,007	69.963,250	72.973.312
Potansiyel GSYH'nin yüzdesi olarak çıktı açığı	Potansiyel GSYH'nin yüzdesi		-1.066	1.800	1,600
Satın alma gücü paritesinin (SAGP) dünya toplamı içindeki payına dayalı gayri safi yurt içi hasıla	Yüzde		0,744	0,753	0.740
Zımnı PPP dönüşüm oranı	Mevcut uluslararası dolar başına ulusal para birimi		0,778	0,766	0,780
Toplam yatırım	GSYH yüzdesi		21.454	21.226	21.232
Gayri safi ulusal tasarruflar	GSYH yüzdesi		28.636	26.713	27.528
Enflasyon, ortalama tüketici fiyatları	Dizin		109.980	122.765	127.509
Enflasyon, ortalama tüketici fiyatları	Yüzde değişimi		2.826	11.625	3.864
Enflasyon, dönem sonu tüketici fiyatları	Dizin		114.600	127.350	130.365
Enflasyon, dönem sonu tüketici fiyatları	Yüzde değişimi		6.446	11.126	2.367
Mal ve hizmet ithalatı hacmi	Yüzde değişimi		4.410	4.207	3.000
Mal İthalat Hacmi	Yüzde değişimi		8.704	2.178	3.000
Mal ve hizmet ihracat hacmi	Yüzde değişimi		5.442	5.183	2.378
Mal ihracat hacmi	Yüzde değişimi		8.553	2.532	2.500
İşsizlik oranı	Toplam işgücünün yüzdesi		4.226	3.537	3.900
İş	Kişiler	Milyon	9.254	9.546	9.571
Nüfus	Kişiler	Milyon	17.475	17.591	17.691
Genel devlet geliri	Ulusal para birimi	Milyar	370.006	410.323	434.007

Tablo 1: (Devamı)

Hollanda	Birim	Ölçek	2021	2022	2023
Hollanda	Birim	Ölçek	2021	2022	2023
Genel devlet geliri	GSYH yüzdesi		43.207	43.518	43.080
Genel devlet toplam harcaması	Ulusal para birimi	Milyar	392.334	420.138	453.084
Genel devlet toplam harcaması	GSYH yüzdesi		45.814	44.559	44.974
Genel hükümetin net borç vermesi/borçlanması	Ulusal para birimi	Milyar	-22.328	-9.816	-19.077
Genel Hükümetin net borç vermesi/borçlanması	GSYH yüzdesi		-2.607	-1.041	-1.894
Genel hükümet yapısal dengesi	Ulusal para birimi	Milyar	14.077	-1.800	-23.171
Genel hükümet yapısal dengesi	Potansiyel GSYİH'nin yüzdesi		1.626	-0,194	-2.337
Genel devlet birincil net borç verme/borçlanma	Ulusal para birimi	Milyar	-17.666	-7.651	-21.061
Genel devlet birincil net borç verme/borçlanma	GSYH yüzdesi		-2.063	-0,811	-2.091
Genel devlet net borcu	Ulusal para birimi	Milyar	367.793	374.620	397.549
Genel devlet net borcu	GSYH yüzdesi		42.949	39.731	39.461
Genel hükümet brüt borç	Ulusal para birimi	Milyar	449.026	457.361	485.355
Genel hükümet brüt borç	GSYH yüzdesi		52.435	48.507	48.177
Mali yıla karşılık gelen gayri safi yurt içi hasıla, cari fiyatlar	Ulusal para birimi	Milyar	856.356	942.881	1.007.444
Cari hesap bakiyesi	Amerikan doları	Milyar	72.796	54.518	68.052
Cari hesap bakiyesi	GSYH yüzdesi		7.183	5.486	6.296

Kaynak: IMF, 2023.

Dışa açık bir ekonomiye sahip olmakla birlikte, ekonomi dış ticarete ve mali hizmetlere bağlıdır. Ekonominin temel sektörleri; kimya sanayi, nakliye, ticaret ve hizmetlerdir. Hollanda'da imalat sanayii Almanya, İtalya ve Fransa'ya göre daha az gelişmiş durumdadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6).

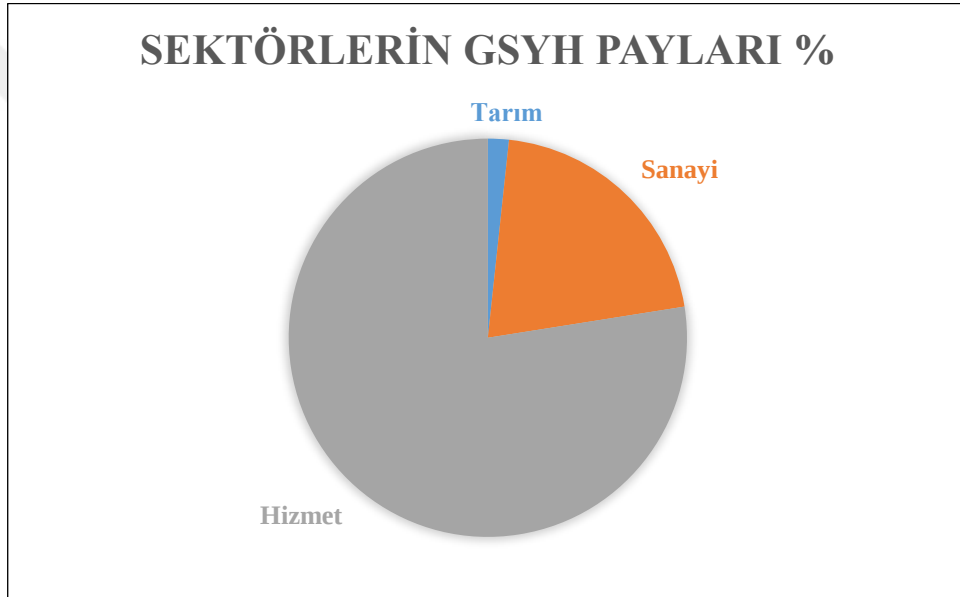
Sanayi üretimi nitelik olarak kimyasallar, petrol imalatı, elektrikli makineler ve gıda imalatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bilgi iletişim teknolojileri yaklaşık %20 oranında GSMH'nin yükselişine katkıda bulunmaktadır. Biyoteknoloji, kimyasallar, tarım ve gıda benzeri gelenekselleşmiş sektörlerde önemli bir yer edinmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 6-7).

Önemli bir tarım ülkesi olan Hollanda, ülke topraklarından geçen üç nehir sayesinde tarımın gelişmesine imkân sağlamaktadır. Hollanda'nın topraklarının %32'si tarıma ayrılmıştır. Bilhassa süt ve süt mamulleri üretiminde kurumsallaşma ileri seviyededir. Hububat, şeker pancarı ve patates, Hollanda'da en çok ihraç edilen tarım ürünleridir. Önemli bir dış gelir kaynağı da seracılık ve bahçeciliktir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 7).

1.3. Üretim

Avrupa'nın süt üretiminde Fransa, Almanya, Türkiye ve İngiltere'den sonra en büyük üreticisi Hollanda'dır. Hektar başına süt üretiminde en yüksek verim alan ülkelerden birisi Hollanda'dır. Tarımsal faaliyet seralarda gerçekleşmektedir. 2020 yılı verilerine göre seralarda yetiştirilen ürünler arasında şekerpancarı, patates, buğday, soğan ve domates yer almaktadır. Seracılık faaliyetleri Hollanda'da gelişmiştir. Orman bitki örtüsü Hollanda'nın 1/10'unu kaplamaktadır. Hollanda canlı çiçek sektöründe dünyanın en iyi ihracatçısı ülkelerden birisidir. Tarım sektörünün milli gelirdeki payı %1,7 düzeyindedir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 2).

Grafik 4: Hollanda'nın Sektörlere Göre GSYH Yüzdeleri

Kaynak: Hollanda İstatistik Kurumu Ç2, 2022'den aktaran: DEİK, 2023: 2

Hollanda'nın sektörlere göre GSYH yüzdesini incelediğimizde; tarım %1.7, sanayi %20.8 ve hizmet sektörü ise %77.5 paya sahiptir.

FAO 2021 verilerine göre tahılların toplam üretimi incelendiğinde, alanda hasat edilen tahıl miktarı 169,720 tondur. Yenilebilir tahıllar 78,723 ton, tahıl üretimi ise 1,336,080 tondur. (FAOSTAT (t.y.), <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150>).

Kömür, sanayi ihtiyaçları için ithal edilmektedir. Zira kömür üretimi 1970'lerde sona erdirilmiştir. Hollanda'da doğalgaz üretimi 100 milyar metre küp ile tüm dünyadaki rezervlerin binde bir düzeyindedir. Haziran 2022 tarihindeki madencilik sektörünün üretimi 8 milyar avro civarlarındadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 2).

Dutch, Royal, Shell veya bilinen ismiyle Shell Hollanda-İngiliz ortaklığındaki çok uluslu petrol ve doğalgaz şirkettir. Hollanda ile ortaklıkları 114 yıl sürmüştür, Kasım 2021’de ise tamamen İngiltere şirketi olmuştur (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 2).

Üretim sanayisinin milli gelirdeki payı %12,2 iken, sanayi sektörünün payı %20,8 düzeyindedir. İmalat Sanayisinin üçte birini makine üretimi, eczacılık ürünleri ve kimyasallar oluşturmaktadır. Öne çıkan diğer sektörler ise tekstil, yiyecek ve içecektir. Yenilenebilir enerji üretimi 2010 yılına göre 2021’de üç katına yükselmiştir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 3).

World Bank verilerine göre, 2019 yılında yaklaşık 20 milyon turist gelmişken, Pandemi ile birlikte 2020 yılında bu sayı 7,3 milyona düşmüştür. Haziran 2022 yılı itibarıyla konaklama sektörünün milli gelir içindeki payı %2 düzeyindedir. 1600’lü yıllarda kurulmuş “Amsterdam Menkul Kıymetler Borsası” dünyanın en eski sistemine sahiptir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 3).

1.3.1. Büyüme

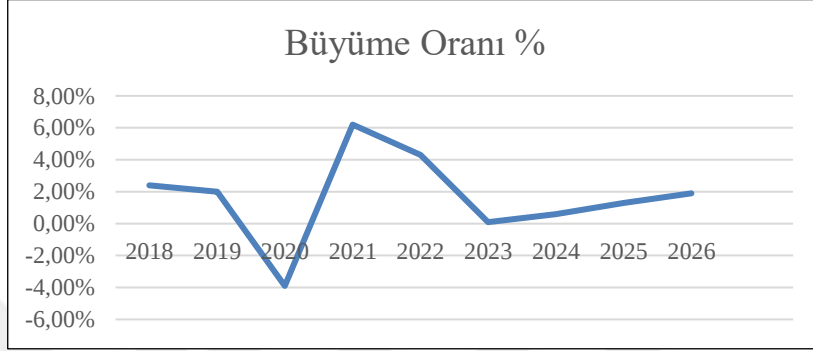
2000 ve 2008 yılları arasında yılda %2,3 ortalama büyüme gösteren Hollanda ekonomisi 2009 yılında %3,7 oranında küçülmüştür. Avro Bölgesi krizi ile 2010 ve 2013 yılları arasında yılda ortalama %0,4 büyüme göstermiştir. 2014 yılında 2019 yılına kadar ekonomik büyüme oranı %2.1 iken pandeminin etkisiyle ekonomi %3,9’ küçülmüştür. 2020 yılında emtia fiyatları düşmüş, madencilik sektörü %26 oranında küçülmüştür. İmalat sanayisinde küçülme % 2,3 ile sınırlı kalmıştır. Olumsuz etkilenen sektörler ise ulaşım ekipmanları ve tekstil sektörleridir. Elektrikli aletler sektörü ise %0,6 büyümüştür (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 3).

Genel toparlanma ile 2021 yılında büyüme oranı %4,9’a kadar yükselmiştir. İmalat sektöründe ise %6,9 büyüme gerçekleşmiştir. Elektrikli aletler %11,4 ve makine imalatı sektörü %17,4’lük büyüme ile birlikte üretim sanayisini sürüklemiştir. Bunun yanında madencilik sektörü ise üçüncü çeyrek dışında 2021 yılı genelinde daralmıştır. Pandeminin etkisinin azalmasıyla ulaştırma ve konaklama sektörleri yıl genelinde büyüme göstermiştir. Hizmet sektörünün büyümesi %5,9 düzeyindedir. 2022 yılının ilk üççeyreğinde büyüme sırasıyla %6,7, %5,1 ve %3,1 olarak gerçekleşmiştir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 3).

2023 yılında imalat sanayi sektöründe yılın ilk çeyreğinde %1,5 büyüme gözlenmiş, takip eden üççeyreğin ortalamasında ise %1,7 daralma gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda imalat sanayisinde %1’e yakın küçülme yaşamıştır. Yıl genelinde tarım sektöründe %1,7 daralma meydana gelirken, turizm sektörü kamu hizmetlerinde ekonomik küçülmeyi engelleyen unsur olmuştur. Ekonomide yıl genelinde %0,1 büyüme gerçekleştirmiştir. 2024 yılının ilk çeyreğinde %12 oranında petrokimya

endüstrisinin daraldığı gözlemlenirken, makine yapımının yavaşladığı bir dönem yaşanmıştır. Konaklama sektöründe %0,5'lik bir büyüme gerçekleşmiştir. IMF'nin tahminlerine göre yıl genelinde ekonominin %0,6 büyüyeceği, ikinci ve üçüncü çeyrekte bir toparlanma gerçekleşmez ise ekonominin 2024 yılında daralma yaşanabileceği beklenmektedir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2024: 5).

Grafik 5: Hollanda Büyüme Oranı

Kaynak: IMF KEG, 2024'den aktaran: DEİK, 2024; 5

Tablo 2: Yıllara Göre Büyüme Oranları

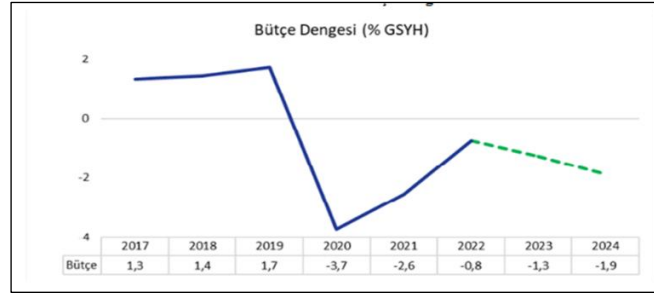
Yıllar	Büyüme Oranı %
2018	2,4%
2019	2%
2020	-3,9%
2021	6,2%
2022	4,3%
2023	0,1%
2024	0,6%
2025	1,3%
2026	1,9%

Kaynak: IMF KEG, 2024'den aktaran: DEİK, 2024; 5

1.3.2. Bütçe Dengesi

2020 yılında pandemi ile mücadele döneminde bütçe açığı 30 Milyar avro'dur. Vergi gelirlerinin 2021 yılında 25 Milyar avro artmasına karşın giderlerdeki artış 19 Milyar avro düzeyinde olmuştur. Bütçe açığı milli gelire oranla 2020 yılında %3,7 düzeyinden 2021 yılında %2,6 düzeyine gerilemiştir. Milli gelire oranla kamu borcu (%52,3) Maastricht değerinin altındadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 4).

Grafik 6: Hollanda Bütçe Dengesi

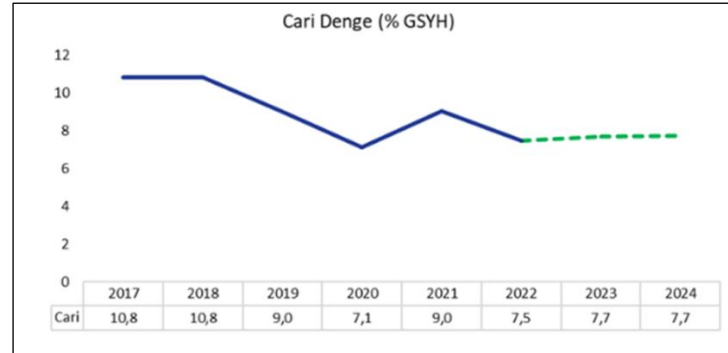

Kaynak: IMF KEG, 2022'den aktaran: DEİK, 2023: 4

1.3.3. Cari Denge

Dış ticaretteki fazlanın etkisi ile Hollanda cari dengesi pozitifdir. 2017-2018 yılları arasında milli gelire oranla cari fazla %10,8 düzeyinde iken, pandemi döneminde %7,1 düzeyine gerilemiştir. 2021 yılı geneli hizmet fazlası bir önceki yıla göre 7 milyar avro artış göstererek 25 milyar olmuştur. Cari fazla ise 61 milyar avro olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan 2021 yılının ilk yarısında Hollanda ekonomisi 37 milyar avro cari fazla vermiştir. 2022 yılında cari fazla 24,7 milyar avro olmuştur. IMF tahminlerine göre 2023 yılında Hollanda ekonomisi 74 milyar avro düzeyinde fazla verecektir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 4).

Grafik 7: Hollanda Cari Dengesi (2017-2027 Yılları)

Kaynak: IMF KEG, 2022'den aktaran: DEİK, 2023: 4.

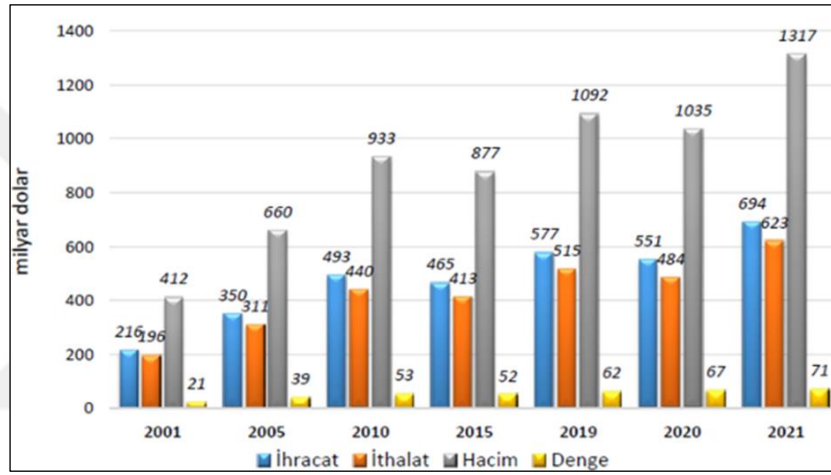
1.4. İhracat

Uzun süredir bir ticaret ülkesi olan Hollanda'nın bu geleneği, deniz üzerindeki stratejik konumu ve diğer faktörlerle de yakından ilişkilidir. Yüz ölçümünün küçük olması, petrol ve doğalgaz dışında doğal kaynak bakımından başka kaynaklara sahip olmaması, tarım alanının az ve tarım ürünlerinin türlerinin az olması, hammadde ve yarı işlenmiş malların ithalatına bağımlılığı

nedenleriyle ülkenin uluslararası ticarete açık bir ekonomiye sahip olmasında etkin olan faktörlerdir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 8).

Açık bir ekonomi için diğer ülkelerle ticaretin seviyesi büyük önem taşır. Bu nedenle Hollanda dış ticarete liberal politikalarla dünya pazarında proaktif davranmaktadır. Hollanda ekonomisi için dış ticaret önemlidir. 2005 yılından itibaren dış ticaret hacmi GSYİH'nin üstünde gerçekleşmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 8).

Grafik 8: Hollanda Dış Ticaret Göstergeleri (milyar Dolar)

Kaynak: Trademap, 2022'den aktaran: T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 8

Çoğunlukla dış ticaret fazlası vermekte olan Hollanda'nın 2013 yılında dış ticaret fazlası 60 milyar USD düzeyinde iken, 2015 yılında 52 milyar USD'ye düşmüştür, 2018 yılında ise 67 milyar USD düzeyine gelmiştir. 2020 yılında dış ticaret hacmi %5 azalsa da, dış ticaret fazlası 67 milyar USD'dir. 2021 yılına gelindiğinde dış ticaret fazlası 71 milyar USD ye çıkmıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 6).

Hollanda'nın ihracatı Kasım 2021 ve Ekim 2021 döneminde 954 milyar USD'dir. Hollanda'nın ithalatı aynı dönemde, 892 milyar USD'dir. Ülkenin dış ticaret hacmi 2021 yılında 1,3 trilyon USD düzeyindeyken, 2021 Ağustos ve 2022 yılının Eylül döneminde 1,85 trilyon USD 'ye çıkmıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2023: 6).

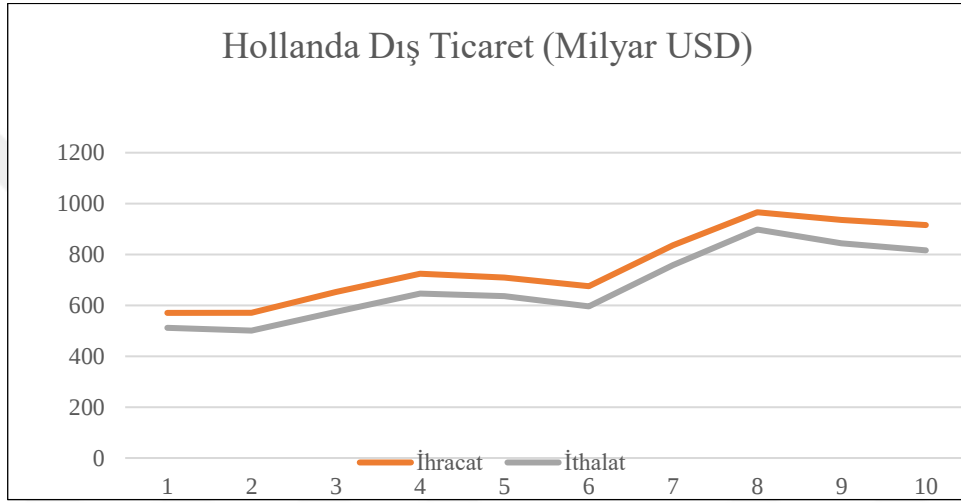
2023 Nisan ile 2024 Mart arasında geçen süreçte Hollanda'nın ihracatı 915 milyar USD'ye gerilemiştir. İthalatta ise %3,3'lük bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu dönemde Hollanda'nın dış ticaret fazlası yükselerek 99 milyar USD'a ulaşmıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2024: 7).

Tablo 3: Hollanda Dış Ticareti

Hollanda dış Ticareti (milyar USD)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
İhracat	570,4	570,6	652,1	723,9	709,2	675	836,3	965,8	936,2	915
İthalat	512,1	500,8	574,6	645,7	636	596,1	757,7	898	843,7	816,1

Kaynak: Trademap, 2023-2024'den aktaran: DEİK, 2024: 7 tarafınca hazırlanmıştır.

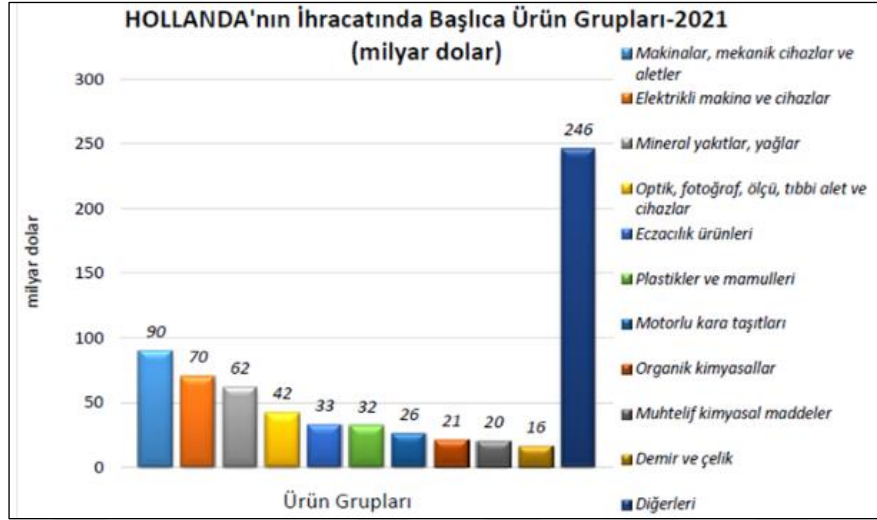
Grafik 9: Hollanda'nın Dış Ticareti

Kaynak: Trademap, 2023-2024'den aktaran: DEİK, 2024: 7

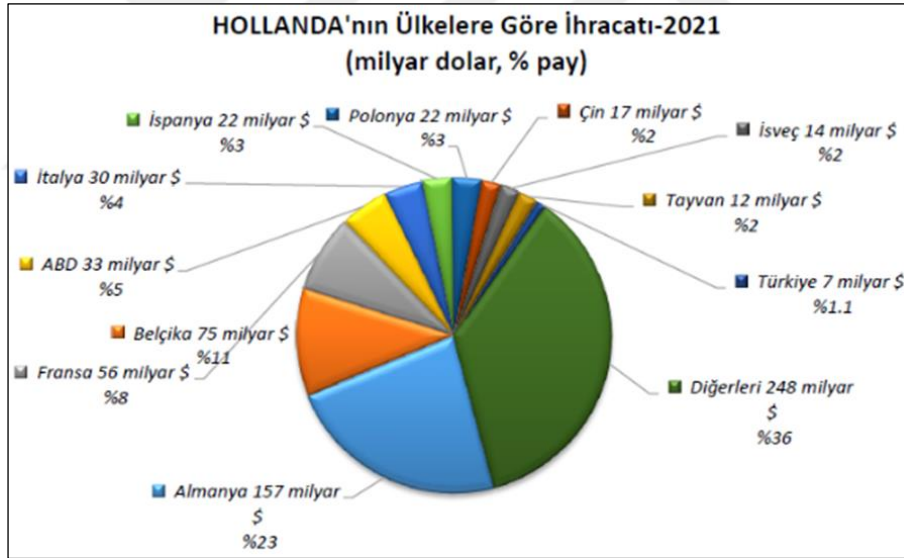
Hollanda'nın ticari yapısı, komşu ülkeleriyle yakından ilişkilidir. Mallarını, dünyadaki en uygun fiyat ve kalitedeki üreticilerden alıp, üretimin yetersiz olduğu Avrupa ülkelerine pazarlamaktadır. Hollanda'da ihracat yöntemi re-eksporttur. Bunun yanında sürekli dış ticaret fazlası vermektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 8).

Grafik 10: Hollanda'nın İhracatında Başlıca Ürün Grupları-2021

Kaynak: Trademap, 2021'den aktaran, T:C: Ticaret Bakanlığı, 2022: 9

Grafik 11: Hollanda'nın Ülkelere Göre İhracatı- 2021

Kaynak: Trademap, 2021'den aktaran, T:C: Ticaret Bakanlığı, 2022: 10

Hollanda'nın ihracatında ve ithalatında Avrupa birliği ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca son yıllarda ihracat faaliyetlerini uzak pazarlara yönlendirmiş, bunun sonucunda ihracatında önemli artışlar gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 11).

Hollanda, ithal ettiği malları işlemeyen veya çok az miktarda işleyerek ihraç etmektedir. Hollanda'nın bu yüzden ihracat ve ithalat mallarına bakıldığında, benzer ürünler olduğu görülmektedir. Re-eksport olan bu ürünlerin ithal edildiği ülkeler Asya ve ABD'dir ve Avrupa

ülkelerine ihraç edilmektedir. Hollanda'nın AB dışı olan ülkelerle dış açık veriyorken, AB ile olan ticaretinde dış fazlasının olmasının nedeni re-eksport ticarettir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022: 11).

1.5. Hollanda'nın Tarım Sektörü

1.5.1. Hollanda Tarımının Tarihsel Süreci

Hollanda Krallığı, Karayiplerdeki Hollanda Antileri ile birlikte parlamenter demokrasi üzerinden mevcudiyetini devam ettirmektedir. Hollanda 1950 ve 1960'lı yıllarda dahi dış dünya ile ticari ilişkileri olan bir ülkedir. Hollanda, içerisinde Lüksemburg ve Belçika'nın da bulunduğu Benelüks Ekonomik Birliği'nin üyelerinden biridir. Bunun yanı sıra NATO ve Avrupa Birliği üyelerindendir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2023: 3, <https://www.deik.org.tr/uploads/hollanda-bilgi-notu-subat-2023.pdf>).

Hollanda'nın endüstriyel devriminin asıl başarısı tarım devriminden kaynaklanmaktadır. Orta çağ döneminde nadas uygulaması ile birlikte ayrıca üç tarla düzeni uygulaması bulunmaktaydı. Nadasa bırakılmış tarlalarda hayvancılıkla uğraşan halk, hayvanlarını nadasa bırakılmış toprakların yanında otlaklarda da otlatmışlardır. Bu otlatma biçimine “Serbest Otlak” sistemi denilmekteydi. 14. Yüzyılla birlikte topraklarını nadasa bırakmalarını gerektirmeyecek bir yöntem bulmuşlardır. Bu yöntem ile birlikte hayvanların beslenmesi ve nadasa bırakmadan topraktan verimin alınması sağlanmıştır. Bu yöntem yonca ve kök bitkilerinin bulunması ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu durum Hollanda için bir Tarım Devrimi olmuştur. Tarımda verimin artmasıyla birlikte halk, tarımdan farklı sektörlere doğru yönelmiştir. Şehirlerin oluşmasıyla birlikte endüstriyel oluşumlar şehirlerde gelişme göstermiştir (Dinler, 2008: 6).

Toprağın nadasa bırakılması yöntemi terk edilip yeni bitkilerin üretimin nadasın yerini alması ve hayvancılığın gelişmesi ile birlikte İngiltere’de yaşayan lordlar, tarım arazilerini ve hayvan otlattıkları yerleri çit ile kaplamaya başlamışlardır. Çit ile toprağı çevirme bir dönem kanunlarla yasaklansa dahi 1715’de çıkan kanun ile birlikte İngiltere’de toprağın çitle çevrilme kanunu yürürlüğe girmiştir. Avrupa’da yaşanan bu değişimler, iki birbirinden farklı toprak sistemini ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki Prusya, Danimarka ve İngiltere’de uygulanan bir sistem olan küçük toprağı sahip olan halkın, geniş topraklı insanlara topraklarını satıp şehre göç etmesidir. İkinci sistemde ise aralarında ilk olarak Fransa ve sonrasında Hollanda, Belçika, Almanya ve Danimarka topraklarında ortaya çıkmıştır. Bu sistemde, Fransız devrimine karşı olan kilise ve soyluların topraklarının mülkiyetlerini köylülere satarak ve devrim sonrası daha çok toprağın köylülere verilmesiyle başlamıştır. Bu iki sistemle birlikte Batı Avrupa ‘da “liberal Formül” olarak adlandırılan bireysellik akımı başlamıştır (Dinler, 2008: 7-8).

1400'lü ve 1600'lü yıllar arasında coğrafi keşiflerin artmasıyla birlikte bilinmeyen yerler keşfedilerek, oradaki zenginlikler Avrupa'ya taşındı. Avrupa bu coğrafi keşifler sonucunda zenginleşmiştir. Coğrafi keşfin bir diğer sonucu da emperyalizmin ortaya çıkışıdır. Bunun nedeni de deniz ticaretinin zenginleşmesi ile birlikte Denizaşırı ülkelerde sömürgelerin kurulmasıdır. Bu coğrafi keşifler Avrupa'ya değerli madenler, baharat ve insan gücü sağlayarak ilerlemenin öncülüğünün Doğu'dan Batı'ya taşınmasını sağlamıştır (Eğilmez, 2020: 81-82).

Tarım sektörü diğer ülkelerde olduğu gibi Hollanda'da da gıda ihtiyacını karşılamak için yapılan bir sektör konumundaydı. Ülkeler 16. Yüzyıla kadar dış ticaretteki taşıma sorunu ve imkânsızlığı nedeniyle çevre ülkeler ile ticari ilişkiler içerisindeydi. Hollanda etrafında bulunan Almanya, İngiltere ve Fransa'ya peynir ve tereyağı ürünlerini ihraç etmeye başladı (Bieleman, 2010, <https://research.wur.nl/en/publications/five-centuries-of-farming-a-short-history-of-dutch-agriculture-15>).

16. yüzyıl ile birlikte büyük yük gemilerinin imalatı sonucunda uluslararası ticarete kullanılan gemilerle ilk olarak Baltık ülkeleri ve Rusya'dan, daha sonra da Latin Amerika'dan ithal edilen ucuz mallar, o dönemin önemli limanlarından olan Rotterdam ve Amsterdam üzerinden Avrupa topraklarına giriş yapmıştır. Bu durum iki açıdan Hollanda'yı etkilemiştir. Birincisi ucuza giren tahıllar nedeniyle Hollandalı çiftçiler zorlanacak ve bunun sonucunda rekabet edemediklerinden başka ürünlerin üretimine yöneleceklerdir. Hollanda için önemli olan katma değeri yüksek ürünlerin üretimine geçiş bu zamanda başlamıştır. İkinci önemli nokta ise; limanlardan girişi yapılan ürünlerin işlenmesi için fabrikalar kurulacaktır. Böylece ürünlerin üzerine katma değer ekleyerek Hollandalı ticaret insanları uzun yıllar sürecek ticaretini devam ettirmiş olacaktır. Kıtaya giren ucuz tahıl nedeniyle üreticiler başka tüketim ürünlerinin üretimine yönelmişlerdir. Hollandalı üreticiler, ihracat olarak et ve süt ürünlerinin üretimine yönelerek, bu alanda ihracat yapmaya başlamışlardır. Ancak taleplere yetişemediklerinden, Danimarka'dan buzağı getirterek beslemiş ve sonbaharda kesime yollayarak gelirlerini arttırmışlardır (Özer, 2019: 50).

Hollanda'nın, İngiltere'ye ağırlıklı olarak tereyağı ihracatı yapmış olması nedeniyle Hollanda'da görev alan İngiliz Büyükelçisi, bu durumla ilgili şunları aktarmıştır; "Hollandalı çiftçiler ürettikleri kaliteli tereyağlarını İngiltere'ye ve diğer Avrupa ülkelerine ihraç ederken, kendi kullanımları için de İrlanda'nın düşük kaliteli tereyağlarını ithal ediyorlardı" (Temple, 1667'den aktaran, Özer, 2019: 51).

17. yüzyılın ortalarına kadar gelişim gösteren Hollanda'daki tarım sektöründe çiftçiler, savaşlar nedeniyle talebin düşmesi sonucunda bölgesel örgütler kurarak maliyeti düşürüp verimliliği artırmaya çalışmışlardır. Bu faaliyetler, 18. Yüzyılın ikinci döneminde tarımdaki ürünlerin dış ticaretinde Hollanda için büyük bir avantaj sağlamıştır. Avrupa'da 18. Yüzyılın ikinci döneminde artan nüfus ile birlikte tarımsal ürünlere talep arttığından, tarım ürünlerinin fiyatlarında artışlar söz

konusu olmuştur. Fiyatların yükselmesi ve Endüstri Devriminin getirmiş olduğu gelir artışındaki düzelme de Hollandalı üreticilerin farklı ürün gruplarına yönelmesine neden olmuştur (Özer, 2019: 51).

1.5.1.1. 1500-1750 Yıllarında Hollanda’da Tarım

Bu dönemde tarımsal ürünlere olan talebin artmasına neden olan olgulardan biri Avrupa’da ve özelinde Hollanda’da nüfusun artmasıdır. Bu durum soncunda yiyecek ve giysi gibi ihtiyaçlara olan talep arttı. Bu nedenle Hollanda tahıl üretimini artırmak zorunda kaldı. Fakat bu dönemde Baltık ülkelerinde Avrupa’ya deniz ticaretinden kaynaklı tahıl ithalatı ucuza yapılabilmekteydi. Hollandalı çiftçiler, tahıl üretiminde rekabeti kaybetmelerine rağmen bunun için İngiltere ve Fransa ülkelerine ihracatı devam etmekte olan süt ve süttten üretilen ürünlere daha çok yönelmişlerdir (Özer, 2019: 53).

İktisatçı David Ricardo’nun geliştirmiş olduğu karşılaştırmalı üstünlükler teorisine yönelen Hollanda, tahıl ihtiyacının çoğunluğunda ithalat yolunu tercih etmiş ve çiftçiler süt ve süt ürünlerinin daha yüksek gelir getirmesi nedeniyle bu ürünlerin üretimine devam etmişlerdir. Bu nedenle tereyağının ihracatını öncelikli olarak İngiltere’ye gerçekleştirmiştir. Tereyağından arta kalan sütü de peynir olarak Fransa’ya ihraç etmiştir (Özer, 2019: 54).

Hububat ekiminden boşalan tarlalara tütün ekilmesiyle birlikte, çiftçiler birleşerek ortak hareket alanları kurmuşlar, bu sistem ise Hollanda’da kooperatifçiliğin temeli olmuştur. Oluşturulan çiftçi derneklerinin gelişmesiyle tütün kurutarak işleme merkezleri oluşturulmuştur (Özer, 2019: 54).

XVII. yüzyılda Avrupa da ortaya çıkan din savaşları nedeniyle Hollanda’da tarımsal üretim sektöre uğramıştır. Savaşın getirmiş olduğu dezavantajlardan bir diğeri ise, 1500’lü yıllardan beri artan nüfusu duraklatması hatta düşüşüne de neden olmasıdır (Özer, 2019: 55).

Hollanda’nın tarımsal dış ticaretin başarısı bu yüzyılda başlamıştır. Bu süreçte çiftçiler yeni yöntemler ve uygulamalar geliştirerek, pulluk gibi dönüşümleri sağlamışlardır. 1750’li yıllara gelindiğinde, artan nüfusla birlikte talep artmış, bu artışla birlikte fiyatlar da yükselmiştir. Bu yükseliş çiftçilerin kârını artırdığından, çiftçiler ürünlerinde sürekli dönüşüm ve revize gerçekleştirmişlerdir. Hollandalı çiftçiler tahılın Baltık ülkelerinden ithal edilmesini sorun görmektense, katma değeri yüksek olan ürünlere yönelmiş ve bu ürünlerin dış ticaretinde de başarılı olmuşlardır (Özer, 2019: 55).

1.5.1.2. 1750-1950 Yıllarında Hollanda’da Tarım

Hollanda bu dönemde lojistik ağlarını geliştirerek Avrupa’ya ve dünyanın herhangi bir ülkesine üretilen ürünlerin sevkiyatını kolaylaştırmıştır. Sanayi devriminin getirdiği etkilerden biri de, 1750’li

yıllardan itibaren bazı tarımsal ürünlerin ihtiyaç fazlası olması nedeniyle ihracatı artmıştır. Örneğin hububat yerine patates ekimi tercih edilmiştir. Bu dönemin getirilerinden biri de yonca ekimi sayesinde toprağı nadasa bırakmadan toprağın veriminin artırılmasıdır. Sanayi devrimi ile ekonominin gelişmesi sonucunda nüfusta artış olmuş, bu da tarımsal ürünlere olan talebi arttırmıştır. Artan talep ile birlikte bu ürünlerin fiyatları da artmıştır. Aynı yıllarda devletin de desteklediği tarımda bilimsel çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu çalışmaların avantajı, girdi kalemi sayılan işçiliği azaltıp, verimliliğin yükseltilmesini sağlamasıdır (Özer, 2019: 56).

“1850-1950 yılları arasında Hollanda’nın tarımsal iş gücü 543.000’den 716.000’e yükselmiştir (Bieleman, 2010). Fakat 1950’li yıllarla birlikte bilimdeki ilerlemeler tarım alanlarında verimi artırıp, işçiye olan ihtiyacı azaltmıştır. 1845-1850’li yıllarda düşük maliyetli tahıl ürünleri Rusya ve Ukrayna’dan getirilmekteydi. Bu durum çiftçilerin üretim maliyetlerini karşılayamamasına neden olmaktaydı. Bu nedenden dolayı çiftçiler ya şehre göç edeceklerdi ya da birleşerek beraber hareket edecekler ve ortak çalışan, ortak tarım alanlarını kullanmaya yöneleceklerdi. Bunun getirisi daha az işçi ve at ile daha çok tarım arazisi işlenebilmesiydi. Bugün ki kooperatif sisteminin gelişmesine olanak sağlayan birleşme, bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu sayede çiftçiler sadece üretimde tasarrufun yanında satış sisteminin denetlenmesi ve kontrol edilmesi de sağlanmıştır. Aracılara kalan komisyon tutarları da kendilerinde kalmış olmaktaydı (Özer, 2019: 57).

1850 ve 1900’lü yıllarda Hollandalı çiftçiler süt ve süttten üretilen ürünlerin üretimine ve ihracatına yönelmişlerdir. “Bundaki en büyük neden ise 1841-1850 yılları ile 1871-1880 yılları arasında tahılın satış fiyatı yalnızca %16 artarken, tereyağının satış fiyatı %60 civarında artmıştır” ve “1850-1880 yılları arasında inekler için tüketilen yem konsantresi inek başına 31 kg’dan 62 kg’a, 1910 yılında ise 60 yıl öncesine göre yaklaşık 6 kat artırılarak 177 kg’a kadar çıkarılmıştır” (Bieleman, 2010). Suyun ıslah edilme çalışmaları ile meralar da ıslah edilerek hayvanlar için otlama alanları oluşturulmuştur. “Bu tür yenilikler sonucunda 1800’lü yıllarda inek başına düşen ortalama süt verimi 2700-3000 litre iken, bu rakam 1900’lü yılların başlarında 4130 litre ve 1935’li yıllarda ise 6000-7000 litreye kadar ulaşabilmişlerdir” (Bieleman, 2010). Bu süreçte Hollanda tek başına İngiltere’nin tereyağı ihtiyacının %75’ini karşılamaktaydı. Danimarkalı çiftçilerin rekabette üstünlüğü sağlaması nedeniyle, bu oran %45’lere kadar düşmüştür. Hollanda uzun süredir hâkim oldukları pazarı kaybetmemek için tereyağını, margarin olarak paketlemiş ve bu şekilde pazara sürmüştür. Bunun yanında peynir şeklinde ürün çeşitliliğine de gidilmiştir. Fiyat bazında rekabeti kaybedeceklerini fark ettiklerinde maliyetleri düşürmek ve toplu üretim için büyük fabrikalar kurarak pazarı tekrardan ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu oluşum “Scandaniav” teknolojisini yürütmüş ve bu sisteme “Swartz System” adını vermiştir. Bu sistemle birlikte süt ürünleri çiftlikten fabrikaya geçmiştir (Özer, 2019: 58).

“Bu dönemde kurulan özel fabrikalardan sonra, küçük çiftçiler de bir araya gelerek 1886 yılında ilk süt işleme fabrikalarını kurmuşlardır. Bu sayede toplam 715 inekli ve 23 ortaklı bir

kooperatif fabrikası oluşturulmuştur” (Bieleman, 2010). Hollandalı çiftçilerin Danimarka ile olan rekabeti, birlikte çalışma ve ürün değişikliğine gidebilerek becerilerini ortaya koymuş oldular. Kooperatifler sayesinde çiftçiler, arz ve talebi kontrol altında tutarak kendi fiyat politikalarını belirlemişlerdir (Özer, 2019: 59).

Bu dönemde kooperatiflerle ilişkili bitkisel ürün borsaları kurulmuştur. Bunun nedeni, “Çiftçinin ürettiği ürünlerin, yine çiftçinin üyesi bulunduğu kooperatif araçları ile borsa deposuna ve oradan da direkt olarak hedef pazara ulaşmasına imkân sağlayacaktır. Bu şekilde aracılardan fiyatları yükselterek pazarı baltalamalarının önlenmesi ile birlikte çiftçinin tüm süreçlerden fayda sağlaması da sağlanmıştır “(Özer, 2019: 60). Greenhouselar da bu dönemde 1903’te kurularak bitkisel ürünlerde çeşitlilik sağlanarak ürün yılın istenildiği zamanında üretilmektedir (Özer, 2019: 60).

1.5.1.3. 1950-2015 Yıllarında Hollanda’da Tarım

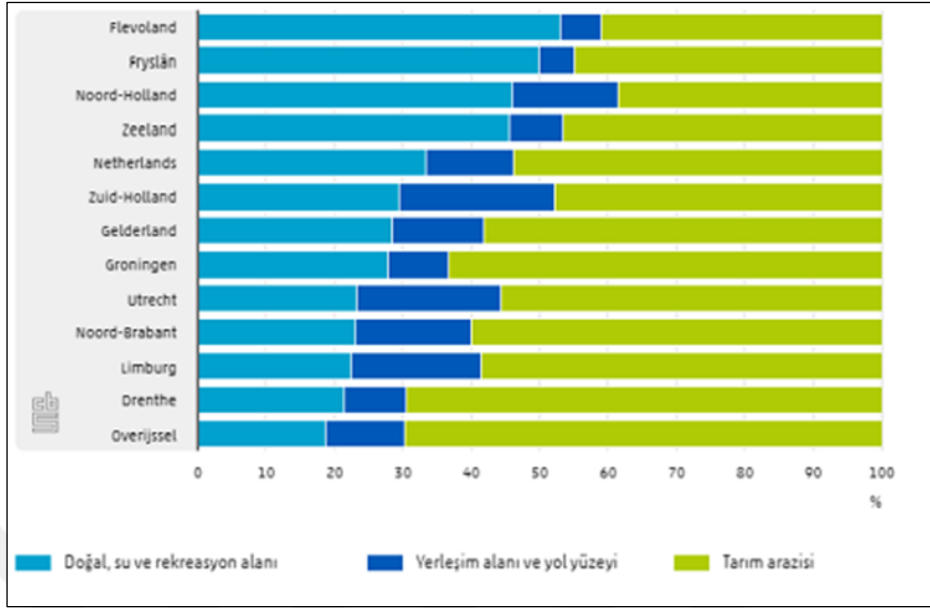
İkinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası ticaret durma noktasına gelmiş ve sıkıntılı dönemden geçmiştir. Hollanda’da tarım sektörü savaş sonrasında hızlıca toparlanmıştır GATT’ın kurulması ve BM ile uluslararası ticaret yeniden hareketlenmiştir (Özer, 2019: 62).

1.5.2. Hollanda’nın Tarımsal Alanları

Hollanda topraklarının 2,2 milyonluk hektarı yani %54’ü tarım arazisidir. Yapılaşma olarak kullanılan kesim ise alan ve yol düzeyi %13’ünden oluşmaktadır. Bunun yanında %34’ü açık alan ve doğadan oluşmaktadır. Diğer doğal arazi türlerinden olan orman ve fundalık, kumul ve kumsallar 0,5 milyonluk hektardan oluşmaktadır. Biesbosch ile Veluwe bunlarla birlikte Noord-Brabant ve Gelderland büyük doğal arazi alanlarına sahiptir. Çeşitli iç suları yüzölçümünün %9’unu oluşturmaktadır Hollanda’nın IJsselmeer ve nehirler benzeri açık sular Doğu Scheldt ve Batı Scheldt, Wadden Denizi ve Kuzey denizinin kıyısı alanı arazinin kullanımı %10’unu kapsamaktadır (Topraklarımızı nasıl kullanıyoruz, 2020, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2020/how-do-we-use-our-land/>).

Flevoland ve Fryslan’nın yüzölçümlerinin yarısı takribi su, doğa ve dinlenme alanlarını kapsamaktadır. Yüzde 19 alanı ile su anlamında en küçük alana sahip olan yer Overijsselsel doğal alanıdır (%19). Overijsselsel’in arkasından %21’lik alanla Drenthe gelmektedir. Bu bahsedilen iki şehir tarım alanı en fazla olan alandır. Tarım arazilerinin payı takriben %40 ile Kuzey Hollanda ve Flevoland en az düzeydedir (Topraklarımızı nasıl kullanıyoruz, 2020, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2020/how-do-we-use-our-land/>).

Grafik 12: Hollanda İl Bazında Arazi Kullanımı-2015

Kaynak: Topraklarımızı nasıl kullanıyoruz?, (t.y): <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2020/how-do-we-use-our-land/>

Fss'nin 10 yılda bir tarım sayımı gerçekleştirilmektedir bunlar 2000-2010 arası dönemin göstergeleridir. 2010 yılında Hollanda'da 72.320 tarımsal şirket bulunmaktaydı. 2010 yılında kullanılan tarım alanı (UAA) 1,9 milyonluk hektarla ülke topraklarının %45'ini temsil etmekteydi. Bu sayı, Avrupa birliği içinde en yüksek paydan biriydi. Kullanılan tarım alanı işletme sayısının 2000-2010 dönemine göre çok daha az düştüğü görülmektedir. (%-7,7). 2000 yılında çiftliklerin büyüklüğü 20 hektardan 2010 yılında 26 hektara çıkmıştır. Hollanda'da 2000-2010 yılları arasında tarımda çalışan sayısı 275,730 'dan 211.630'e düşmüştür. 2010 yılında aktif nüfusun içerisinde tarımda çalışan sayısı, %2,4'tür. Hollanda nüfusu 2000-2010 yılları arasında artış gösterirken kullanılan tarımsal alan ise azalmıştır. 2000 yılında kişi başına kullanılan tarım alanı ortalama 0,13 hektar iken 2010 yılında bu oran 0,11 hektar olmuştur (eurostat Statistics Explained, 2018).

Tablo 4: Hollanda Çiftlik Yapısı, Temel Göstergeler, 2000 – 2010

Netherlands	2000	2010	Change (%)
Number of holdings	101 550	72 320	-28.8
Total UAA (ha)	2 027 800	1 872 350	-7.7
Livestock (LSU)	7 348 030	6 711 500	-8.7
Number of persons working on farms (Regular labour)	275 730	211 630	-23.2
Average area per holding (ha)	20.0	25.9	29.7
UAA per inhabitant (ha/person)	0.13	0.11	-11.6

Kaynak: eurostat Statistics Explained, 2018

2000-2010 yılları incelendiğinde Tablo 4’te Hollanda tarımının bölgesel analizinde tüm bölgelerde veriler olumsuz eğilim içerisindedir. Tek bir istisna, şirket başına ortalama alandır. Buna göre bölgelerin görece ağırlıkları önemli ölçüde değişmemiştir. Noord-Brabant ve Gelderland 10 yıl süresince Hollanda’nın tarımı için en önemli bölge olma özelliğini sürdürmüştür. Gelderland bölgesi 2010 yılında toplamdaki çiftlik sayısının yüzde 17’sini oluşturmaktayken, işletme sayısında yüzde 29.9’luk bir düşüş yaşanmıştır. Bu oran Noord-Brabant’tan (%17,8) sonraki 2. en yüksek oran düşüşü olarak 2000 yılına göre önemli bir düşüşü (%-28,2) ifade etmektedir. Noord-Brabant bölgesi için kullanılan tarımsal alan 2000 yılı ile karşılaştırıldığında, yüzde 8,3’lük bir düşüş gözlenmektedir.

Tablo 5: NUTS 2 Bölgelerine Göre Çiftlik Yapısı, Temel Göstergeler, Hollanda, 2000 ve 2010 Yılları

		2000	2010	Change 2010/2000 (%)
Number of holdings	Total	101 550	72 320	-28.8
	Groningen	4 330	3 360	-22.4
	Friesland (NL)	7 360	5 750	-21.9
	Drenthe	5 120	3 700	-26.2
	Overijssel	11 830	89 10	-24.7
	Gelderland	17 620	12 360	-29.9
	Flevoland	2 380	1 800	-20.6
	Utrecht	3 960	2 940	-25.6
	Noord-Holland	7 400	5 010	-32.3
	Zuid Holland	11 960	7 250	-39.4
	Zeeland	4 370	3 240	-25.9
	Noord-Brabant	17 970	12 900	-28.2
	Limburg (NL)	7 240	4 940	-31.6
Total UAA (ha)	Total	2 027 800	1 872 350	-7.7
	Groningen	167 220	162 190	-3.0
	Friesland (NL)	234 870	229 080	-2.5
	Drenthe	165 290	149 940	-9.3
	Overijssel	215 920	202 620	-6.2
	Gelderland	254 140	238 200	-6.3
	Flevoland	94 040	59 310	-5.0
	Utrecht	88 370	66 630	-24.6
	Noord-Holland	141 450	130 690	-7.6
	Zuid-Holland	149 670	134 190	-10.3
	Zeeland	124 940	117 990	-5.6
	Noord-Brabant	274 180	251 400	-8.3
	Limburg (NL)	117 710	100 100	-15.0
Livestock (L SU)	Total	7 348 030	6 711 500	-8.7
	Groningen	240 050	250 610	4.4
	Friesland (NL)	542 180	538 270	-0.7
	Drenthe	311 730	303 100	-2.7
	Overijssel	987 790	924 050	-6.5

Tablo 5: (Devamı)

		2000	2010	Change 2010/2000 (%)
Livestock (L SU)	Gelderland	1 488 280	1 302 130	-12.5
	Flevoland	84 500	98 910	14.7
	Utrecht	281 480	251 250	-10.7
	Noord-Holland	184 560	167 390	-9.3
	Zuid-Holland	265 110	209 690	-20.9
	Zeeland	95 990	80 300	-15.9
	Noord-Brabant	2 107 980	1 895 230	-10.1
	Limburg (NL)	755 390	692 490	-5.3
Number of persons working on farms (Regular labour Force)	Total	275 730	211 630	-23.2
	Groningen	10 060	8 720	-13.3
	Friesland (NL)	16 400	14 260	-13.0
	Drenthe	12 520	9 490	-24.2
	Overijssel	27 350	22 070	-19.3
	Gelderland	41 790	32 220	-22.9
	Flevoland	72 10	6 240	-13.5
	Utrecht	9 510	7 770	-18.3
	Noord- Holland	25 600	19 090	-25.4
	Zuid-Holland	45 190	31 200	-31.0
	Zeeland	9 620	8 130	-17.2
	Noord-Brabant	47 090	36 380	-22.7
	Limburg (NL)	23 210	16 070	-30.8
	Total	20.0	25.9	29.7
Average area per holding (ha)	Groningen	38.6	48.3	25.0
	Friesland (NL)	31.9	39.6	24.5
	Drenthe	32.3	39.7	22.9
	Overijssel	18.3	22.7	24.6
	Gelderland	14.4	19.3	33.6
	Flevoland	39.5	47.3	19.6
	Utrecht	22.3	22.7	1.6
	Noord-Holland	19.1	26.1	36.5
	Zuid-Holland	12.5	18.5	47.9
	Zeeland	28.6	36.4	27.4
	Noord-Brabant	15.3	19.5	27.7
	Limburg (NL)	16.3	20.3	24.6

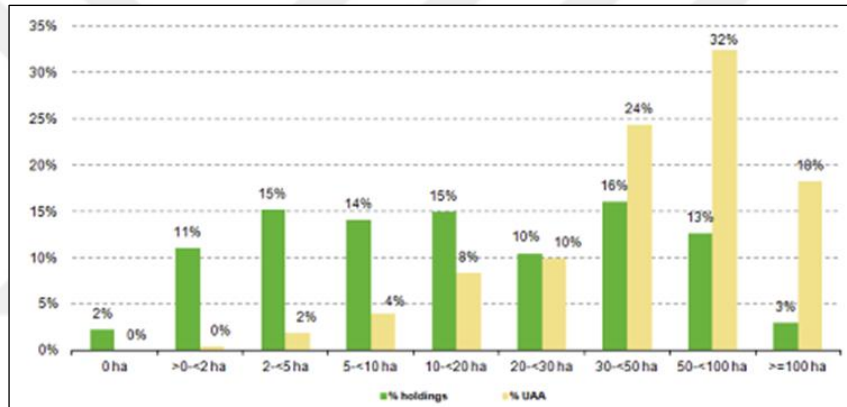
Kaynak: Eurostat Statistics Explained, 2018.

1.5.2.1. Tarımsal İşletmeler

2000-2010 yılları arasında Hollanda'da 50 ile 90 hektar arasında arazisi olan tarımsal işletmelerin sayısı %24,7 artmıştır. 100 hektar ve daha fazla arazisi olanların sayısında %85,7'lik artış olmuştur. Buna nazaran diğer çiftlik sayılarında düşüşler ortaya çıkmıştır. En yüksek düşüş, 2 hektardan az çiftliklerde görülmüştür (%-45,3). Bir istisna olarak FSS 2000 yılı ile

karşılaştırıldığında; tarım arazisine sahip olmayan çiftliklerde (endüstriyel hayvancılık çiftlikleridir) sayıca artış (+%14,1) olmuştur. Hollanda’da kullanılan tarımsal alanın yaklaşık yarısı 50 hektar ve üstü tarım arazisi olan az sayıdaki çiftlikten oluşmaktadır. Bu gösterge çiftlik sayısının yüzde 16’sını kapsamaktadır. Holding sayısı bakımından çiftlikler türlü sınıflara eşit dağılmış gibi gözükmemektedir. Arazisi olmayan işletme sayısı yüzde 2’dir ve bu işletmeler 100 hektar ya da daha çok kullanılan tarımsal alana sahip olan işletmelerdir. En büyük çiftlikler genellikle 2010 yılında Groningen bölgesinde bulunmakta, işletme başına en fazla ortalama 48,3 hektar alan düşmekteydi. Flevoland Hollanda ortalamasının (25,9 ha) üzerinde ikinci en yüksek (47,3 hektarla) alana sahip bölgeydi. Bunun yanında en düşük alan ise Zuid-Holland 18,5 hektar iken, 19,3 hektar ile Gelderland bölgesi izlemekteydi (eurostat Statistics Explained, 2018).

Grafik 13: UAA Büyüklük Sınıflarına Göre İşletme Sayısı ve Kullanılan Tarım Alanı (UAA), Hollanda, 2010 (%)

Kaynak: eurostat Statistics Explained, 2018

1.5.2.2. Çiftliklerin Ekonomik Büyüklüğü

Tablo 6’da görüldüğü üzere 2010 yılında Hollanda’da yer alan tüm tarımsal firmaların ekonomik büyüklüğü 18.930 milyon avrodur. Bu durum AB-27’de kaydedilmiş en yüksek değerlerden biridir. Bu değer çiftliklerin hektar başına ve hayvan başına düşen tüm tek biçim çıktılarının (SO) toplanmasından oluşmaktadır. FSS 2007 yılında 18.071 milyon ile karşılaştırıldığında artış yüzde 4,8’tir. Noord-Brabant bölgesi Hollanda’nın standart tarım üretiminin yüzde 20,3’ünü 2010 yılında en büyük bölge olarak elinde tutmaktadır. İkinci bölge ise, Zuid-Holland (%17,8), en az küçük paya sahip olan Utrecht ise yüzde 2,7 lik bir paya sahiptir (eurostat Statistics Explained, 2018).

Tablo 6: Standart Çıktı Büyüklüğü Sınıflarına Göre Çiftliğin Ekonomik Büyüklüğü, Hollanda, 2007 ve 2010 (avro)

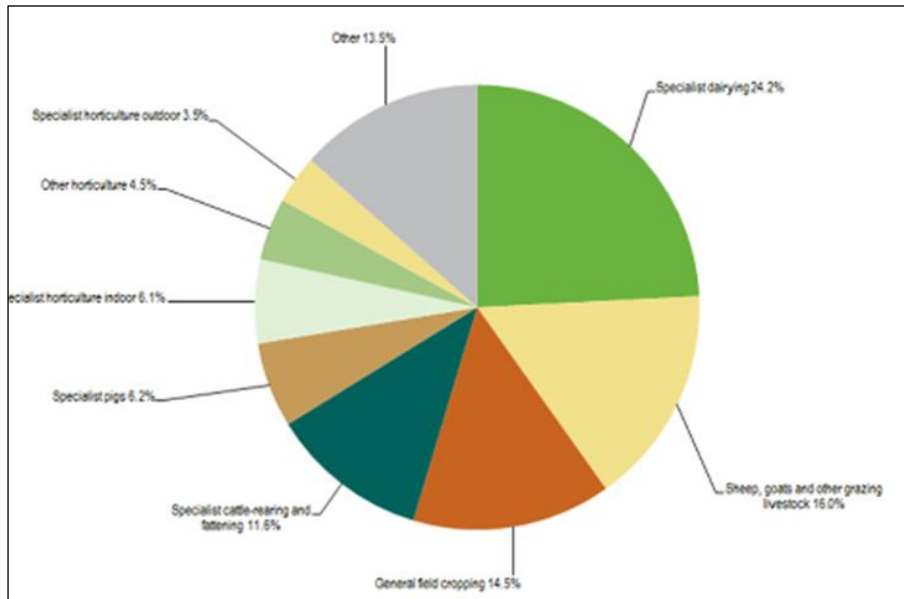
Standard output	Standard output (SO) of the holding		change (%)
	2007	2010	
Total	18 070 919 860	18 929 955 990	4.8
0-<2 000	170 130	56 620	-66.7
2 000-<4 000	5 559 350	6 520 030	17.3
4 000-<8 000	33 158 460	39 120 720	18.0
8 000-<15 000	71 677 700	71 947 790	0.4
15 000-<25 000	101 188 410	95 688 340	-5.4
25 000-<50 000	260 463 360	228 815 180	-12.2
50 000-<100 000	628 281 440	505 646 980	-19.5
100 000-<250 000	3 637 501 510	2 960 008 040	-18.6
250 000-<500 000	4 369 834 450	4 612 544 670	5.6
>= 500 000	8 963 085 040	10 409 607 620	16.1

Kaynak: Eurostat Statistics Explained, 2018.

1.5.2.3. Ana Tarım Türüne Göre Tarımsal İşletme

Ekonomik büyüklükler dikkate alındığında şirketlerin sıralaması değişmektedir. Standart çıktının (SO) çiftlik çeşitleri arasındaki dağılımda en büyük payı %25,6 ile bahçecilik alanında ustalaşmış işletmeler almıştır. Bu işletmeler çoğunlukla Zuid-Holland alanında bulunmaktadır. Bu bölgedeki 2010 yılında kapalı bahçecilik üretimi, ülkenin toplam Standart çıktısının yüzde 13,9'unu oluşturmaktadır. İkinci en yüksek katkı ise sütçülüğe ayrılmış işletmelerdir ve oranları yüzde 23,9'dur. Uzman domuz yetiştiriciliğine ayrılmış işletmeler ise %11,8'lik bir paya sahiptir (eurostat Statistics Explained, 2018).

Grafik 14: Hollanda-2010 Temel Tarım Cinsine Göre İşletme Sayısı

Kaynak: Eurostat Statistics Explained, 2018

1.5.2.4. Arazi Kullanımı

Kullanılan tarım alanı, ortak arazinin parçası olarak kullanılıp kullanılmadığına veya kullanım süresine bakılmaksızın, firmalar tarafından kullanılan kalıcı otlak ve çayır, ekilebilir araziler, mutfak bahçeleri ve kalıcı ürünler tarafından oluşan toplam alanlardır. Hollanda’da kullanılan tarım alanı 155.000 hektardır. 2000 ve 2010 yılları arasında hektar sayısı %-7,7 azalmış, 2010 yılında 1,9 milyon hektar alanına ulaşmıştır. Kullanılan tarım alanlarının temel bileşenlerinde görece öneminde değişiklikler meydana gelmiştir. 2000 yılında kullanılan tarım alanındaki pay %49,8’den 2010 yılında %54,6 ya çıkmıştır. Bu gösterge, ekilebilir arazinin en önemli unsur olarak görülmeye devam edildiğini göstermektedir. Çayır ve kalıcı otlaklar için durum tespiti ters yönde olmuştur. Çayır ve otlakların oranı 2000 yılında %48,6 iken, 2010 yılında %43,4’e gerilemiştir. Çayır ve kalıcı otlaklar ile ekilebilir arazi 2010 yılında Hollanda’nın toplam kullanılan alanının yüzde 98’ini oluşturmaktaydı. 2000 yılında da görüldüğü gibi %2’lik pay kalıcı mahsul ile kaplıydı (Eurostat Statistics Explained, 2018).

1.5.2.5. Ekilebilir arazi

Hollanda’da sürülmüş ve işlenmiş arazi çoğunlukla ürün dönüşüm sistemi altında düzenli işlenmektedir. Bu araziler 2000 ve 2010 yılları arasında yüzde7,7 oranında azalmıştır. Bu durum Tablo 4’te görülmektedir. Ekilebilir arazilerde üretimi artan yem bitkileri (%27,6) ve tahıl (%18,8) önemini artırmıştır. Patates ekiminde %12’lik düşüş yaşanmasına rağmen ekilebilir arazilerde önem açısından patates üretimi üçüncüdür. Nadasa bırakılan toprak miktarı azalmıştır (-19,200 hektar yani -%72,5’dir). Bunun nedeni 2008 yılında yapılan destek ve yönetmeliklerdeki değişikliklerdir (Eurostat Statistics Explained, 2018).

Tablo 7: 2000-2010 Yıllarında Hollanda’da Kullanılmakta Olan Tarım Alanı

	2000		2010		Change 2010/2000 (%)
	Ha	% of UAA	Ha	% of UAA	
Land Use	2 027 800	100.0	1 872 350	100.0	-7.7
Arable Land	1 009 530	49.8	1 022 070	54.6	1.2
Cereals	184 110	9.1	218 760	11.7	18.8
Pulses (total)	4 080	0.2	3 570	0.2	-12.5
Potatoes	179 800	8.9	158 270	8.5	-12.0
Sugar beet	119 750	5.9	70 580	3.8	-41.1
Fodder roots and brassicas	990	0.0	340	0.0	-65.7
Industrial crops(total)	6 640	0.3	11 820	0.6	78.0
Fresh vegetables, melons, strawberries	80 630	4.0	81 110	4.3	0.6
Flowers and ornamental plants(total)	32 350	1.6	31 000	1.7	-4.2
Fodder crops	328 460	16.2	419 210	22.4	27.6
Seeds and seedlings	22 620	1.1	12 680	0.7	-43.9

Tablo 7: (Devamı)

	2000		2010		Change 2010/2000 (%)
	Ha	% of UAA	Ha	% of UAA	
Other crops on arable land	23 620	1.2	7 440	0.4	-68.5
Fallow land-total	26 480	1.3	7 280	0.4	-72.5
Permanent grassland and meadow	984 680	48.6	813 310	43.4	-17.4
Pasture and meadow	926 210	45.7	768 750	41.1	-17.0
Rough grazings	58 470	2.9	44 570	2.4	-23.8
Permanent crops	33 590	1.7	36.960	2.0	10.0
Fruit and berry plantations	22 030	1.1	19 340	1.0	-12.2
Vineyards	0	0.0	160	0.0	-
Nurseries	11 200	0.6	17 400	0.9	55.4
Permanent crops under glass	360	0.0	60	0.0	-83.3

Kaynak: Eurostat Statistics Explained, 2018

1.5.2.4. Kalıcı Otlak

Çayır ve kalıcı otlak alanı %17,4 azalmıştır. 2000 yılında çayır ve kalıcı otlak alanının oranı 984,680 hektarlık alana sahipken, 2010 yılında 813,310 hektara düşmüştür. Bu azalma, alandaki azalmadan kaynaklanmaktadır. Alanlar mera ve çayırlara verilmiştir (%-17). 2010 yılında meralar 44.570 hektardır ve kullanılan tarımsal arazinin %2,4'ü nü temsil etmektedir (Arşiv: Hollanda'da tarım sayımı, 2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Agricultural_census_in_the_Netherlands&oldid=393777#cite_note-2).

1.5.2.5. İşgücü

Tarımsal fabrikalarda 2010 yılındaki istihdam sayısı 221.630'dur. 2000 yılında 275.730 kişi istihdam edilmekteydi ve bu durum incelendiğinde 2010 yılında %23.2'lik bir düşüş meydana geldiği görülmektedir. Yıllık iş biriminde de aynı eğilim görülmektedir. 2000'de işgücü 193.540 AWU'dan oluşurken, 2010 yılında 141.410 AWU yani %26,9 bir düşüş gözlemlenmektedir (Eurostat Statistics Explained, 2018).

Tablo 8: Hollanda Tarımsal İş Gücü 2000-2010

	Persons			AWU		
	2000	2010	Change (%)	2000	2010	Change (%)
Direct Labour Force	:	:	:	524 150	363 400	-30.67
Regular labour Force	275 730	211 630	-23.2	193 540	141 410	-26.94
Family Labour force	193 820	147 920	-23.7	136 760	95 550	-30.13

Tablo 8: (Devamı)

	Persons			AWU		
	2000	2010	Change (%)	2000	2010	Change (%)
Non family labour force, employed on a regular basis incl. Group holders	81 920	63 710	-22.2	56 780	45 860	-19.23
Labour force, employed on a non regular basis	:	:	:	11 510	20 280	76.19
Labour force, not directly employed by the holding	:	:	:	:	11 030	-

Kaynak: Eurostat Statistics Explained, 2018

1.6. Hollanda Tarım Ekonomisi Politikaları

Hollanda tarım arazileri kısıtlı olan bir coğrafi yapıya sahiptir. Bu nedenle alt yapı ve tarım arazileri için uygun ortam oluşturmak amacıyla polder modeli ve Zuiderzee Projesi gibi projelere başvurulmuştur.

1.6.1. Hollanda Tarım Ekonomileri Projeleri

17.59 milyon nüfusu ile Hollanda dünyadaki en yoğun nüfuslu ülkelerdendir (Trading Economics, 2023, <https://tr.tradingeconomics.com/netherlands/population>). Hollanda'nın toprakları Kuzey-Batı Avrupa'da bulunmaktadır. Hollanda toprakları yaklaşık 300 km kuzeyden güneye doğru derinliğe ulaşmaktadır ve Hollanda batı ve kuzeyi Kuzey Denizi tarafından çevrilmiştir. Güneyinde Belçika ve doğusunda Almanya bulunmaktadır. 451 km. kıyı uzunluğu bulunan Hollanda'nın yüksekleri, Deltawerken diye adlandırılan büyük bir düzenin parçasıdır. Hollanda delta çalışmaları; su setleri, barajlar, bentler, fırtına dalga kıranları vb. oluşmaktadır. Hollanda'nın hidrolik mühendislik projesi olan Zuiderzee, 20. yüzyılda yapılan en önemli projelerden bir tanesidir (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

1.6.1.1. Zuiderzee Projesi

Hollanda, arazisinin çoğunluğu deniz seviyesinin altında olan kanallar ülkesi olarak tanınmaktadır. Hollanda, toprak kazanabilmek için denizden toprak dolgusu amacıyla projeler yapmıştır. Bu projelere 1919 yılında Dr. C Leyl doğrultusunda hazırlanmış olan Zuiderzee ve diğer adı ile Güney Denizi Projesi temel özellikleri şu şekildedir (Oruç, 1971: 54);

- A- İki benzer yüksek seddenin inşası Wierinden'den Friesland'a kadar olan 30 km'lik ve Kuzey Hollanda'dan 2,5 km Wieringe'e kadar yapılmıştır. Seddelerden ilki 1924'te ikinci sedde ise 1932 yılında sonuçlandırılmıştır. Aşamalı şekilde Ijsselmer olarak adlandırılan sığ iç denizin kurtulmasının bu seddelerin inşası için önem arz etmektedir. Ana seddelerin inşası kuzey denizinden gelebilecek olan dalgaları önlemesi ile birlikte iç denizde suyun seviyesi kontrol altına alınmıştır. Yaklaşık 6-7 metre derinliği olan denizin dingin bir hale getirilmesi diğer inşa edilecek seddeler için birçok zorluğu önlemiştir (Oruç, 1971: 54).
- B- Sığ denizdeki sedde inşası ile birlikte oluşturulan havuzların kurutulması ile ortaya çıkan arazinin geliştirilmesi ve ıslahıdır.

Bu projenin başlıca amacı:

- A: Taşkınların üzerinde daha etkili olabilecek koruma önlemleri almak.
- B: Taban suyu denetimlerini daha etkin duruma getirmek.
- C: Tarım arazileri için yer kazanmak olarak sıralanabilir.

Denizden elde edilen alanların Hollanda için bir önemli nedeni de, ana kara yolunun oluşturulması ile ülkenin belli bölgelerine ulaşımında kolaylık sağlayarak aradaki mesafeyi kısaltmasıdır (Oruç, 1971: 54-55).

Denizden arazi elde etmek için gerekli ıslah, drenaj ve geliştirme çalışmaları üç farklı kurum tarafından yapılmaktadır. Teşkilatlar şu şekildedir:

1. Zuiderzee Proje Teşkilatı: Zuiderzee Proje teşkilatın yürütmüş olduğu çalışmalar; kanal, sedde, pompaj, yol, havuz, savak ve köprü yapı benzeri çeşitli inşaat mühendisliği çalışmalarıdır.
2. Yeni sahaları Geliştirme Teşkilatı: Teşkilatın görevi kurutulmuş alanlarda zirai etkinliklere, şehirleşme ve öteki sosyal tesislere ayrılacak alanların planlanması ve geliştirilmesini yürütmektedir. Bunun yanında yerleşme merkezi ve çiftliklerdeki binaların yapılmasını sağlamaktadır.
3. Belediye Teşkilatı: Bu teşkilatın görevi ise belediye hizmetlerini bölgenin gelişmesi sırasında yürütmek ile görevlidir (Oruç, 1971: 55-56).

1.6.1.2. Arazinin Islahı ve Ziraata Elverişli Hale Getirilmesi

Yeni Sahaları Geliştirme Teşkilatı, arazinin kurutulması ardından alandaki yetiştirilebilecek bitkilere uygun 5 yıllık bir çalışma hazırlar ve bu geçici süreçte kökleri hasat edilmiş bitkilerin yerine kaba yonca, buğdaygiller gibi bitkiler kullanılmıştır. Hazırlanmış olan beş yıllık program, yaklaşık 18000 yüz ölçümlük bir alanda yürütülmektedir (Oruç, 1971: 56).

Bu alandaki mekanizasyonla birlikte işçi sayısını dönüme bir işçi gelecek şekilde düşmüştür. Arazide kullanılan araçlar arasında 480 adet hububat taşınması için vagon, 310 tane traktör ve 80 tane kombine mibzer yer almaktadır (Oruç, 1971: 57).

Nazmi Oruç'un araştırmasına göre (1971: 57): "seddeleme, kurutma ve arazinin Islahı da dahil deniz altındaki sahaların ziraata elverişli hale getirilmesi için Wieringermeer Polderde olduğu gibi ilk çalışmalarda bir hektar için takriben 8000 gulden (Bir gulden- 4 TL), son zamanlarda kazanılan sahalarda ise ortalama 23000 gulden harcanmıştır".

1.6.1.3. Çiftlik Arazisinin İşletilmesi

Kurutma ardından beş yıllık bir dönem sonucunda tarıma elverişli hale getirilen tarım alanları çiftçilere kısa veya uzun süreler için kiralanmakta veya satılmaktadır. Alanları işletmek isteyen kişiler arasından tercih edilenler daha önceleri kendilerine ait olan alanları birleştirmiş veya kamu yararına arazileri devlet tarafından alınmış olanlardır (Oruç, 1971: 57).

Nazmi Oruç'un araştırmasına göre (1971: 57): "1970 yılı başındaki kayıtlara göre mevcut 606 işletmeden 451'i kısa müddetle, 151'i daimî olarak kiralanmış, dört tanesi ise satılmıştır. Çiftlik arazilerinin genişliği 20 ila 90 hektar arasında değişmekte olup, ortalama büyüklük 37 hektardır. Meyvecilikle meşgul olan çiftliklerin alanı ise 7 ila 23 hektar arasında olup, ortalama büyüklük 10 hektardır".

Yeni Sahaları Geliştirme Teşkilatı uzun süre veya kısa süreli alanları işleyen kişilere ev dahil olmak üzere çeşitli işletme binaları kurmuşlardır. Teşkilat, Flevoland'da 1970'li yılların başına kadar 506 tane işletme binası kurmuştur. Bu kurulan işletmelerde elde edilen ürünlerin gelişmiş seviyede uygulanan yüksek düzeyde tohumluk, hastalıkla mücadele, uygun gübreleme ve çeşitli kültürel tedbirler ile birlikte verimi yaklaşık olarak 500 kg yazlık arpa, yulaf, 550 kg kışlık buğday, 4300 kg ise patates ve bunun yanında 5500 kg şeker pancarı civarındadır (Oruç, 1971: 57).

1.6.1.3.1. Güney Flevoland

1959 Yılında bu alanda başlamış olan sedde 70 km uzunluğundadır. İnşası başlatılan sedde 1967 yılında tamamlanmıştır. Bu saha Dakikada 3000 m³ Agregat kapasitesinde olan bir pompaj düzeneği 7 aylık çalışma sonucunda 1968 yılında kurulmuştur. Güney Flevoland'da iki temel kanal bulunmaktadır. Biri 600 tonluktur diğeri ise 1350 tonluk gemilerin geçmesini sağlayan kapasitede iki tane havuz vardır. Kurutulmuş olan bu alana kamış tohumları atılmıştır. Kamış tohumları, bu alanın 40000 hektarlık kısmının taban suyunu kontrolde tutmak ve rüzgâr erozyonunu engellemek için atılmıştır (Oruç, 1971: 57).

Hollanda'nın kendine özgü coğrafi bir tarihe sahiptir. Topraklarının dörtte biri denizden sağlanmıştır ve arazinin bir kısmı halen deniz seviyesinin altındadır. Hollanda coğrafi olarak düz bir ülkedir, Güney'de ve Doğu bölgelerinde bazı tepeler yer almaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın sonunda gerçekleşen büyük sel nedeniyle ülke olarak zorunlu önlemler alınmıştır. Hollanda topraklarını denizden korumak için çok büyük projeler yapmıştır (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Kuzey Denizi ile Atlantik Okyanusun etkisiyle ılıman bir deniz iklimine sahip olup, yazları serin olmakta kışları ise soğuk geçmektedir. Yazın gündüz sıcakları 17 ° C - 20 ° C, Kışın gündüz sıcaklıkları ise 2 ° C - 6 ° C arasında değişiklik göstermektedir. Yıl boyunca ortalama yağış 76,5 cm civarındadır (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Hollanda, içme suyunu çeşitli kaynaklardan elde etmektedir. İçme suyu konusunda Hollanda en iyi kaynakları kullanmaya özen gösterir (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Hollanda çokça su kaynağına sahip olmasına rağmen bu kaynakların kullanımına oldukça dikkat etmektedir. 2004 yılında yapılan bir çalışmaya göre, Hollanda'daki belediyenin ortalama su kullanımı yalnızca, 128 lt/birey/gün 'dür. Hollanda diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, su kullanımı oldukça düşük bir değerdedir. (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Hollanda'nın özellikle doğu kısmında, içme suyunun %60'ı yeraltından edinilmektedir. Ülke genelinde ise %40'lık kısım çoğunlukla yer altı suyundan edinilmektedir Ren ve Meuse'lardan sağlanan bu su hafif tuzludur (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Hollanda tarihi su temellidir ve bu nedenle Hollanda'nın çevre tarihi de toplumun su ile ilgili ne düşündüğü, nasıl su kaynaklarını kullanacağı ile alakalıdır (Hollanda Su Sektörü, 2016'dan aktaran: Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>). Hollanda M.S 1000'de yaşanılabilen bir yer değildi ve sellerden, denizdeki kabartılardan ve bataklıklardan oluşabilecek tehlikeler için Höyükler inşa edilmiştir. Hollanda'nın batı kesiminde Erken Ota Çağ döneminde halk, bataklık bir alanda yaşamaktaydı. Köylüler yaşanabilir yer yapmak için alanları kazmış, barajlar yapmıştır. Bunun yanında Drene ve bentler de kurulmuştur. Hollanda'da su yönetimi, arazi sahipleri

ile birlikte yönetiliyordu (Rijkswaterstaat, 2016'dan aktaran: : Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1>).

Polder modeli ve İş birliği Su yönetimi, Hollanda'nın tutumuna özgü bir örnek oluşturmaktadır. Hollanda su yönetimi ve mücadelesinde gerekli olan tek şeyin birlik olduğunun bilincindeydi (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

Kooperatifler 13. Yüzyıldan sonra güvenli bir su için ortak menfaate dayalı olarak kuruldu. 1400'lerden itibaren, yel değirmenleri aracılığıyla havuzlar ile göller tahliye edilmiştir (Rijksuniversiteit Groningen, 2016'dan aktaran: Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

Hollanda'da şu an denizden elde edilmiş 3000 araziye sahiptir. Bu araziler yer değirmenleri ile pompa istasyonları aracılığıyla drenaj oluşturularak oluşturulmuştur (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

1.6.1.3.2. Karşılıklı Bağımlılık Faktörleri

“Hollanda geçen yüzyılın küçük su tedarik şirketlerinin sırasında 1899 yılında Hollanda'da Su Temini (KVWN) İçme Kraliyet Derneği kurulmuş bölgesel kamu şirketlerinin içine giderek entegre edilmişti (bu yaklaşık 50 yıl sürdü)” (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

1950 ve 1970'li yıllar arasında hükümet su için şirketlere destek vermiştir. Hollanda'da 2006 yılında 11 su temin şirketi kurulmuştur. Bunun amacı hanelere %99 oranında ulaşılmaktır (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

VEWIN, AQUA, KIWA benzeri kuruluşların kurulduğu yer KVWN'dir. VEWİN, Hollanda'ya ait Su Temin Şirketlerinin oluşturduğu bir birliktir. Araştırmalar için güçlü işbirliklerini içermektedir. Ortak araştırma programlarına su şirketlerinden sayılan KWR ve KIWA'nın örnek merkez ortaklıkları mevcuttur. Hollanda'daki en kaliteli içme suyu şirketi kamu şirketlerine aittir ve özel değildir, bir kar hedefi yoktur (Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma (t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>).

2009 yılında Hollanda’da içme suyu dağıtımı ve üretimi için yeni yasalar koymuştur. Ülke ’de yeni kamu içme suyu tedarik organizasyonu ve İçme Suyu yasası getirilmiştir (Hollanda Su Yetkilileri, 2015’ten aktaran: Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda’da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma ((t.y.), <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=2>):

2009 yılında “birçok direktif formüle edildi. Su temini şirketleri şunları yapmak zorundadırlar:

- Sürdürülebilir ve etkin bir kamu su kaynağı işletmek,
- İnşa etmek, işletmek ve gerekli altyapıyı sağlamak,
- Yasal standartlara uygun olarak içme suyu tedarik etmek,
- Adil, şeffaf ve ayrımcı olmayan olan ücretlerle tüketicilere içme suyu tedarik etmek ve bağlamak,
- Tedarik noktasına kaynağından üretim ve dağıtımını sağlamak,
- Su kaynaklarının korunmasına katkıda bulunmak,
- Denetim ve halkı bilgilendirme yoluyla tedarik noktası ve kullanım (musluk) noktası arasındaki kalite güvencesine katkıda bulunmak” (Hollanda Su Yetkilileri, 2015).

“Uluslararası olumlu üne bakarak, polder modelinin çok başarılı olduğu, Hollandalılara çok temiz, sağlıklı ve iyi kalitede su sağladığı kanıtlanmıştır” (Hollanda Su Yetkilileri, 2015).

Hollanda’da altyapıyı sadece sulama sistemleri ile ifade etmek yeterli olmayacaktır. Hollanda üretime katkı sağlamak için satış alanlarında yatırımlar gerçekleştirmiştir. Avantajlı bir şekilde jeolojik konumunu iyi kullanmıştır. Amsterdam ve Rotterdam limanlarına yapmış olduğu yatırımlar ile uluslararası ticaretin başladığı yıllarda, ticari kazançlar elde etmiştir. Stratejik konumu ticari rakamların yüksek seviyelerde olmasını sağlamıştır. 2006 yılı sonrası Rotterdam limanı üzerinden Avrupa’ya gelen malların %30’luk bölümü burada gümrüklenmiştir. 300 Milyon senelik, TEU konteynır kapasitesi bulunmaktadır, bu da transit limanların dünyadaki en büyük temsilcisi olduğunu göstermektedir (Weimin, 2009’dan aktaran: Özer, 2019: 70).

Hollanda’nın 2800 km. raylı sistemine ve 2600 km. karayollarına sahip olması, Hollanda içindeki ve Avrupa içerisindeki ticaret için avantaj sağlamaktadır. Hollanda günümüzde Avrupa ve yakın kıtalara ticareti bir günde, Avustralya ve Amerika gibi daha uzak kıtalara ise Schiphol Havalimanı’ndan ürettiği tarım ürünlerini kısa sürede ulaştırmaktadır. Horticulture sektöründe ise sabaha doğru satış borsasına ait depolara gelen ürünlerin öğlene kadar açık attırma ile satışı sağlanmaktadır. Borsada yer alan bankalar aracılığıyla ödeme işlemleri gerçekleştirilir. Aynı zamanda ürünlerin gümrüğü gerçekleştirilerek Schipol Havalimanı’ndan diğer ülkelerde en geç ertesi gün raflarda yerini alacak şekilde tüketicilere aktarılması sağlanmaktadır. Bu ulaşım ağının temelleri, tarımın ülkeler arası ticaretinin başlamasıyla 16. yüzyılda atılmıştır. Hollanda’nın hızlı bir şekilde ürün teslim başarısı, diğer rakiplere göre kendisine üstünlük sağlamıştır (Özer, 2019: 71).

Polder sistemi, çiftçilerin yönettiği başarılı bir sistemdir. Polder Sistemi, kooperatif ve çiftçi birlikleri ile eşgüdüm halinde tarımın ilerlemesini desteklemiştir. Bilhassa tarımdaki uluslararası ticaret düzeyinde büyük boyuttaki ithalat ürünlerine kota koyulmayarak, daha geniş çapta ihracat sayılarının belirlenmesinde önemli bir misyon sahibi olmuştur (Özer, 2019: 77).

Devletler, tarımsal faaliyetlerin bilimsel yöntemlere uygun olarak yapılması için, önemli misyon edinmişler, bu misyon üzerinden eğitim ve araştırma merkezlerini desteklemenin yanında tarım odaklı okul ve üniversiteler kurmuşlardır. Bilhassa 20. yüzyılın başlarında oluşturmuş oldukları sistem ile ihraç mallarına kalite standartı getirerek Hollanda mallarının belli kalitenin üzerinde olması sağlanmıştır (Özer, 2019: 77).

Hükümetlerin tarımdaki bir diğer önemli rolü de tarımsal işçi ve işverenler arasındaki uzlaştırıcı tutumudur. Bir nevi arabuluculuk görevi üstlenmektedir. Bunun getirisi; işçi ve işveren arasında karşılıklı dengeleri sağlamış olmasının yanında, doğru bir işleyiş mekanizmasının oluşmasıdır. İhracat odaklı Hollanda tarımı, ikinci dünya savaşı sonrası uluslararası ticaretteki olumsuzluklar sonucunda zor durumda kalmıştır. Bu dönemdeki “WheatAct” benzeri birden fazla tarımı destekleyici politikalar uygulanarak başarı sağlanmıştır (Özer, 2019: 78).

Hükümetin asıl desteği 20. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Hollanda’nın tarımsal net ihracatı 1961-1999 yılları arasında 45 kat civarında artmıştır. Artıştaki nedenlerden biri, tarımın mekanizasyon sürecine başlamasıdır. Bununla birlikte küçük boyuttaki çiftçilerin büyük yatırımlarda bulunamayışı nedeniyle sektörden çıkışlarının sağlanmasıdır. Devlet kontrolü ve devlet teşviki ile gerçekleştirildiğinden, Bu çıkışlar sancılı olmamıştır. Bu sayede küçük çiftçilerin ve büyük çiftçilerin yerine daha geniş boyuttaki tarım işletmeleri kurulmuştur. Böylece üretim veriminde artış sağlanarak maliyetler düşürülmüştür (Özer, 2019: 78).

Hükümetin tarım politikalarından bir diğeri, ihracata dayalı tarım bölümünde pazar bulmak, ihracatın devamlılığını sağlamak ve yükseltmek için tarımsal ticari ataşelerin birçok ülkede bulundurulmasıdır. 2015 yılıyla birlikte 40’den fazla ülkede tarımsal ataşeler bulunmaktaydı (Weimin, 2009’dan aktaran: Özer, 2019: 78). Bunun en büyük getirisi, pazar olan ülkedeki tarımsal ihtiyaç ve büyümelerin yakından takip edilmesiyle sektördeki temsilcilere enformasyon sağlanmasıdır. Ayrıca ihracat yapılan ülkelerde oluşabilecek bürokratik olumsuzlukların takip edilmesi ve çözümüne destek sağlanmaktadır. Bu da Hollanda hükümetinin tarım sektörüne verdiği değeri göstermektedir (Özer, 2019: 78).

1.6.2. Hollanda’nın Devlet Politikaları

Hollanda serbest bir pazar ekonomisine sahip olmakla birlikte, devletin tarımsal ilerlemeyi desteklediği görülmektedir. Devletin tarım sektörünün her alanını takip etmesi nedeniyle işlevselliği

bulunmaktadır. Hollanda'nın devlet politikaları tarımsal ilerlemeyi desteklemektedir (Feng, 1998'den aktaran: Yücesoy, 2019: 70).

Devlet, aktif olarak hedefteki araştırmaya, geliştirmeye ve yayılmaya büyük destek vermektedir. Devlet tarım finansmanı sağlamak amacıyla kurulan Rabobank için de destek sağlamıştır. Tarım sektörünün tanıtılması, gelişmesi ve yeniden yapılandırılması için düzenlemelerin yapılmasının yanında, yalnızca bankaların etkinliklerini, para politikalarını ve yapısal politikalarını yönlendirmenin yanında, tarım sektörünün finansal fonunun oluşumuna da imkân sağlamaktadır. Toprak kullanımı için fiziksel projeler yapılması amacıyla kanunlar konulmuştur. Kooperatif faaliyetleri kanunlarla desteklenmiştir. Devlet tarım ürünlerinin fiyat belirlemeleri için araştırma ve desteklemelerde bulunmuştur. Aktif olarak çevrenin korunmasında da etkili olmuştur. Devlet bu desteklerde ticarete karışmayarak yalnızca yol gösterici rolündedir (Feng, 1998'den aktaran: Yücesoy, 2019: 71).

Hollanda Tarım Bakanlığı'nın tarımla ilgili olarak 2010 yılında yayınladığı raporda, "Hollanda'nın tarım politikalarında kullandığı önemli noktalar aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, 2010'dan aktaran: Yücesoy, 2019: 71):

- Güvenilir ve sürdürülebilir tarımı sağlayabilmek,
- Gıda kalitesinin arttırmak,
- Bilgi altyapısının yaratılması ve yenilikçi platformlarda bunlardan yararlanılması,
- Uluslararası ticaretin kolaylaştırılması, serbestlik,
- Biyolojik temelli ekonomi için fırsatlar yaratmak,
- İş ortamını düzenlemek".

Hollanda için tarım politikaları ekonominin en büyük unsuru rolündedir. Devlet politikalarıyla tarım sektörü desteklenmiştir. Ülkenin ekonomik hedeflerine ulaşmasında tarım sektörü yardımcı olmakta, ekonomik gelişiminin gerçekleşmesinde tarım sektörünün mevcut problemlerini çözmek de üretimi artırmaktadır (Berkum, Bont, Post, 2003'den aktaran: Yücesoy, 2019: 46-47).

Hollanda devlet politikalarını düzenlerken kamu ve özel kuruluşları sürece dahil etmektedir. Tarım politikalarını düzenlerken kullanmış olduğu araçlar: müşavirlik, sosyo ve ekonomik politikalar, eğitim, geliştirme, araştırma, sermaye ve yatırımlar, yapısal politikalar, toprak ıslahı ve planlamadır. Tarım sektörünün problemleri ise toprak fiyatı ve kiralama, çevre politikası, doğa ve çevre yönetimi, enerji maliyeti, ürün kalitesi, pazarın yapısı ve hayvan sağlığı ve refahıdır (Berkum, Bont, Post, 2003'den aktaran: Yücesoy, 2019: 47).

Hollanda Avrupa Birliği üyeliğinin getirdiği bir sonuç olarak, Ortak Tarım Politikalarına uymak zorundadır. Hollanda'nın ithalat ve ihracattaki büyük ticari hacmi, OTP'inde belirlenmesinde de öncü olmasına neden olmaktadır (FAS the Hague, 2015'ten aktaran: Yücesoy, 2019: 47). Ortak Tarım Politikasının oluşturulmasında etkili temel amaçlar şu şekilde sıralanabilir: Tarımda verimi artırabilmek, üreticilere elverişli bir yaşam prensibi sağlamak, tarım piyasasını dengelemek, makul fiyatlı ürün sağlamak (Berkum, Bont, Post, 2003'den aktaran: Yücesoy, 2019: 47).

OTP'e sonrası Hollanda'daki son 40 yıldaki değişimler şunlardır:

- Ortak Pazarın Büyümesi: Ülkenin ekonomik yükselişi, tarım ürünlerinin üretimi ve ihracatın artmasına neden olmuştur. Pazar dışı tarif, vergiler ve kota uygulamaları Hollanda'nın alıcısı olan Almanya ve bütün diğer üye ülkelere olan satışın artmasına neden olmuştur.
- Bazı tarım ürünlerinde uzmanlaşma için fırsat vermiştir. Uzmanlaşmaya fırsat verilen üretim alanları: hayvancılık, süt çiftliği ürünleri, açık alan bahçeciliği, sera bahçeciliği ve tarla bitkileri ürünleridir.
- Uzmanlaşmanın artması; pazardaki ilerlemeler ve fırsatlarla ilişkili olarak çiftliklerin de çoğalmasına neden olmuştur. Uygulanmış olan AB düzenlemeleri de yenileşmede etkin olmuştur.
- Avrupa Birliği'nin Hollanda'ya uygulamış olduğu sürdürülebilirlikle ilgili kararlar işlevsel olmaktadır. Yerel politikalarla bu kararlar desteklenmelidir. Desteklenmemesi durumunda yasaklanmış olan kimyasallar veya belirlenen kotalar, malların üretiminde azalmaya neden olabilmektedir (Berkum, Bont, Post, 2003'ten aktaran: Yücesoy, 2019: 47-48).

Hollanda Staring'in istatistiksel araştırmaları sonucunda "Staring's Model" kapsamında ülke topraklarını 1860 yılında 42 bölgeye bölmüştür. Bu bölüm sonucunda hangi bölgeden daha iyi üründen verim alınabileceği araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları; kooperatifler, birlikler, tarımsal uzmanlar ve çiftçilerle paylaşılmıştır (Özer, 2019: 57).

1.6.2.1. Hollanda GreenHouse Seralar

Seracılık 1561 yılında ilk bulguları İsveç asıllı botanikçi Conrad Gessner'ın tespitine dayanmaktadır. Modern seralar orta çağın seraları ile karşılaştırıldığında, farklı özelliklere sahiptir. Conrad, güneş almakta olan duvarların yakınında olan sebze ve meyvelerin, uzaktakilere oranla daha hızlı büyüdüğünü saptamıştır. Bu saptama ile birlikte Avrupa'nın kuzeyinde meyve duvarları kurulmuştur. İngiltere, Belçika, Hollanda ve Fransa'nın kuzeyinde bu bulgular denenmiş ve güneş

gören ve güneye bakan duvarlara yakın olan bölgeye meyve ağaçları dikilmiş ve sonucunda Akdeniz iklimine uygun meyveler yetiştirilmiştir (Aytekin, 2016: 1).

Meyvelerin büyümesi için uygun ortam, meyve duvarlarının gündüz saatlerindeki güneş ışığını yansıtması ile oluşturuluyordu. Ürünler gün boyunca güneşten gelen ışınları emdikleri için karanlık zamanlarda ışınlarını geç kaybetmekte olduklarından, don tehlikesi azalmaktadır. 24 saat duvarların güneye bakan kesimi ılıman iklim oluşturmuş olmaktadır. Duvar sayesinde kuzeyden esen soğuk rüzgârlara karşı ürünler korunmaktaydı. Kışın etkileri olan yağmur ve don hava olaylarından korumak için duvarlarda koruyucu borular bulunmakta veya çatılar ahşaptan yapılmaktaydı. Hollanda ve Belçika üzüm ürünlerini yetiştirmek için bu meyve duvarlarından inşa ettirmiştir. Hollanda'nın Westland şehri, meyve duvarları ile bilinen bir şehridir. 1881 yılından itibaren bu şehirde 178 km uzunluğa sahip meyve duvarlar bulunmaktaydı (Aytekin, 2016: 1).

Hollanda'nın Meyve Duvarlarına katkısı, 18. yüzyılda gerçekleşmiş, kır evlerine ve kale bahçesine yılan taşlı meyve duvarları yapılmıştır. Yılan taşlı meyve duvarlarının iç bükey ve dış bükey şeklindeki duvar yapısı, daha sağlam olmasını sağlamıştır. Bunun yanında yanlarından gelebilecek darbelerle karşı da korumaktaydı. Duvardaki bu yapı soğuğa karşı ürünlere daha korunaklı bir ortam sağlamaktaydı (Aytekin, 2016: 1).

1.6.2.2. Seraların Doğuşu

Cam üretimi, orta çağda elle üfleyerek yapılması nedeniyle büyük çaplı cam üretmek ve bu camlarla bir sera inşa etmek zordu. Fakat 1600'lü yıllarda camın küçük ölçekte meyve ve sebze yetiştiriciliğinde kullanıldığı görülmektedir. Yaygın olarak kullanılan biçimi "kloş" adıyla bilinen toprak üzerinde büyüyen bitkilerin üzerine kapatılmış olan çan biçimindeki camdan korumalardır (Aytekin, 2016: 1).

1800'lü yıllarda meyve duvarlarının kenarlarına yerleştirilen cam panellerle Belçika ve Danimarkalı çiftçiler ürünleri koruma altına almayı amaçlamışlardır. Bu yapılan çalışma ile mahsullerin kalitesinin arttığını fark etmişlerdir. Bu şekilde sera ile ilgili ilk örnekler 1850'lerde inşa edilmiştir. 1881 yılında 178 km'lik uzunluktaki meyve duvarlarının 22 km'si cam koruma ile kaplanmıştır (Aytekin, 2016: 1).

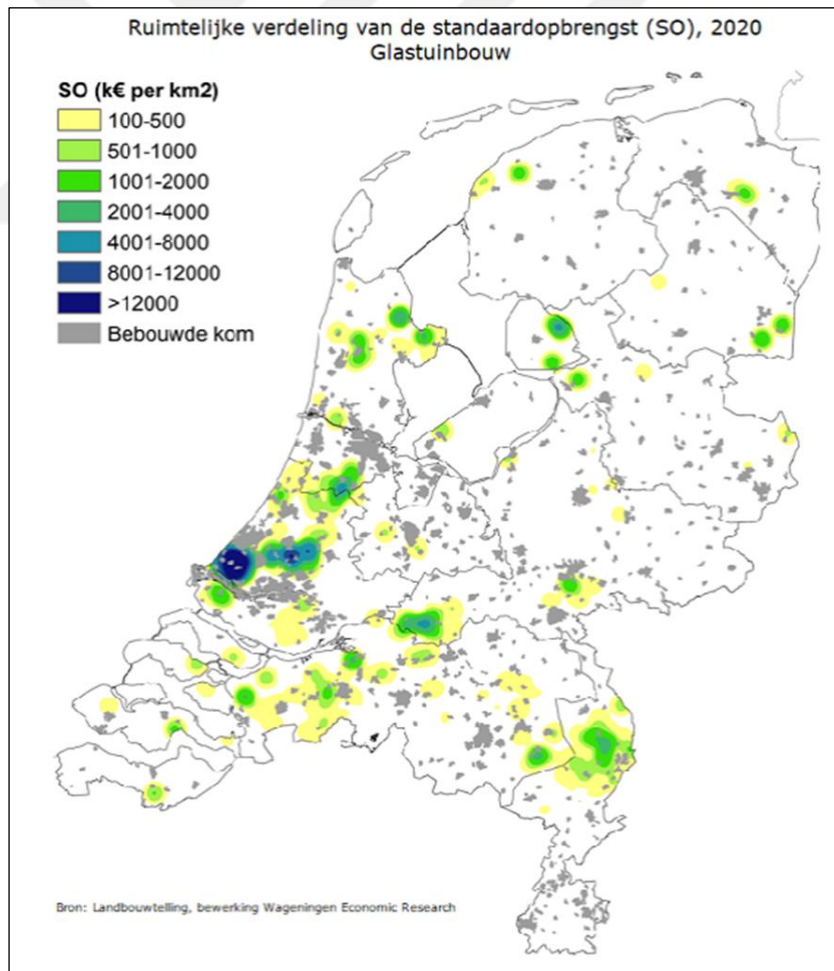
Meyve duvarları yerini zamanla cam kullanımına bırakmıştır. 20. Yüzyılın başlarıyla birlikte meyve duvarları bırakılarak günümüzdeki camdan üretilmiş olan ve fosil yakıtla ısıtılan seracılık yaygınlaşmıştır. 1970'lerdeki petrol krizi ile birlikte meyve duvarlarına tekrar dönülmesi düşünülse de, krizin kısa süre içinde çözüme ulaşması ile petrol fiyatları düştükten sonra seralarda ürünlerin yetiştirilmesine devam edilmiştir (Aytekin, 2016: 1).

Seracılık, kuzeybatıda egemen olan tarım yöntemi olsa da, Çin’de 30 yılda sekiz milyon dönümlük sadece güneş enerjisi kullanmakta olan pasif sera inşa edilmiştir. Hollanda sera birincisi olsa da, Çin’deki seralar Hollanda’daki sera miktarının 80 katıdır.

Seraların aslında Romalılar tarafından M.Ö ikinci yüzyılda icat edilmiştir. Fakat gıda üretimi için değil, zenginler tarafından kullanılan bir hobidir. Roma imparatorluğunun yıkılmasıyla bu buluş yok olmuş ve 1800’lü yıllarda birlikte Hollanda’nın seraları kullanmaya başladığı döneme kadar görülmemiştir (Aytekin, 2016: 1).

Westland Hollanda’nın en önemli seracılık alanıdır. Sera bahçeciliği Hollanda’da üç Greenport’ta yoğunluk göstermektedir. Buralar, Aalsmeer, batı Hollanda ve Venlo’dur. Burada bulunmasının avantajları şu şekildedir: Tedarikçilerin, bahçıvan ve alıcıların veyahut ekonomik kümelerin karşılıklı bağlı ağlarının var olmasıdır (Meulen, 2021: 1).

Harita 1: Standart Verimin (SO) Mekânsal Dağılımı, 2020 Sera Bahçeciliği

Kaynak: Meulen, 2021: 1

Enerji tüketiminin takribi %80'i Hollanda'nın Westland Belediyesinde sera bahçeciliği şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Green Port West Holland'ın makalesinde enerji geçişinin nasıl olabileceği “güzel bir bulmaca” olarak adlandırılmıştır (Bozkurt, 2020: 1).

Doğal gaz kullanıcılarından biri olan bahçe bitkileri sektörü, belediyeedeki enerji geçişi için başlıca ortaktır. Enerji Politikası görevlisi Jeroen Straver Westland, belediyenin durumu hakkında şunları söylemiştir: “Girişimcilerle iş birliğini ve aşağıdan yukarıya bir yaklaşımı tercih ediyoruz” (Bozkurt, 2020: 1).

İklimsel iyileştirme doğrultusunda Westland Belediyesinin yapmış olduğu çalışmalar, sera bahçeliği için oldukça önemlidir. Çünkü 2019 yılında Westland Enerji Antlaşması, sera bahçeciliği sektörüne önemli katkılar sağlamıştır (Bozkurt, 2020: 1).

1.6.2.3. Belediye'nin Görevleri

Westen Belediyesinin yaklaşım şekli, aşağıdan yukarıya doğru bir yaklaşımı tercih etmektedirler. Girişimcilerin öncelikleri belediyelerce desteklenmektedir. Westland Belediyesi tarafından Westland Gündemi Sübvansiyonu ile jeotermal bir plan yapmak isteyen bahçecik girişimcileri desteklenmiştir. Ayrıca Belediye HVC ve Capturan işletmelerini TriasWestland ile birleştirerek, bu plana finansman desteğini garanti etmiştir. Bu plan başarılı oldu ve şu an da Westland'daki yeni dört jeotermal girişime uygulanmaktadır. Westland'da 6 adet tamamlanmış olan jeotermal ikiz kuyusu bulunmaktadır. Sayının takribi on beşe çıkması gerekmektedir (Bozkurt, 2020: 1).

Destekleme ve güvencelere ek olarak belediye mekânsal uyum ve izin uygulamalarını kolaylaştırmaktadır. Belediyeler aktif olarak lobilerde çalışmaktadırlar. Örneğin, Ode ve CO2 tedarikiyle girişimcileri desteklemek için Hollanda' da bulunan Sera Bahçeciliği gibi öteki ortaklarla yakın ilişkiler içerisinde. Diğer taraftan belediye yarar sağlayacak destekler aramaktadır. Önerilmiş olan GreenDeal uygulamasıyla Avrupa destekleri bilhassa önemlidir (Bozkurt, 2020: 1).

1.7. AB İçi Ticarete Hollanda'nın Rolü

Dünyada yatırıma ve ticarete açık olan Hollanda, ihracatta 4. ithalatta ise 6. sıradadır. Rotterdam, ulaşım alt yapısının en iyisi olması ve Avrupa'nın en büyük limanı olması nedeniyle Avrupa'ya yapılan ticarete giriş noktası özelliğindedir. Hollanda Comtrade 2019 verilerine göre toplam ihracatı 577,6 milyar dolarken, 514,5 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. En fazla ithalatı Almanya ile gerçekleştiren Hollanda, en yakın ticari ilişkilerini komşusu olan İngiltere ve Belçika ile kurmuştur (T.C. Ticaret bakanlığı, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda>).

Hollanda'nın AB içi ihracatında Kolay ihracat sitesinin belirlemiş olduğu 2021 verilerine bakarak değerlendirildiğinde, en çok ihracat yaptığı ülke Almanya olarak görülmektedir. Almanya ile olan toplam ihracatı, 157,39 milyar dolardır. İthalatı incelendiğinde ise Hollanda en çok ithalat gerçekleştirdiği ülke yine 107.33 milyar dolar ile Almanya'dır. Belçika ile olan ihracat ve ithalat değerleri incelendiğinde, Hollanda'nın Belçika'ya olan ihracatı 74,53 milyar dolar iken Hollanda'nın Belçika'dan yapmış olduğu ithalat ise, 61,36 milyar dolardır. (T.C. Ticaret bakanlığı, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda>).

Tablo 9: Hollanda'nın Ürün Bazlı İhracat Tablosu

İhracat	İlaç ve Kimya (milyar dolar)	Elektrik-Elektronik (milyar dolar)	Makine (milyar dolar)	Tarım ve Hayvancılık (milyar dolar)
Almanya	6,16	9,54	5,48	6,81
Belçika	11,36	3,43	2,40	1,89
Fransa	5,40	3,87	3,13	1,86

Kaynak: T.C. Ticaret bakanlığı, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda>

Tablo 10: Hollanda'nın Ürün Bazlı İthalat Tablosu

İthalat	İlaç ve Kimya (milyar dolar)	Elektrik-Elektronik (milyar dolar)	Makine (milyar dolar)	Tarım ve Hayvancılık (milyar dolar)
Almanya	20,27	8,66	11,33	8,52
Belçika	19,63	2,91	2,69	4,98
Fransa	4,84	2,10	922,56 milyon	2,57

Kaynak: T.C. Ticaret bakanlığı, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda>

AB içi ticarete etkili olan unsurlar, üyelerin birbirleri ile olan ortak politikalarından oluşmaktadır. Bu politikalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

1.7.1. Ortak Gümrük Birliği Antlaşması

Mal dolaşımının üye ülkeler arasında serbestçe yapılmasını sağlayan bir antlaşmadır. Gümrük tarifelerinin ortadan kaldırılması, gümrük birliği kotalarının kaldırılması ve dışarısı için ortak bir gümrük tarifesinin konması, üye ülkelerin aralarında ticareti liberalleştirerek canlandırmıştır. Birlik ilk olarak Gümrük Birliği adıyla kurularak, iç ticaret canlandırılmıştır. Şimdi ise ekonomik birlik olarak ve ortak para unsuru olan avro ile tam bir ekonomik bütünleşme gerçekleşmiştir. Avrupa topluluklarının gelişim temelini oluşturan Gümrük Birliği, toplulukların da temelidir. Gümrük birliği ilk olarak demir ve çelik mallarında daha sonra da demir ve çelik dışındaki mallarda oluşturulmuştur. Bu alanlardaki gümrük birliğinin sağlanması ile ticaret canlanarak topluluk için yararlar sağlanmıştır. Ticaretin serbestleşmesi için yapılan çalışmaların sonucunda, birlik ortaklarının ticaretinde iyileşme

ve canlılık görülmüştür. 1968 yılında tam gümrük birliğine geçilmiştir. 1968 yılında üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi konularak, birlik içi ticaret cazip hale gelmiştir (Akai ve Şen, 2004: 163).

1.7.2. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası

Bütün ülkelerde tarım sektörünün insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için kendi kendine yeterliliğini sağlaması gerektiği düşüncesi nedeniyle, tarım sektörü öncelikli hedeflerden bir tanesidir (Ablay, 1997: 69).

Tarım sektörünün ekonominin temel sektörlerinden birisi olmasıyla birlikte çeşitli politika ve mekanizmalar; tarım sektörünü etkilemekte olan iç ve dış ögelerin ve çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı gibi faktörlerin dikkate alınması ile geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur (Ablay, 1997: 69).

Roma antlaşması ve Gümrük Birliği baz alınarak 1957 yılında AET (Avrupa Ekonomik topluluğu) kurulmuştur. OTP (Ortak Tarım Politikası) türlü ortak politikaların öngörmüş olduğu bu toplulukta, üye ülkelerinin tümünün bağlı olacağı sistemin, ortak yasalarını ve mekanizmalarını uygulamaya koyduğu ilk politikadır (İKV, 1996'dan aktaran: Ablay, 1997:69).

Avrupa Ekonomik topluluğunu kurmuş olan Roma antlaşmasının 38. maddesinde tarım ve tarım ürünlerinin ticaretinin Ortak Pazar kapsamında olduğu belirtilmektedir. Tarım ürünleri; hayvancılık ve balıkçılık ürünleri, toprak ürünleri ve bu ürünler ile doğrudan ilişkisi olan ilk işleme aşaması sonucu elde edilmiş ürünler olarak tanımlanmaktadır. Tarım mamulleri için Ortak Pazarın çalışması ve gelişimi, ortak bir tarım politikasının üye devletler arasında birlikte yürütülmesi için gereklidir (Ablay, 1997: 69).

Roma Anlaşmasında tarıma ayrı bir yer verilmesindeki amaç, ekonomik hayatta tarımın rolü nedeniyle. Bu ülkeler İtalya, Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa ve Lüksembourg'tur (Eraktan, t.y.'den aktaran: Ablay, 1997: 70).

Ortak Tarım Politikası amaçları Roma Antlaşmasının 39. Maddesinde (DPT, 1993'ten aktaran: Ablay 1997,70) şu şekilde belirtmiştir:

Madde 39:

1. OTP'nın amaçları:

(a) Teknik ilerlemeyi geliştirerek tarımsal üretimi rasyonel biçimde artırmak ve üretim faktörlerini, özellikle işgücünü en iyi biçimde kullanarak tarımda verimliliği yükseltmek,

(b) Böylece özellikle tarımla uğraşanların kişisel gelirlerini artırarak çiftçilerin iyi bir yaşam düzeyine kavuşmasını sağlamak,

(c) Piyasalara istikrar kazandırmak,

(d) Bu ürünlerin arzını güvence altına almak,

(e) Ürünlerin tüketiciye uygun fiyatlarla ulaşmasını sağlamaktır.

2. OTP'sıyla, bu politikanın gerektirdiği özel yöntemlerin oluşturulmasında:

(a) Tarımsal faaliyetin, tarımın sosyal yapısından ve değişik tarım bölgeleri arasındaki doğal ve yapısal farklılıklardan kaynaklanan özel niteliği,

(b) Gerekli düzeltmelerin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini gerekliliği,

(c) Üye ülkelerde tarımın bir bütün olarak ekonomiye sıkı sıkıya bağlı bir sektör oluşturması gerçeği gibi hususlar dikkate alınır.

Roma Antlaşmasının OTP amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla 39. maddesinde öngörülen bazı ortak politikalar geliştirmiştir bunu Ablay (1997, 70) aşağıdaki gibi belirtmiştir.

1. Ortak bir pazarın kurulması (Pazar Bütünlüğü)
2. Mali iş birliğinin sağlanması (Mali Dayanışma)
3. Topluluk ürünlerinin korunması (Topluluk Tercihi)

1.7.3. Hollanda'nın Cap Stratejik Planı CAP planları geniş müdahale yelpazesi ile üye devletlerin özel ihtiyaçlarını desteklemektedir. Planlar yeni sonuçlar ve performans merkezli doğrultuda tasarlanmaktadır. Amacı Avrupa Birliği düzeyindeki CAP hususi amaçlarıyla ilgili somut sonuçlar sunmaktır ve Avrupa Yeşil Antlaşması'na da katkıda bulunmaktadır Belirli pazarlara mahsus müdahaleler, doğrudan ödeme ve kırsal kalkınmayı desteklemez. “Kurtarma ve Dayanıklılık Tesisi” ya da “Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları” benzeri diğer AB araçları tarafından kırsal alanların ihtiyaçları ele alınacaktır (At a glance: The Netherlands' Cap Strategic Plan (t.y.), https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/55f2438e-bb14-4509-bd42-d4034a2533a8_en?filename=csp-at-a-glance-netherlands_en.pdf).

Hollanda Hükümeti, su kurulları, eyaletlerin ortaklaşa diğer politikaları ve ulusal kaynaklarla sinerji sağlamak amacıyla stratejisini hazırlanmıştır. Hazırlanan stratejinin amaçlarından biri, sürdürülebilir tarıma geçiş katkıda bulunmuş olan çiftçileri desteklemektir. Her alanın kendince özellikleri ve zorlukları olması nedeniyle planda öngörülmekte olan eylemler ülkenin farklı bölgelerince uyarlanacaktır. Planın temel hedefleri, gıda güvenliği, sürdürülebilirlik ve adil çiftçilik gelirini sağlamaktır (At a glance: The Netherlands' Cap Strategic Plan (t.y.), https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/55f2438e-bb14-4509-bd42-d4034a2533a8_en?filename=csp-at-a-glance-netherlands_en.pdf).

Cap planında, çiftçi gelirinin diğer sektöre göre takribi %40 daha düşük olmasından dolayı, gelir desteği önemlidir. Planın temel ekonomik hedeflerinin arasında mali desteğin adil dağıtılması

yer almaktadır, Zira Hollandalı çiftçiler için CAP desteği, gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu sebeple 40 hektar için çiftçilere hektar başına destek verilecektir.

1.7.3. Ortak Sanayi Politikası

Alkinoğlu'na göre, Avrupa birliğinin son dönemdeki işsizliğini azaltma sanayileşmede yeni olan ülkelerle sanayi dallarında rekabet gücünü artırmak ve teknolojik gelişiminin sürekliliğini sağlamak için, birliğe üye olan ülkelerin çıkarlarına katkı sağlayan Avrupa ölçütündeki büyük firmaların kurulmasını destekleyen bir sanayi politikasıdır. Bu nedenle çağdaş sanayi sektöründe çalışma gösteren firmaların birleşmesiyle, dünya piyasasında rekabet edebilme olanağı oluşacağı kabul edilmektedir. Geleneksel sanayi kollarında güçsüz olan sektörleri geçici şekilde ayakta tutup güçlendirmek için; bu sanayi kolları kotalar, gönüllü ihracat kısıtlamaları ve yüksek gümrük vergileriyle korunmaktadır. Doğrudan destek verilmesi ve üretim ürünlerinin ihracatının gerçekleşmesi için teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Diğer yandan yine bu kollardaki mali ve teknik engeller kaldırılarak, Avrupa birliğine üye ülkelerin hepsini kapsayan bir iç piyasa oluşturulması ve bu şekilde çeşitli sanayi kollarının ölçek ekonomisinden fayda sağlayarak verimliliği artırması amaçlanmıştır. Bu şekilde verimliliğini artıran şirketler, geleneksel sanayi kollarında rekabet gücünü ulusal pazarlarda kazanmışlardır. Alkinoğlu'na göre bu dış rekabet koşulları sonucunda toplulukta belli bir alanda uzmanlaşma sağlanarak üye ülkeler bu avantajları çok iyi kullanmışlardır. Bunun yanında, OSP'nin uygulanması ile üye ülkeler ileri teknoloji içeren mallarda uzmanlaşmış ve bu mallarda ihracatçı konuma gelerek ihracatlarının ithalatlarını karşılama ölçeklerini artırmışlardır (Akal ve Şen, 2004: 163).

1.7.4. Avrupa Birliği Antlaşması Ortak Dış Güvenlik Politikaları

Bu politika içişlerinde ve adalette işbirliğini öngörmektedir. Bu nedenle, üye ülkelerin ortak tavır, iş birliği ve birlikte hareketi öngörülmektedir. Üçüncü ülkelere karşı ODGP üyeleri ortak hareketle daha güçlü bir yapıya kavuşmuşlardır. Kendilerini güvende hisseden üye ülkelerin ekonomik gelişmelerine daha fazla imkân sağlanmaktadır Bunun yanında yabancı yatırımlara da güvenli ortam sağlanmaktadır. Bu güven ortamı daha fazla yabancı yatırım ve üretim anlamına gelmektedir. Bu şekilde ülkelerin güvenliği sağlanmış olduğunda, ticaretlerini de artırdıkları öne sürülebilir (Akal ve Şen, 2004: 163).

1.8. Hollanda Tarımında Kooperatifçilik

Kolektif çalışma, birlikte iş yapma gibi kooperatifçiliğe benzer fikirler önceleri birden fazla ülkede görülmüştür. Örneğin, ilkel biçimde kooperatiflere sahip olan Babilonya İsa'dan üç bin yıl önce vardı (Totomianz, 1950'den aktaran: Mülayim, 1975: 25).

Tarımsal işletmeler, bütün dönemlerde ticari endüstrilere göre kapitalist kimliği en az olan işletmelerdir. Örneğin, İtalya, Fransa'nın Alpleri ve İsviçre de hala bulunan kolektif süthaneler bulunmaktadır. Bu süthaneler eski zamanlardan beri vardır (Labadessa 1964'den aktaran: Mülâyim, 1975: 25).

Modern anlamda ilk kooperatif 1844 yılında İngiltere'de kurulmuştur. İngiltere'de geçen yüzyılın ortalarında Rochdale tarafından denenen tüketim kooperatifçiliği şeklinde kooperatifçilik hareketi başlamıştır. Bu dönemde Fransa'da üretim kooperatifçiliği, Almanya'da ise kredi kooperatifçiliği örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Daha sonraki zamanlarda kooperatifçilik akımı Danimarka, İsveç ve İsviçre'ye kadar gitmiştir. (Labadessa 1964'den aktaran: Mülâyim, 1975: 26).

1.8.1. Kooperatifin Hukuki Tanımı

Çeşitli ülkelerin kanunlarında kooperatifin birçok tanımı bulunmaktadır. Örneğin 1925 yılı Hollanda Kooperatifler Kanunu'nda, kooperatifin tanımı şu şekildedir: “Ortakların girme ve çıkmalarının serbest olduğu, ortaklarının işlerini birleştirerek veya onlara lüzumlu maddeleri satın alarak veya da onlara kredi sağlamak suretiyle ekonomik haklarını savunma amacını güden şahıs birleşmeleri”. Hukuka dayalı olarak kooperatiflere girişin ve çıkışın serbest oluşu kabul edilmektedir. Kooperatif, «şahısların kendi istekleriyle kurdukları birleşme» olarak tanımlanmaktadır. Kooperatiflerin amacı da şu şekildedir, paydaşların ekonomik haklarını koruma olduğu belirtilmektedir. İlâveten, kooperatif: «bir sermaye birleşmesi değil, bir şahıs birleşmesinin olduğu ifade edilmektedir. (Cavallaro, 1953'den aktaran: Mülâyim, 1975: 52).

1.8.2. Dünyada Kooperatifçilik

Kooperatifçiliğin başladığı ve önderliğini yaptığı yer olan İngiltere, ilk kooperatifçilik kanununu çıkaran ülke olmuştur. Kanun 1852 yılında çıkartılmıştır. İngiltere'de çıkarılan ilk kanundan günümüze kadar bütün ülkelerde 500'den fazla kooperatifle ilgili kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlar kooperatifçiliğin gelişimi ile birlikte zamanla yenilenmiş ve kaldırılmıştır. İlk kanun sonrası geçen yıllara rağmen birçok ülkede değişmeden kalan kooperatif kanunları da bulunmaktadır. Fakat bunun yanında ekonominin gelişmesi ile kooperatif kanunlarında değişiklik gerekmiştir. 1876 yılında Hollanda ilk kooperatifler Kanununa sahip olmuş ve 1925 yılında bu kanun yenilenmiştir (Valko, 1965'den aktaran: Mülâyim, 1975: 88).

1.8.3. AB Ülkelerinde Kooperatifçilik Mevzuatı

Avrupa Birliği ülkelerinde kooperatifler medeni kanunun özel bir dalına bağlı olarak fakat çoğunlukla “özel kooperatif yasası” şeklinde düzenlenmiştir. Bazı ülkeler tarımsal kooperatif için özel bir düzenleme yapmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinde kooperatifler çeşitlilik göstermektedir. Bunlar sınırsız sorumlu, sınırlı sorumlu veya anonim şirket şeklindedir. Başlangıç seviyesinde olan birim kooperatiflerinin Avrupa Birliğinde en az olması gereken ortak sayısı kanunda belirtilmemektedir. Fakat bazı Avrupa ülkelerinde bu belirtilmektedir. Örneğin; Portekiz’ de bu sayı 5, Yunanistan’da 10, İtalya’da 9, Estonya’da 8 olarak belirtilmiştir. Yine tüzükte belirtilmediği sürece taban sermaye düzeyi sınırlaması belirtilmemektedir. Lakin Portekiz, Letonya ve Belçika dışındaki ülkelerde yaklaşık olarak 1000 avrodan az olmaması gerekmektedir. Hollanda gibi üye ülkeler, kooperatifin faaliyet türlerinde ve kooperatif yasası iç yönetim yapısında esneklik sağlamaktadırlar (Albayram ve Yercan, 2016: 52).

1.8.4. Hollanda’da Kooperatifçilik

Hollanda Tarımsal kooperatifler, kent dışı kırsal kesimdeki kadın ve erkek üreticilerin rekabet durumlarını düzenleyerek iyileştirmek ve piyasada belli bir yer sahibi olmak için 19. yüzyılın ortalarından bugüne kadar gelişmelerini sürdürmektedirler (Rooij vd., 2017: 818).

Hollanda tarafsızlık ilkesi ile kooperatiflere yaklaşmıştır. Hollanda’nın kırsal kesimdeki üreticisi günümüzde 3-4 farklı kooperatife ortaktır. Ülkedeki kooperatif hukuku, bağımsız ortaklar anlayışını desteklemektedirler. Hollanda medeni kanununda, kooperatifle alakalı düzenlemeler belli maddelerde yer almıştır. Bundan dolayı paydaşların oy hakları, ortak çalışmaları ile alakalı düzenlemeler, yönetim kurulu ve sorumluluklarını derleyen maddeler bulunmaktadır. Kooperatiflerin ortak olmayanlarla olan ilişkileri de düzenlenmiştir (Rooij vd., 2017: 819).

Hollanda tarımsal amaçlı kooperatifler, çok amaçlı hizmet kooperatifleridir. Bunun nedeni, ortaklarına kredi girdi temini, tarımsal girdi temini ve üreticinin ürettiğini işleyerek pazarlamasıdır.

Avrupa Birliği ülkesi olan Hollanda kırsal kesimde üretmiş olduğu süt ve süt ürünlerinde, meyve ve sebzede, et ve yumurtada kooperatifler aracılığıyla girdi temin etmekte, pazarlamakta ve işletmektedir. Şekerpancarının Hollanda’da tek bir kooperatif tarafından ekimi ve değerlendirmesi yapılmaktadır. Hollanda’da patates üretiminin yüzde yüzü sanayi kooperatiflerinde değerlendirilirken, dünyadaki en büyük nişasta üreten işletmesi de kooperatiftir. Bu kooperatif dünya pazarında %24’ünü elinde bulundurmaktadır. 1998 yılında Hollanda’da 547 kredi kooperatif bankasının 37.000 çalışanı bulunmaktadır. Kredi kooperatifleri “Robobank” müşteriği olan üreticinin finans ve kredi gereksinimini karşılamaktadır (Rooij vd., 2017: 819).

Hollanda’da kendi finansmanını kendi sağlamakta olan kırsal kooperatifler, yabancı kaynak kullanmamaktadırlar. Kooperatif bankası olarak Rabobank bulunmaktadır. Hollanda’da borsaya

kayıtlı ve borsada işlem görmekte olan kooperatifler de bulunmaktadır. Bu kooperatifler, eczacı kooperatiflerinin toptancı uygulamaları için kurmuş oldukları şirketlerdir (Rooij vd., 2017: 820).

Net gelir vergiye bağlıdır bunun nedeni, Hollanda kooperatifleri, vergiyi uygulamaya koyan (devlet) için kırsal üreticinin uzatılmış eli kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle Kooperatifin pazarladığı ürünün fiyatı ortağına ödemiş olduğu miktar arasındaki tutar vergi matrağıdır (Rooij vd., 2017: 820).

Hollanda'nın en büyük 100 kooperatifi incelendiğinde, sermayelerinin toplamı 110 milyar euro iken 15300 işçi çalıştırdıkları ve 25 milyondan fazla üyesi bulunduğu görülmektedir. Hollandalıların birçoğu birden fazla kooperatif üyesidir. Hollanda'da üye sayısından dolayı ilk 5'e giren kooperatifler; Achmea, Cooperatie VGZ ve CZ (sağlık-sigorta), Rabobank Groep ve Friesland Campina (Süt ürünleri)'dir (Rooij vd., 2017: 824).

Tablo 11: Hollanda'da Üye Sayılarına Göre En Büyük Kooperatifler

NO	İlk 100 Sırası	Kooperatifler	Üye Sayısı
1	1	ACMEA (Sağlık Sigortası)	7.000.000
2	26	DELA (Sağlık Sigortası)	3.680.743
3	4	COÖPERATIVE VGZ (Sağlık Sig.)	3.342.129
4	5	CZGROEP (Sağlık Sigortası)	2.721.200
5	7	MENZIS (Sağlık Sigortası)	2.116.338

Kaynak: Rooij vd., 2017: 825

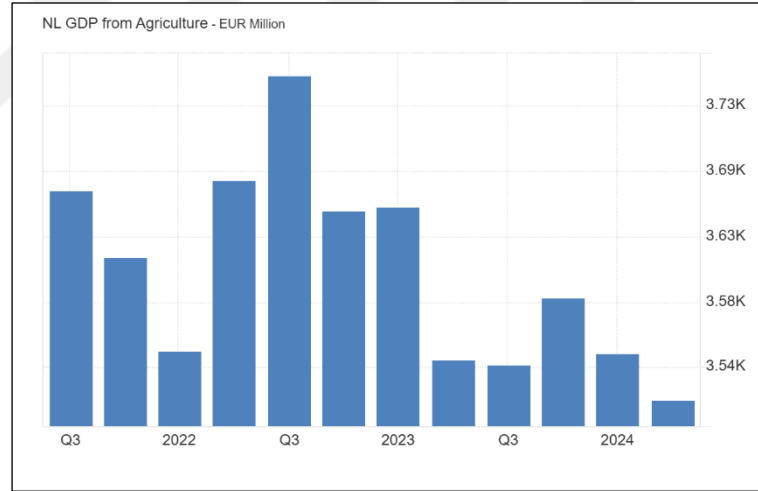
İKİNCİ BÖLÜM

2. HOLLANDA EKONOMİSİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN YERİ

2.1. Hollanda Tarım Sektörünün Güncel Durumu

Hollanda'nın 2024 yılının ilk çeyreğinde tarım sektöründen elde edilen GSYİH'nin değeri 3.546 Milyon avrodur. 2024 yılının ikinci çeyreğinde ise 3.510 Milyon avroya düşmüştür (Hollanda Tarımdan GSYİH, 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-from-agriculture#:~:text=GDP%20from%20Agriculture%20in%20Netherlands%20is%20expected%20to%20be%203470.00,macro%20models%20and%20analysts%20expectations>).

Grafik 15: Hollanda Tarım GSYİH

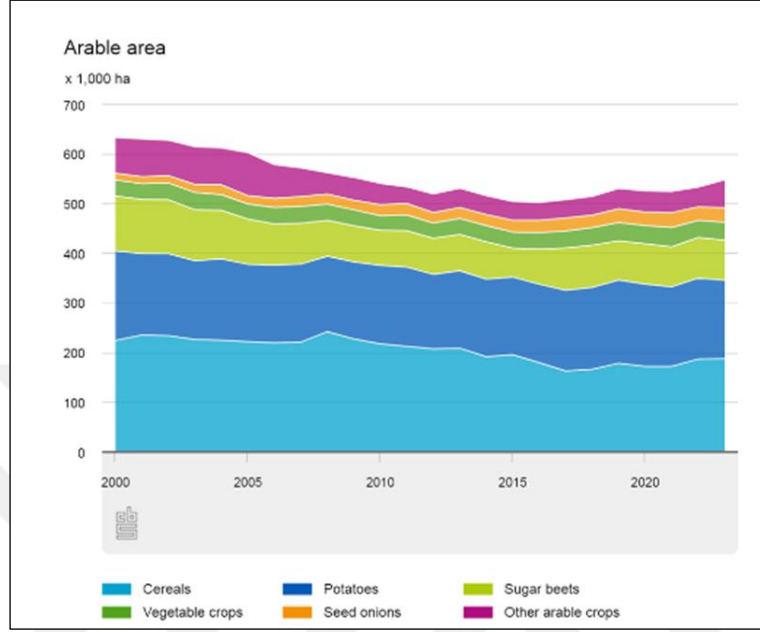

Kaynak: Trading Economics, 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-from-agriculture#:~:text=GDP%20from%20Agriculture%20in%20Netherlands%20is%20expected%20to%20be%203470.00,macro%20models%20and%20analysts%20expectations>.

2023 yılı itibarıyla tarla bitkileri için ayrılan tarımsal alan 14,4 bin hektar artış göstererek 549 bin hektara yükselmiştir. 2022'ye göre tohumluk soğan ve baklagiller daha fazla ekilirken, buğday için ekim alanları da artış göstermiştir. 2023 yılı itibarıyla az ekilenler; şeker pancarı, patates ve silajlık mısırdır. 2023 yılındaki artışa rağmen, 2000 yılına göre tarla ürünlerine ayrılan toplam alanda %13'ün üzerinde bir azalış gözlemlenmektedir. Bu veriler Hollanda istatistik kurumu olan CBS

tarafından oluşturulan 2023 yılı tarım sayımından elde edilmiştir (Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>).

Grafik 16: Ekilebilir Alan

Kaynak: Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>

Tablo 12: Ekilebilir Alan

Ekilebilir Alan						
Dönem	Tahıllar (x 1.000 ha)	Patates (x 1.000 ha)	Şeker pancarı (x 1.000 ha)	Sebze bitkileri (x 1.000 ha)	Soğan tohum (x 1.000 ha)	Diğer tarım ürünleri (x 1.000 ha)
2000	225.75	180.16	110.95	32	13.99	71.59
2001	236.66	163.88	109.12	31.87	14.21	75.68
2002	235.29	165.16	108.89	33.63	14.92	71.09
2003	227.71	158.62	102.78	34.75	16.38	75.75
2004	226.26	163.86	97.73	31.48	19.89	74.31
2005	223.29	155.78	91.31	30.26	16.78	86.63
2006	220.9	156.5	82.78	33.53	18.49	67.7
2007	222.53	157.17	82.03	33.88	20.15	57.45
2008	243.5	151.87	72.23	32.79	20.3	42.78
2009	228.8	155.23	72.7	32.12	19.53	45.7
2010	218.76	158.27	70.58	29.45	22.22	42.79
2011	213.83	159.69	73.33	31.59	23.3	33.31
2012	208.95	149.93	72.72	30.75	20.99	37.45
2013	210.22	155.82	73.19	32.32	21.98	38.87
2014	193.13	156.25	75.09	32.64	22.35	37.81
2015	196.82	156.51	58.44	32.28	23.89	37.73

Tablo 12: (Devamı)

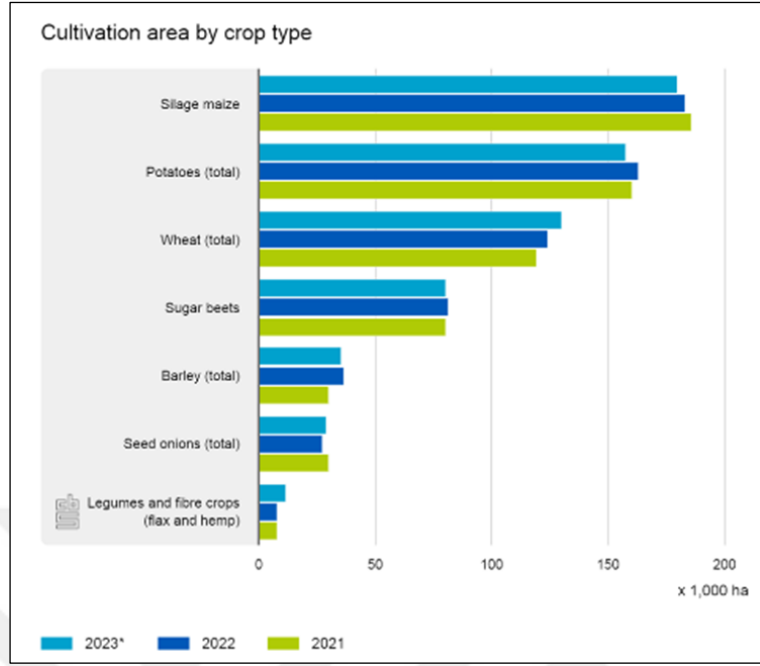
Ekilebilir Alan						
Dönem	Tahıllar (x 1.000 ha)	Patates (x 1.000 ha)	Şeker pancarı (x 1.000 ha)	Sebze bitkileri (x 1.000 ha)	Soğan tohum (x 1.000 ha)	Diğer tarım ürünleri (x 1.000 ha)
2016	181.1	157.9	70.72	33.26	25.08	35.6
2017	164.08	162.67	85.35	33.78	26.68	36.58
2018	167.56	164.97	85.19	35.17	25.36	37.7
2019	179.78	167.52	79.18	36.86	27.58	41.01
2020	173.55	165.62	81.46	36.54	27.27	42.41
2021	173.4	160.3	80.69	38.78	30.12	42.46
2022	188.24	163.06	81.74	34.49	27.42	39.75
2023*	189.01	158.08	80.63	36.25	29.27	55.87

Kaynak: Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>

Hollandalı çiftçiler bu yıl ile birlikte 130 bin ha (hektar)'lık alanda buğday yetiştirmektedir. Buğday ekim arazilerinin yıllık olarak yüzde 4'ün üstünde artışı görülmekle birlikte, 2022 yılı ile karşılaştırıldığında yaklaşık 6 bin hektar daha fazladır. 2022 yılına göre kışlık buğday ekimi ise yüzde 12,3 artarak 121 hektara çıkmıştır. Yazlık buğday ekim alanının ise yüzde 45,1 oranda azalışla birlikte 9 bin hektarın altına gerilediği gözlemlenmiştir (Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>).

Arpa mahsul alanı 36 bin hektarın altında olup 2022 yılına göre yüzde 3,2 daha azdır. Yazlık arpa alanının ise %21,5'luk düşüş ile birlikte 20,6 bin hektara gerilediği gözlemlenmiştir. Toplam 29,2 bin adet tohumluk soğan ekimi yapılmış olup, bu önceki yıla göre takriben 2 bin hektar daha fazla bir alandır. Alan 2022 yılında da %9 oranında küçülmüştür. Sarı tohumlu soğanlar tohumluk soğan ekim arazisinin %87'sinde yetiştirilirken, kalan %13'lük alanda ise kırmızı tohumlu soğan yetiştirilmektedir. Mahsul patatesin ekim arazisi %1,5 oranında azalarak 75 bin hektara gerilemiştir. 2023 yılında patates ekim alanının takriben yarısı (%48) ticari patatestir. Tohumluk ve nişastalı patatesler, toplam tohumluk patates arazisinin takriben ¼ ünü kaplamaktadır (Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>).

Grafik 17: Mahsul Türüne Göre Ekim alanı

Kaynak: Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>

Tablo 13: Mahsul Türüne Göre Ekim Alanı

Gewa'lar	2023* (x 1.000 hektar)	2022 (x 1.000 hektar)	2021 (x 1.000 hektar)
Silajlık mısır	179.75	183.27	186.12
Patates (toplam)	158.05	163.06	160.3
Buğday (toplam)	130.44	124.35	119.38
Şeker pancarları	80.63	81.74	80.69
Arpa (toplam)	35.67	36.86	30.08
Soğan tohumu (toplam)	29.27	27.42	30.12
Baklagiller ve lifli bitkiler (keten ve kenevir)	12.16	7.99	8.25

Kaynak: Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent>

Tablo 14: Tarla bitkileri; üretim, 1994-2023 bölgesine

Bölgeler: Hollanda						
Tarla bitkileri	Dönemler	Bölgeler	Ekim yapılan alan (Ha)	Hasat edilen alan (Ha)	Hektar başına brüt verim (1 000 kg)	Bürüt verim, toplam (1 000 kg)
Buğday (toplam)	2000	Hollanda	136.686	136.072	8.4	1.142.69
Buğday (toplam)	2022	Hollanda	124.348	123.788	9.6	1.190.49
Buğday (toplam)	2023*	Hollanda	130.458			

Tablo 14: (Devamı)

Bölgeler: Hollanda						
Tarla bitkileri	Dönemler	Bölgeler	Ekim yapılan alan (Ha)	Hasat edilen alan (Ha)	Hektar başına brüt verim (1 000 kg)	Bürüt verim, toplam (1 000 kg)
Buğday, kış	2000	Hollanda	120.510	119.929	8.6	1.032.34
Buğday, kış	2022	Hollanda	108.321	107.813	9.9	1.070.05
Buğday, kış	2023*	Hollanda	121.661			
Buğday, bahar	2000	Hollanda	16.176	16.143	6.8	110.354
Buğday, bahar	2022	Hollanda	16.027	15.975	7.5	120.445
Buğday, bahar	2023*	Hollanda	8.798			
Arpa, kış	2000	Hollanda	3.635	3.630	5.8	20.876
Arpa, kış	2022	Hollanda	10.552	10.508	8.9	93.199
Arpa, kış	2023*	Hollanda	15.018			
Arpa, bahar	2000	Hollanda	43.537	43.391	6.2	266.967
Arpa, bahar	2022	Hollanda	26.306	26.017	7.6	196.757
Arpa, bahar	2023*	Hollanda	20.656			
Çavdar	2000	Hollanda	5.961	5.850	5.0	29.033
Çavdar	2022	Hollanda	2.288	2.223	4.2	9.234
Çavdar	2023*	Hollanda	2.312			
Yulaf	2000	Hollanda	2.404	2.366	5.6	13.315
Yulaf	2022	Hollanda	1.494	1.471	6.0	8.792
Yulaf	2023*	Hollanda	1.633			
Tritikale	2000	Hollanda	6.646	6.609	5.4	36.009
Tritikale	2022	Hollanda	1.278	1.274	5.4	6.865
Tritikale	2023*	Hollanda	1.462			
Tahıl mısır	2000	Hollanda	20.298	20.298	16.9	343.505
Tahıl mısır	2022	Hollanda	13.742	13.642	12.1	164.857
Tahıl mısır	2023*	Hollanda	10.126			
Yeşil mısır	2000	Hollanda	205.321	205.321	39.7	8.154.17
Yeşil mısır	2022	Hollanda	183.274	182.803	45.0	8.230.04
Yeşil mısır	2023*	Hollanda	179.896			
Mısır, mısır koçanı karışımı	2000	Hollanda	7.219	7.219	18.5	133.274
Mısır, mısır koçanı karışımı	2022	Hollanda	6.582	6.488	11.2	72.529
Mısır, mısır koçanı karışımı	2023*	Hollanda	5.975			
Fasulye	2000	Hollanda	1.126	1.126	2.8	3.153
Fasulye	2022	Hollanda	1.199	1.199	2.3	2.759
Fasulye	2023*	Hollanda	1.659			
Şalgam tecavüzü (toplam)	2000	Hollanda	854	853	3.4	2.907
Şalgam tecavüzü (toplam)	2022	Hollanda	1.612	1.499	4.4	6.649
Şalgam tecavüzü (toplam)	2023*	Hollanda	2.078			
Lif keten	2000	Hollanda	4.379	4.379	6.1	26.860
Lif keten	2022	Hollanda	1.985	1.945	5.2	10.114

Tablo 14: (Devamı)

Bölgeler: Hollanda						
Tarla bitkileri	Dönemler	Bölgeler	Ekim yapılan alan (Ha)	Hasat edilen alan (Ha)	Hektar başına brüt verim (1 000 kg)	Bürüt verim, toplam (1 000 kg)
Lif keten	2023*	Hollanda	2.375			
Keten tohumu	2000	Hollanda	4.379	4.373	0,9	4.000
Keten tohumu	2022	Hollanda	1.985	1.945	1.0	1.945
Keten tohumu	2023*	Hollanda	2.375			
Hindiba	2000	Hollanda	4.756	4.124	44.7	184.431
Hindiba	2022	Hollanda	3.514	3.435	42.1	144.788
Hindiba	2023*	Hollanda	2.724			
Kenevir	2000	Hollanda	792	792	5.9	4.651
Kenevir	2022	Hollanda	1.684	1.684	8.4	14.142
Kenevir	2023*	Hollanda	1.977			
Patates (toplam)	2000	Hollanda	180.200	174.929	46.5	8.126.79
Patates (toplam)	2022	Hollanda	163.058	162.279	42.6	6.915.875
Patates (toplam)	2023*	Hollanda	158.077			
Ware patates (toplam)	2000	Hollanda	87.439	84.044	53.1	4.465.429
Ware patates (toplam)	2022	Hollanda	76.595	75.881	47.1	3.577.193
Ware patates (toplam)	2023*	Hollanda	75.484			
Killi toprakta patates yetiştirmek	2000	Hollanda	61.809	59.463	53.2	3.165.512
Killi toprakta patates yetiştirmek	2022	Hollanda	.			
Killi toprakta patates yetiştirmek	2023*	Hollanda	.			
Patatesleri kumlu veya turba toprağında	2000	Hollanda	25.632	24.580	52.9	1.299.914
Patatesleri kumlu veya turba toprağında	2022	Hollanda	.			
Patatesleri kumlu veya turba toprağında	2023*	Hollanda	.			
Tohumluk patates (toplam)	2000	Hollanda	41.801	41.509	36.0	1.495.767
Tohumluk patates (toplam)	2022	Hollanda	43.157	43.092	37.0	1.593.443
Tohumluk patates (toplam)	2023*	Hollanda	40.064			
Killi toprağa patates tohumu	2000	Hollanda	34.706	34.458	36.8	1.268.852
Killi toprağa patates tohumu	2022	Hollanda	.			
Killi toprağa patates tohumu	2023*	Hollanda	.			
Kumlu veya turba toprağına patates tohumu	2000	Hollanda	7.096	7.052	32.2	226.914
Kumlu veya turba toprağına patates tohumu	2022	Hollanda	.			
Kumlu veya turba toprağına patates tohumu	2023*	Hollanda	.			
Nışastalı patates	2000	Hollanda	50.958	49.376	43.9	2.165.606
Nışastalı patates	2022	Hollanda	43.306	43.306	40.3	1.745.240
Nışastalı patates	2023*	Hollanda	42.529			
Şekerpancarı	2000	Hollanda	110.998	109.714	61.3	6.727.494

Tablo 14: (Devamı)

Bölgeler: Hollanda						
Tarla bitkileri	Dönemler	Bölgeler	Ekim yapılan alan (Ha)	Hasat edilen alan (Ha)	Hektar başına brüt verim (1 000 kg)	Bürüt verim, toplam (1 000 kg)
Şekerpancarı	2022	Hollanda	81.744	81.751	88.8	7.256.560
Şekerpancarı	2023*	Hollanda	80.634			
Soğan tohumu (toplam)	2000	Hollanda	13.988	13.244	62.0	821.022
Soğan tohumu (toplam)	2022	Hollanda	27.421	27.277	44.5	1.214.792
Soğan tohumu (toplam)	2023*	Hollanda	29.265			
Tohum soğan: sarı	2000	Hollanda	.			
Tohum soğan: sarı	2022	Hollanda	22.511	22.370	45.5	1.018.407
Tohum soğan: sarı	2023*	Hollanda	25.570			
Soğan tohumu: kırmızı	2000	Hollanda	.			
Soğan tohumu: kırmızı	2022	Hollanda	4.910	4.907	40.0	196.385
Soğan tohumu: kırmızı	2023*	Hollanda	3.695			
Tohumluk soğan (zarar hariç)	2000	Hollanda	13.988	13.244	60.0	788.483
Tohumluk soğan (zarar hariç)	2022	Hollanda	.			
Tohumluk soğan (zarar hariç)	2023*	Hollanda	.			
Soğan setleri (2. yıl)	2000	Hollanda	.			
Soğan setleri (2. yıl)	2022	Hollanda	5.784	5.776	46.3	267.649
Soğan setleri (2. yıl)	2023*	Hollanda	5.480			

Kaynak: Tarla bitkileri; üretim, bölgeye göre 1994-2023, 2023, <https://www.cbs.nl/en-gb/figures/detail/7100eng?dl=959E8>

2.2. Üretim

2010 yılında Almanya’da ortaya çıkan yapay zekâ ile Endüstri 4,0’ın tarım sektöründeki uygulamasına Tarım 4.0 denmektedir. Tarım 4.0’ın temel hedefi, Endüstri 4.0 ile gelişmiş olan teknolojileri ve çağdaş bilişim yöntemlerini bir araya getirerek tarım bölgelerini etkin ve verimli kullanmaktır (Wolfert vd., 2016).

Dijital tarım veya akıllı tarım olarak da adlandırılan Tarım 4.0; içerik olarak dijital sensörler, mikro işlemciler, algılayıcılar ve otonom karar sistemleri ile beraber bulut bilgi ve iletişim teknolojilerinin tarım sektörüne olan uygulamalarıdır (İldırar ve Dallı, 2021: 147).

Gelişmiş çağdaş toplumlarda reformlar, tarımsal ilerlemede ön koşuldur. Reformların belirleyicileri hem ekonomik rekabet edilebilirlik hem de uygulanan ithalat politikaları ve gıda güvenliğidir. Bu nedenlerle yenilikler tarımın sürdürülebilirliğinde etkin rol oynamaktadır (Podbiralina, vd., 2020: 1886). Tarım 4.0 ile belirlenen hedefler şu şekilde sıralanabilir; (Akıllı Tarım Platformu, 2019: 5):

- İlaç, gübre vb. kimyasal girdilerin maliyetini azaltmak
- Yüksek kaliteli ürün elde etmek
- Bilgi akışını işletme kararları bağlamında etkin kılmak
- Tarımsal alanda kayıt düzeni oluşturmak

Tarım 4,0'ın içeriğindeki uygulamalar nesnelerin interneti, hava ve uydu araçları, robotik sistem ve otonom araçlar ve makine görme sistemleridir. Bu uygulamalarla birlikte tarımsal verimlilikte ve üretimde artış hedeflenmektedir (İldırar ve Dalli, 2021: 147).

Hollandalı çiftçiler dijital tarım dönüşümünde yüksek verimli sulama, tohumda ileri teknolojiler ile yenilenebilir enerji kaynakları, büyük veri analizleri, robot ve otomasyon sistemleri ve çiftliklerde kullanmış oldukları yazılımlar ile başarılar elde etmişlerdir. Küresel Rekabetçilik Endeksi 2013'te Hollanda 4. sırada yer almaktadır. Nüfusu az ve yüz ölçümünün diğer ülkelere göre az olmasına rağmen tarımsal ürün ihracatını her yıl artırmaktadır. Hollanda dünya sebze ticaretinin %16'sını, Avrupa Birliği tarım ihracatının %77'sini, dünya meyve ticaretinin %6'sını sağlamaktayken, lale ihracatında 8,1 milyar Avro ile birinci sırada yer almaktadır (Saygılı vd., 2019: 21).

Hollanda'nın bu başarısının altında sürdürülebilir ve teknoloji içerikli tarım politikaları yatmaktadır. Hollanda'nın 1,4 Milyar Avro ödeyerek uydu verileri satın almasının nedeni; tarımda uzun vadeli ve verim arttırıcı uygulamalar içindir. Elde ettikleri veriler ile üreticilere ekin gelişimini, atmosfer ve toprak benzeri konularda bilgileri çevrimiçi olarak iletmışlerdir. Bu verilerin çiftçiye iletilmesiyle üreticiler, ürünlerini kolay ve daha hızlı olarak yakından izlemiş, verim artışı sağlayarak sürdürülebilir tarıma ulaşmışlardır (Saygılı vd., 2019: 22).

Çoğunlukla kendi üretimi olan süs bitkileri incelendiğinde, 2022 yılında süs bitkileri ihracatında 11,5 milyar avro ile %4'lük bir düşüş yaşanmıştır. 2022 yılı için süs bitkileri en yüksek ihracat ürünü olmaktan çıkmıştır. Süs bitkileri ürün grubu %85 Hollanda menşelidir. Süs bitkileri ihracatında Almanya %26 , İngiltere %12 ve Fransa %9 oranında paya sahiptir (Jukema vd., 2023: 33).

Ülkeler bazında ihracat; Almanya'ya %6, İngiltere'ye %19, Fransa'ya ise %14 oranında azalmıştır. Pandemi döneminde tüketicilerin evde oluşu nedeniyle saksı bitkileri, kesme çiçekler, bahçe bitkileri ve ağaca yönelik talep artmışken, 2022 yılı sonunda bu durum değişmiştir. Enerji fiyatlarının yükselişi, 2022 yılındaki Ukrayna savaşının da etkisiyle, üreticilerin ürün yetiştirmesinin maliyetli olması, kâr getirmemesi nedeniyle üretimde düşüşler meydana gelmiştir. Fakat doğalgaz anlaşmalarıyla olumsuz etkiler düşüşlerin azalmasını sağlamıştır. Yüksek enflasyonun yaratmış olduğu ortamda tüketicilerin paralarını harcama hususunda farklı tercihler yapmaya itmiş olması, bu

düşüşlere yol açmış olması da ihtimaller arasındadır. Bu durumda çiçekler, lüks ürünler, bitkiler ve benzeri ürün grubu da olumsuz etkilenebilir (Jukema vd., 2023: 33).

Enerji maliyetlerinin artması, ürünlerin satışında olumsuz bir rol oynamaktadır. Soğutma için kullanılan enerji maliyetlerinin artması ve ürünlerin ihracatında nakliyeyi sağlayan kamyonların yakıt giderlerinin artması, maliyetleri yükselmiştir. Bunun yanında karton ve kağıtın artan maliyetlerle karşılanması da bir diğer olumsuzluktur. Zira bu ürünlerle çiçekler paketlenmektedir. Uçaklarla yapılan yolcu taşımacılığının biraz da olsa toparlanması ile maliyetler düşmüş, kargo kapasitesi yükselmiştir. Çiçeklerin birçoğu yolcu uçakları ile ithal edilmekte, işlenerek tekrar Hollanda'dan ihraç edilmektedir (Jukema vd., 2023: 34).

Rusya, özellikle de krizantem çiçekler için önemli bir pazardır. Ancak Ukrayna ile Rusya savaşını takiben uygulanmış olan yaptırımlar nedeniyle, pazarda istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır (Jukema vd., 2023: 34).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, soğan ticaretinde 2022 iyi bir yıl olmuştur. Bilhassa Çin'e zambak soğanının ihracatı artmıştır (Jukema vd., 2023: 34).

2.3. İthalat

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden olan Hollanda, Avrupa Birliği üyelerinin arasındaki gümrük birliği ve ortak dış ticaret politikasını uygulamaktadır. Bu nedenle dış ticarete uygulanan politikalar ve ilgili mevzuat, Avrupa Birliği organlarıncaya belirlenmektedir. Avrupa Birliği üye ülkeleri oluşturulan mevzuatları ya aynen almakta ya da ulusal mevzuatına aktararak uygulamaktadır. Diğer Avrupa Birliği üye ülkeleri gibi Hollanda'da Avrupa Birliği Dış Ticaret mevzuatını uygulamaktadır. Bu kapsamda Hollanda ve Avrupa Birliği üye ülkeleri TARIC yani "Avrupa Toplulukları Entegre Gümrük Tarifesi" ne uygun olarak gümrük tarifesi uygulamakla birlikte, ithalat sonucu alınan vergiler KDV dışında aynı olmaktadır. Ortaya çıkabilecek tarif dışı engeller ve anti-damping programları da ortak dış ticaretin gereği olarak Avrupa Birliği seviyesinde belirlenmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 3).

2.3.1. İthalat Rejimi

Hollanda'nın ithal ettiği ürünler bir dizi kontrolden geçmektedir. Herhangi bir ticari marka, patent, tasarım ya da telif hakkı yasasına tabi olup olmadıkları kontrol edilmektedir. Ayrıca Hollanda hükümeti gümrükleri, ithal edilen ürünlerin sağlık, güvenlik, çevre ve ekonomi ile ilgili mevzuatlara uyumunu kontrol etmektedir.

Aşağıdaki ürün grupları kontrole bağlıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 5). T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2023: 5)’e göre kontrole bağlı ürünler şunlardır:

- Atık malzemeler,
- Nesli tükenmekte olan hayvanlar ve bitkiler,
- Kültürel nesneler (sanat ve antika),
- Hayvan yemi,
- İlaçlar,
- Bitkiler, çiçekler, sebzeler ve meyveler (ihracatı da kontrole tabi),
- Radyoaktif maddeler ve nükleer maddeler,
- Stratejik mallar (askeri mal ve çift kullanımlı-dual use-mallar),
- Silahlar ve mühimmat.

Vergi ve Gümrük İdaresi tarafından (Belastingdienst t.y., <http://www.belastingdienst.nl>) Hollanda’da gümrük mevzuatı uygulanmakta ve takip edilmektedir. İthalatçı veya temsilcisi tarafından gümrük işlemleri yürütülmektedir. İthalat sırasında bazı ürünlerde gümrük vergisinin dışında özel tüketim vergisi ve KDV alınmaktadır. KDV ve özel tüketim vergisi AB üyeleri arasında değişirken, gümrük tarifesi sabittir. Avrupa Birliği karşılaşılabilecek haksız ticarete karşı DTÖ anlaşması ile üye devletlere verilen yetki düzeyinde, ticari koruma önlemleri uygulamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 5).

Hollanda’nın mevzuatına göre, yerleşik olmayan yabancı firmalara KDV için kolaylık getirilmiştir (Reverse-charge mechanism on import: Article 23(t.y.), https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontenten/belastingdienst/business/vat/vat_in_the_netherlands/vat_relating_to_purchase_and_sale_of_goods/import_from_non-eu_countries_to_the_netherlands/reverse-charge_mechanism_on_import_article_23#:~:text=The%20reverse%2Dcharge%20mechanism%20on,need%20an%20Article%2023%20permit). Yabancı ülkelerin Hollanda’ya getirmiş olduğu ürünlerin başka Avrupa Birliği üye ülkesine gönderimi halinde bu ülkenin KDV oranı düzeyinde işlem yapılmakta, Hollanda’ya artı olarak KDV ödememektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 5).

2.3.2. Stratejik Mal ve Hizmetler

Stratejik mallar; ithalatı, ihracatı ve bazı ülkelere doğrudan geçişi yasak olan ve sadece belli koşullar ile izin verilen mallardır. Bu gruba giren ürün ve hizmetlerde ihracat ve ithalat lisansa bağlıdır. “Groningen Gümrük İdaresi/İthalat ve İhracat Merkez Ofisi (CDIU)” adlı kuruluş, lisans başvuru yöntemi ya da rapor sunumu hakkında bilgi sağlama ve lisans vermektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 6).

2.3.3. Atık Malzemeler

Atıkların taşınması ile ilgili kurallar Avrupa Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Planlanmış olan atık malzeme taşıma işlemi önceden yetkili makama bildirilir. Hollanda’da bu alandaki yetkili kurum “İnsan Çevresi ve Ulaşım Müfettişliği”dir. Bu kurum atık taşımacılığına izin verilip verilmeyeceği hakkında kararı verir. İzin verilmesi sonrası taşıma için belge oluşturulur ve bu belge ile taşıma yapılır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 6).

Atığın taşınıp taşınmayacağı ve hangi koşullarda gönderileceği, aşağıda belirtilen koşullara bağlıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 6).

T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (2023: 6’ya göre) atıkla ilgili izin sürecinin değerlendirmesi şunlardan oluşmaktadır:

- Atık malzemenin ortaya çıktığı süreç,
- Atık malzeme türü,
- Atık malzemenin kaynaklandığı alan,
- Atık malzemenin varış yeri,
- Menşe alanında işleme olanakları ve
- Yeniden kullanım olanaklarıdır.

2.3.4. Çevreye Zararlı Maddeler

Hollanda’daki Kimyasal Maddeler Yasası, insanı ve çevreyi tehlikeli maddelere karşı korumak için bir dizi kurallar belirlemiştir. Bu kurallara göre; ozona zarar veren maddeler, içinde kadmiyum bulunan ürünler, bazı mineral yağlar ve havai fişek ile ilgili olarak “Hollanda Alt Yapı ve Çevre Bakanlığı” ve “Maliye Bakanlığı” Hollanda gümrüklerine görev vermiştir. Ozona zarar veren, onu incelten maddeler için ruhsatları denetlemekten, Hollanda’ya gelen havai fişek taşımacılığını bildirmeye ve mallardaki kadmiyum içeriğini incelemeye kadar birçok görev gümrüklere verilmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 6).

2.3.5. Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar ve Bitkiler

“Flora ve Fauna Yasası” ile Hollanda’da nesli tükenmek üzere olan türlerin korunması için, ulusal düzenleme bu yasa ile yapılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 6).

Bu Kanun; hangi yerli ve yabancı hayvan ve bitki varlığının tehlikede olduğunun denetlenmesini, varlıkların bulundurulması, sevkıyatı ve ticaretinin de yasaklanması yetkisini ilgili kuruma vermektedir. Bazı hallerde bu yasa ile yasaktan muaf olunabileceği belirtilmektedir. Bu imtiyazı Ekonomi İşleri Bakanlığı sağlamaktadır. Gümrük denetimi, başlangıçta Hollanda'ya getirilen ya da Hollanda'dan çıkarılan yerli ve yabancı fauna ve flora türlerini ve bunların ürünlerini kapsamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 7).

2.3.6. Kültürel Nesneler

Sanat eseri ve antika benzeri kültürel ürünlerin ihracatı sert kurallara bağlıdır. Bu ürünlerde ihracat lisansa bağlıdır. Gümrük bu lisansın olup olmadığını denetlemektedir. Aksi bir durum söz konusu olduğunda, ihracat durdurulur. Gümrük; çalıntı olabilecek ya da Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerden yasa dışı yollarla ithal edilmiş kültürel malların ithalat durumunu izler. İhracat lisansı “Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı Kültürel Miras Devlet Müfettişliği” doğrultusunda verilir. Ruhsatın gerekip gerekmediği, kültürel malın değer ve yaşına bağlıdır (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 7).

2.3.7. Canlı Hayvan ve Hayvan Yemi

Avrupa Birliği dışından veterinerlik ürünlerinin ithali katı kurallara tabidir. Bu ürünlere örneğin, canlı hayvanlar, et ürünleri ve et, balık ürünleri ve balık, yumurta, süt ve süt ürünleri. Canlı hayvanları ve hayvandan elde edilen ürünlerin yerine getirmesi gereken sağlık standartlarını izleyen kurum, “Hollanda Gıda ve Tüketici Ürünleri Güvenliği Kurumu” ‘dur. Gümrük, veteriner muayene aşamasında önemli bir görev üstlenmektedir. Gümrük ülkeye giren malların herhangi bir usulsüzlüğünde NVWA’ya bildirmekle yükümlüdür (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 7).

Yem ithalatı da Avrupa Birliği ülkeleri dışından gerçekleştiğinde, katı kuralara tabidir. Mevzuat, hayvan ve insan sağlığının korunmasına yönelik kısıtlamaları içermektedir. Hayvan yemi, “Hollanda Gıda ve Tüketici Ürün Güvenliği Otoritesi” vasıtasıyla denetlenir. Gümrüğün görevi, hayvan yemlerinin denetleme sürecinde mallar ülkeye girişinde herhangi bir usulsüzlük durumu olması halinde bunu NVWA’ya bildirmektir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 7).

2.3.8. Bitkiler, Çiçekler, Sebzeler ve Meyveler

Mevzuat, zararlı organizmalara karşı bitki ve bitkisel kökenli ürünlerin korunması ile ilgilidir. Bitkilerin sağlık denetimi, “Tarım, Doğa ve Gıda Kalitesi Bakanlığı’nın Fitopatoloji Dairesi

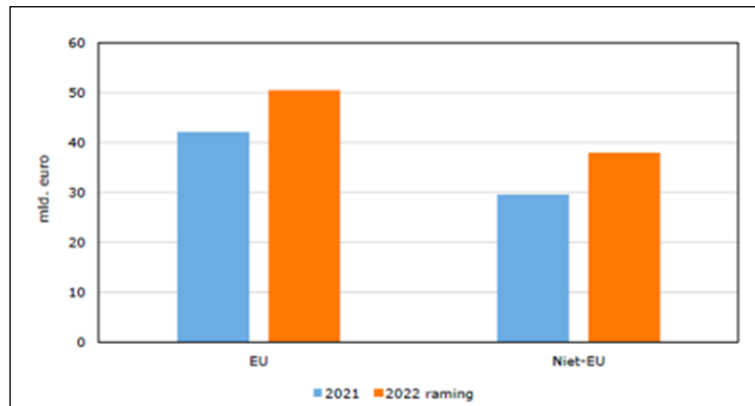
(“Plantenziektenkundige Dienst”)” doğrultusunda yapılmaktadır. Gümrük teşkilatı ise ürünün ülkeye girişi sürecinde bitki sağlığı denetimi boyunca herhangi bir usulsüzlük karşısında “Fitopatoloji Departmanına” bildirmekle yükümlüdür (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 7).

2.3.9. İlaçlar

Hollanda “İlaç Yasası” ile sağlık için tehlike oluşturabilecek ya da etkinliği tam olarak belli olmayan ilaçların piyasaya çıkarılmasını engellemek ve ruhsatsız ilaç üretimi için gerekli maddelerin Hollanda’ya getirilmesi yasaklanmıştır. Hollanda’ya ilaçların girişi ve aktif madde girişi için işletmelere ruhsat verilmekte, bu ruhsat Hollanda’nın Sağlık Bakanlığı adına “Farmatec” tarafından verilmekte ve tescil edilmektedir. Gümrük tarafından ruhsatsız ve kayıtsız ilaçların ve ilaçla ilgili etkin maddelerin ülkeye girişi durdurulur. Gümrük teşkilatı ise gelen ürünün nasıl değerlendirilmesi gerektiğini Sağlık Müfettişliğinin talimatlarına uyarak yerine getirir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 8).

Tarım ürünleri ithalatı, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği dışındaki ülkeler olarak ayrıştırılmaktadır. 2022 yılında Avrupa Birliği’nden yapılan ithalat tahmini olarak %20 artmışken, Avrupa Birliği dışındaki ülkelere ithalat yaklaşık %29 artmıştır. Bu durum AB’deki toplam tarımsal ithalatın payının 2021 yılındaki %58,8 düzeyinden 2022 yılında %57,1’e düştüğünü göstermektedir (Jukema vd., 2023: 27).

Grafik 18: Hollanda’nın 2022’de Tarım Ürünleri İthalatının AB ve AB Dışından Kaynakları

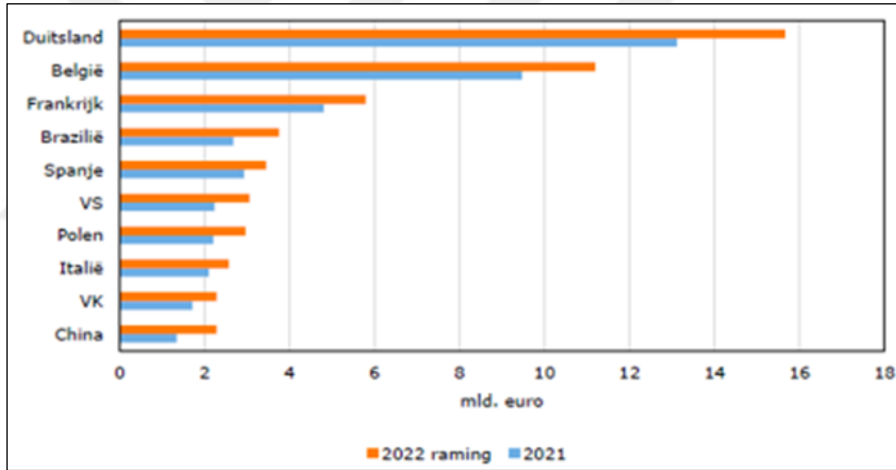
Kaynak: CBS, Ekim 2022’den aktaran: Jukema vd., 2023: 27; CBS ile Wageningen Ekonomik Araştırma tarafından, Kasım-Aralık 2022’den aktaran: Jukema vd., 2023: 27

2022 yılında tarımsal ürün ithalatında ilk on ülkeden altısı; Avrupa Birliği ülkeleri olan Almanya, Belçika, Fransa, İspanya, Polonya ve İtalya’dır. Avrupa Birliği dışındaki dört ülke ise;

Brezilya, ABD, İngiltere ve Çin'dir. 2021 yılı verilerine göre ilk on ülke benzer şekildeydi. Sadece Çin 13. sıradan 10. sıraya yükselmiş, Endonezya'nın yerini almıştır. Sıralamadaki değişim ise, Brezilya'nın beşinci sıradan dördüncü sıraya yükselmesi ve İspanya ile yer değiştirmesidir. Brezilya Avrupa Birliği dışındaki ülkeler arasında ilk sıradadır. Hollanda, Brezilya'dan gelen soya fasulyesi, et, soya küspesi, meyve ve meyve suyu gibi tarım ürünleriyle Avrupa Birliği ülkeleri arasında en büyük ithalatçıdır (Hollanda, Brezilya tarımının AB'deki en büyük ithalatçısı 2022, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/27/nederland-in-eu-grootste-importeur-braziliaanse-landbouw>).

Hollanda %18'lik pay ile Almanya tarım ürün tedarikinde en büyük paya sahiptir. Almanya'dan sonra Belçika %13, Fransa ise %7 paya sahiptir. İthalat açısından Çin %70'lik paya, Brezilya ise %41'lik paya sahiptirler. İthalat kaynağı, ithalat büyüme oranı ortalamasının altında kalan ülkeler %19 pay ile Almanya ve %18 pay ile Belçika'dır (Jukema vd., 2023: 27).

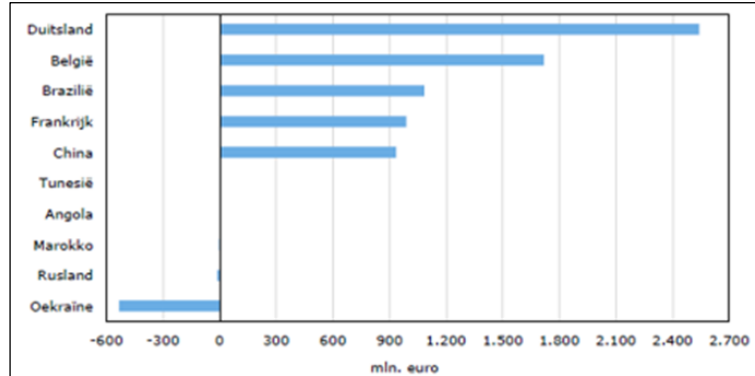
Grafik 19: Hollanda'nın 2022'deki Tarım İthalatının En Büyük On Kaynak Ülke

Kaynak: CBS, Ekim 2022'den aktaran: Jukema vd., 2023: 27; CBS ile Wageningen Ekonomik Araştırma tarafından, Kasım-Aralık 2022'den aktaran: Jukema vd., 2023: 28

2022 yılında tarım ithalatındaki büyüme tahminen 16,8 milyar avrodur. Şekilde de görüldüğü üzere bu büyümedeki büyüme kaynakları; Almanya, Belçika, Brezilya, Fransa ve Çin'dir. İhracat'ta da görüldüğü gibi doğal yağlardaki fiyat artışı nedeniyle önemli bir rol durumundadır. Brezilya dışında bu bahsedilmiş olan 5 ülkedeki bu ürünler, ithalat değer artışında en üst sıralardadır. Komşu ülkelerle olan ithalatın büyümesinde süt, sarımsak ve içecekler büyük rol oynamaktadır. Brezilya'dan gelmekte olan ithalatın artışında rol oynayan faktörler endüstrisi atık ve hayvan yemidir. Bunun yanında Brezilya'dan değer bazında etin ithalat değeri de artmıştır. Fransa'nın ithalat değerindeki artışın nedeni tahıllardır (Jukema vd., 2023: 28).

Grafik 20: 2021-2022 Döneminde Hollanda'nın Tarım İthalatında Mutlak Değer Değişimindeki İlk Beş Artış ve Düşüş

Kaynak: CBS, Ekim 2022'den aktaran: Jukema vd., 2023: 27; CBS ile Wageningen Ekonomik Araştırma tarafından, Kasım-Aralık 2022'den aktaran: Jukema vd., 2023: 28

2022 yılı Hollanda'nın Çin'den tarım ürünü ithalatı %70 oranında artmıştır. Ancak mutlak artış olarak Almanya'da olduğundan daha düşük bir miktardır (+2,5 milyar avrodur). Çin mutlak artışı 935 milyon avrodur, bu nedenle 5. sırada yer almaktadır. Çin, Brezilya ve Fransa'nın hemen arkasında yer almaktadır. Çin'den yapılmış olan ithalatın büyümesinin nedeni; hayvan yemi, doğal yağlar ve endüstri artıkları olarak açıklanmaktadır (Jukema vd., 2023: 28).

Olumsuz etkilenen tarafta ise Ukrayna ve Rusya bulunmaktadır. Rusya'da hafif bir azalma yani -11 milyon avro ile %3 iken, Ukrayna'daki durum bir yılda %33'lük büyük azalma ile 533 milyon avro değerinde azalma meydana gelmiştir (Jukema vd., 2023: 28).

Tablo 15: Ülkenin İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke ve Bu Ülkenin Tarım Sektörü Bazında İhracat Tutarları

Ülke	Milyar/Milyon Dolar	Yüzde (%)
Almanya	7,90 Milyar Dolar	1,27 %
Çin	786,57 Milyon Dolar	0,13 %
Belçika	5,17 Milyar Dolar	0,83 %
ABD	1,41 Milyar Dolar	0,23 %
Fransa	2,88 Milyar Dolar	0,46 %
Rusya	126,57 Milyon Dolar	0,02 %
Norveç	212,47 Milyon Dolar	0,03 %
İtalya	1,13 Milyar Dolar	0,18 %
Polonya	1,25 Milyar Dolar	0,20 %
İspanya	2,12 Milyar Dolar	0,34 %

Kaynak: <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda> verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 16: Tarım ve Hayvancılık Sektörü İçinde Potansiyeli En Yüksek Ürünler

ÜRÜNLER	
1.	Karanfil
2.	Buğday
3.	Sebze ve Tohumları
4.	Buket veya süs yapmaya elverişli bitki yaprakları ve dalları
5.	Buket yapmaya elverişli diğer kesme çiçek ve tomurcuklar
6.	Genellikle çiçekler için yetiştirilen otsu bitkilerin tohumları
7.	Çiçek soğanı, yumru, yumru kök, küçük soğan v.s (dinlenme halinde)
8.	Yassı balıkların filetoları; dondurulmuş
9.	Hardal tohumu
10.	Kara buğday

Kaynak: <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda> adresindeki verilerden yararlanarak oluşturulmuştur.

2.3.10. Gıda Endüstrisi Atıkları ve Yem Hammaddeleri

Gıda endüstrisi ile yem hammaddeleri atıkları kategorisinde yer alan ürünler; soya küspesi, köpek ve kedi maması, ayçiçeği çekirdeği, yem karışımı ve palmye çekirdeği kabuklarıdır. Tabloda görüldüğü üzere, bu ürün grubunda 2022 yılında 2021 yılına göre yaklaşık %20 artış olmuştur. Ancak bu artış %30'luk ithalat değeri yükselişini aşmamıştır. 2022 yılında bu grupta 4,3 milyar avroluk ithalat değeri gerçekleşmiştir. Bu durum, 2021 yılına göre %30 artış olduğunu göstermektedir. Almanya'dan gelen ürünlerdeki artış oranı, ithalat değerinde %9 ile sınırlıydı. Fakat Brezilya'dan ithalat daha yüksek olmuş, Belçika'dan olan ithalat ise yüzde olarak artmıştır. Bu değişimler ürün farklılığından kaynaklanmaktadır. Pres keki, palmye yağı ve kanola ürünleri Almanya'dan daha az ithal edilmiş, fakat daha fazla buğday kepeği, mısır nişastası atıkları veya öğütme artıkları ithal edilmiştir. Belçika'dan yem ithal edilmiş, Brezilya'dan bilhassa soya pres keki daha çok ithal edilmiştir (Jukema vd., 2023: 41).

2.3.11. Meyve

Meyve ithalatı %7'ye yakın bir artışla 7,6 milyar avroya ulaşmış, bu ürün grubunun ithalatındaki büyüme devam etmektedir (Jukema vd., 2023: 38). İthalat %6,7'lik yükselişle ihracatın üzerinde gerçekleşmiştir. En büyük ihracatçı olan Güney Afrika'nın katkısıyla meyve ithalatı gerçekleşmiştir. Meyve ithalatında Peru ve İspanya ilk sıralardadır. Peru'daki büyüme ortalamasının altında kalırken, İspanya'daki büyüme daha yüksektir. Hollanda'da popüler olan avokado ithalatında artış devam etmektedir ve İspanya geniş bir meyve çeşitliliğine sahiptir. Güney Afrika'dan ithalatın büyümesinin nedeni; narenciye, armut, avokado ve macadamia fındıkları ithalatının artmasıdır (Jukema vd., 2023: 39).

Tablo 17: Ürün: 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları

Product category	Number of importing companies available in Trade Map
Chocolate and cocoa products	101
Chocolate bars	3
Chocolate chips	1
Chocolate, cooking	1
Chocolate, filled	2
Chocolate, flavoured	1
Chocolate, milk	2
Chocolate, plain	1
Chocolate, white	1
Chocolates, by packaging type	23
Cocoa and chocolate products	88
Cocoa beans, processed	1
Cocoa butter	2
Cocoa butter substitutes	2
Cocoa powder	3
Groceries and related products, nec	6,082
Groceries, general line	4,629

Kaynak: Trademap, 2023, <https://www.trademap.org/CorrespondingProductsCompanies.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c18%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c3%7c1%7c2%7c1%7c1%7c4>

Tablo 18: Ürün 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları

Exporters	Imported value in 2018	Imported value in 2019	Imported value in 2020	Imported value in 2021	Imported value in 2022
World	4,832,779	4,699,580	4,238,500	4,666,003	4,240,508
Côte d'Ivoire	1,663,201	1,426,910	1,334,526	1,200,724	1,104,145
Belgium	538,714	526,187	550,638	661,978	627,591
Ghana	691,561	624,020	469,678	570,087	449,931
Germany	400,763	408,015	393,816	434,087	432,114
Cameroon	269,812	385,083	333,196	365,198	318,711
Nigeria	280,729	298,317	176,062	351,128	209,252
France	176,251	167,694	173,021	168,529	175,767
United Kingdom	124,465	128,119	131,142	153,938	160,576
Poland	105,715	113,550	102,110	120,916	159,526

Kaynak: Trademap, 2023, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c18%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

Tablo 19: Ürün kategorisi: Çikolata ve Kakao Ürünleri

Company name	Number of product or service categories traded	Number of employees	Turnover (USD)	Country	City
A.F. Stam B.V. - Chocolaterie Stam	2	3		Netherlands	Diemen
ahchocolade	1	1	406.000	Netherlands	Heinkenszand
Alldra B.V.	1	29		Netherlands	Almelo
Anjorain B.V.	2	1		Netherlands	Zwaag
Astra Faam B.V.	1	62	7,609,012	Netherlands	Harlingen
Bas Klarenbeek	3	1	47,584	Netherlands	Hillegom
Berkholz Chocolates and More anno 2013	3	2	216,771	Netherlands	Amsterdam
Better World Chocolate	3	1	406.000	Netherlands	Apeldoorn
Bohemian Cocoa	3	1	47,584	Netherlands	Haarlem
Bonbon Du Ton V.O.F	2	5	642,910	Netherlands	Berkhout
Brúnn	1	1	47,584	Netherlands	Utrecht
C.P.R. B.V.	2	2		Netherlands	Hem
cacao	6	3	148,000	Netherlands	Goor
Cargill B.V. - Gerken's Cacao	1			Netherlands	Wormer
Cerisette Oisterwijk B.V.	2	2		Netherlands	Oisterwijk
Choc-Culinair B.V.	3			Netherlands	Kerkrade
Choc-late Productie B.V.	1	3	368,178	Netherlands	Oirschot
Chocolateers	1	2	217,000	Netherlands	Wijchen
Chocolatemakers B.V.	3	9	1,104,534	Netherlands	Amsterdam
Chocolaterie Alexandre					
Conseil & Developpement B.V. - Chocolaterie Alexandre Conseil & Develop. Bv	2	1	47,584	Netherlands	Leiden
Choconut	2	5	642,910	Netherlands	Zuidwolde Dr
Choconut Zuidwolde B.V. - Choconut	1	24	3,728,813	Netherlands	Zuidwolde Dr
Chocoss B.V.	1	10	1,227,260	Netherlands	Oss
Cholala B.V.	2	10	1,227,260	Netherlands	Oudenbosch
Cocoa Processing and Melting Company	2	1	47,584	Netherlands	Beek En Donk
Confiserie Napoleon B.V	2	72		Netherlands	Breskens
Crest Suikerwerken B.V.	1	28		Netherlands	Weert
Cru de Cacao	1	1	47,584	Netherlands	Tilburg
De Euforij chocolade B.V.	1	2	426,000	Netherlands	Wormerveer
Dedert Icesticks B.V.	2	16		Netherlands	Horst
Delicia B.V.	1	142	71,204,587	Netherlands	Tilburg
Dobla B.V.	2	48		Netherlands	Heerhugowaard
Droste B.V.	2	26	4,651,046	Netherlands	Vaassen
Dutch Cocoa B.V. - Dutch Cocoa Trade	1	81	27,790,651	Netherlands	Amsterdam
Emira Sense Of Style - Only Vip Business Platform	3	1	47,584	Netherlands	Almere
Fab-Feest	3	2	216,771	Netherlands	Zoetermeer
Fassin Tussenhoudster B.V. - Fascini	2	206		Netherlands	Heerenberg
Fresco Quality Chocolates & Sweats B.V.	2	10	1,227,260	Netherlands	Putten
Gudrun Commercial	2	145	4,500,000	Netherlands	Utrecht
Hartman Creative Solutions	2	1	59,215	Netherlands	Westerlee Gn
Heartland Sweeteners Europe B.V. - Heartland Food Products Group Europe	2	12		Netherlands	Amsterdam
Hellema Chocolade B.V.	1	1		Netherlands	Almelo
Hilfrawa	2	4	324,627	Netherlands	Eindhoven

Tablo 19: (Devamı)

Company name	Number of product or service categories traded	Number of employees	Turnover (USD)	Country	City
Historisch Lekker	3	2	217,000	Netherlands	Amsterdam
Holland Chocolate B.V.	2	1	261,050	Netherlands	Assendelft
Huize Geers	2	1	47,584	Netherlands	Tilburg
Huyser, Möller B.V.	2	5	2,293,000	Netherlands	Edam
Jan Schoemaker B.V.	2	31		Netherlands	Zaandam
Janny Bakker Patisserie	2	1	190,392	Netherlands	Nieuwegein
Kandillion	2	1	406,000	Netherlands	Rozenburg Zh
Klafachocola	2	3	329,013	Netherlands	Achlum
Koninklijke Verkade N.V. - United Biscuits Netherlands	3	600		Netherlands	Zaandam
Kopyform B.V.	1	2	481,000	Netherlands	Spijkenisse
la Fève V.O.F.	2	6	847,179	Netherlands	Maastricht
La Stans Chocolaterie & Patisserie	3	1	47,584	Netherlands	Enschede
Lagosse Chocolate B.V. - Promochocolates	1	18		Netherlands	Heerhugowaard
Lovechock B.V.	2	133	5,178,333	Netherlands	Amsterdam
Lovechock B.V.	2			Netherlands	Heerhugowaard
M & Bee B.V.	2	3	221,834	Netherlands	Maastricht
Marchoc B.V. - Marchoc	2	6		Netherlands	Breda
Martinez Chocolate B.V. - Martinez Bonbons Chocolaterie	1	22		Netherlands	Amstelveen
Matthijs B.V. - Erosweets	2	25		Netherlands	Hoogerheide
Mem & Mae - Cadeauzy	3	3	28,550	Netherlands	Capelle Aan Den Ijssel
Menken Orlando B.V. - Starnut	2	108	105,442,200	Netherlands	Gravenhage
Mr Inuline	3	1	406,000	Netherlands	Amsterdam
MyCandy Doré	2	1	47,584	Netherlands	Purmerend
Nederma Zoetwaren B.V.	1			Netherlands	Nijmegen
Nmk B.V. - My Kits Marsepein	2	15	2,932,000	Netherlands	Hoorn Nh
Novichox B.V.	2	2	220,000	Netherlands	Brielle
Olam Cocoa B.V. - Olam Cocoa	1	350	75,136,520	Netherlands	Koog Aan De Zaan
Orient Sweets B.V.	2	5	1,144,685	Netherlands	Roosendaal
P&T Chocolate and Presents B.V.	3	15		Netherlands	Cadzand
Popgroep B.V.	2	3	108,000	Netherlands	Deventer
PureCacao	2	1	47,584	Netherlands	Leiderdorp
reepvanpeet	2	1	406,000	Netherlands	Badhoevedorp
Ridam-Sweets B.V.	1	10	1,227,260	Netherlands	Breukelen Ut
Rijkenberg Chocolate- en Suikerwerken B.V.	2	22	2,699,972	Netherlands	Heerhugowaard
RoJé Bonbons	3	2	167,072	Netherlands	Leimuiden
Rousseau Chocolate B.V.	3	15		Netherlands	Sittard
Royal Fassin B.V.	1	206		Netherlands	's-Heerenberg
Royal Fassin B.V.	1			Netherlands	's-Heerenberg
Rudolf Vermeulen Bonbons	2	7		Netherlands	Waalre
SHOCC B.V.	3	3	183,000	Netherlands	Volendam
Sjokoloco	3	1	406,000	Netherlands	Mariahout
Smit's Delicious	1	1	47,584	Netherlands	Nederhorst Den Berg
Snowie Nederland B.V.	1	1	122,726	Netherlands	Loosbroek
Steenland Chocolate B.V.	1	58		Netherlands	Gouda
Sweetday	2	1	406,000	Netherlands	Voorburg
Taartwinkeltje - Chocolaterie Nicole	2	2	352,673	Netherlands	Son En Breugel
Tasty Creativity	3	1	57,101	Netherlands	Amsterdam

Tablo 19: (Devamı)

Company name	Number of product or service categories traded	Number of employees	Turnover (USD)	Country	City
The Bonbon Bakery	2	1	406,000	Netherlands	's-Gravenhage
Torquis Chocolatiers B.V.	2	9		Netherlands	Cadzand
V.O.F. Van Daele-Kühn - Rocks & Rolls	3	3	324,627	Netherlands	Sluis
Van Ham Chocolaterie B.V.	1	13		Netherlands	Esbeek
Visser Chocolate B.V. - Chocolized	1	42	5,154,492	Netherlands	Schimmert
Vivaldi IJsmakerij B.V.	3	2	205,564	Netherlands	Grootebroek
Vossen Chocoladewerken V.O.F. - Vossen Chocoladewerken	2	2	727,816	Netherlands	Someren
Wanderful Productions - Stevia Spirits	6	1	158,275	Netherlands	Bruinisse
Winters The Chocolate Company B.V. - Chocolaterie Winters	1	21	2,577,246	Netherlands	Valkenswaard
Zed Candy B.V.	2	263	32,276,938	Netherlands	Zeist

Kaynak: Trademap, 2023, <https://www.trademap.org/CompaniesList.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c%7c18%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c3%7c1%7c2%7c1%7c1%7c4> Tarafınca hazırlamıştır.

Tablo 20: Almanya-İthalat Süt Ürünleri

Product code	Product label	Hollanda'nın Almanya'dan ithalatı			Almanya'nın dünyaya ihracatı			Hollanda'nın dünyadan ithalatı		
		Value in 2020	Value in 2021	Value in 2022	Value in 2020	Value in 2021	Value in 2022	Value in 2020	Value in 2021	Value in 2022
0406	Peynir ve lor	491,964	555,300	728,435	4,804,695	5,420,998	6,210,132	1,405,507	1,521,508	1,832,202
0401	Süt ve krema, konsantre edilmemiş veya ilave şeker ya da diğer tatlandırıcı maddeler içermeyen	267,259	341,611	488,452	1,377,054	1,579,420	1,559,873	527,587	632,295	873,043
0402	Konsantre edilmiş veya ilave şeker ya da diğer tatlandırıcı maddeler içeren süt ve krema	247,670	271,246	299,851	1,577,006	1,636,509	1,973,103	681,032	818,517	988,763
0404	Peynir altı suyu, konsantre olsun olmasın veya ilave şeker ya da diğer tatlandırıcı maddeler içersin içermesin; ürünler.	188,728	200,292	279,416	624,822	698,147	770,012	478,736	574,975	655,141
0405	Tereyağı, kurutulmuş tereyağı ve ghee dahil ve süttten elde edilen diğer katı ve sıvı yağlar; süt ürünleri.	161,629	180,707	279,245	668,982	799,052	996,048	610,569	773,733	920,742

Tablo 20: (Devamı)

Product code	Product label	Hollanda'nın Almanya'dan ithalatı			Almanya'nın dünyaya ihracatı			Hollanda'nın dünyadan ithalatı		
0407	Kuş yumurtası, kabuklu, taze, korunmuş veya pişirilmiş	181,674	215,670	211,277	279,653	300,580	312,123	421,337	418,217	506,166
0403	Ayran, kesilmiş süt ve krema, yoğurt, kefir ve diğer fermente edilmiş veya asitlendirilmiş süt ve . .	162,627	159,880	172,644	983,649	1,003,511	1,009,380	299,014	309,492	346,020
0409	Doğal bal	23,256	25,024	16,923	149,758	148,482	137,274	56,232	66,958	65,341
0408	Kabuklu olmayan kuş yumurtaları ve yumurta sarıları, taze, kurutulmuş, buharda veya . . . içinde kaynatılarak pişirilmiş.	10,284	10,629	11,044	51,768	64,807	96,784	34,656	39,228	38,712
0410	Böcekler, kaplumbağa yumurtaları, kuş yuvaları ve hayvansal kaynaklı diğer yenilebilir ürünler, n.e.s.	6,452	6,247	5,975	1,757	1,372	930	26,764	24,422	31,188

Kaynak: Trademap, 2023, https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c276%7c%7c04%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

2.3.12. Avokado

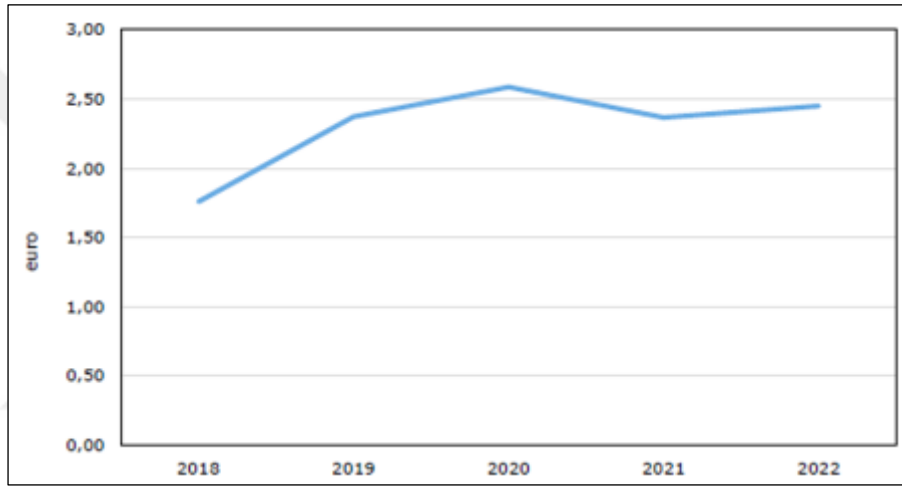
Hollanda'nın en fazla ithal ettiği ürün olan avokado meyvesinin 2021 yılındaki değeri, toplam 8,6 milyar Avrodan daha fazla değere sahiptir. Son zamanlarda popüler olan avokado meyvesi, 2021 yılında en çok ithal edilen ürün olarak %7'lik bir paya sahip oldu. Hollanda, avokado için Avrupa ülkelerine açılan bir kapıdır. Hollanda'nın avokado ithalatının %9'u yalnızca Hollanda pazarı içindir ve avokado 2010 yılından beri önemini artırmıştır. Ürün Peru kaynaklıdır ve son 5 yılda ithalat fiyatlarında artış söz konusudur. 2018 yılında kilo başına yaklaşık 1,16 Avro ödenirken, 2022 yılında kilo başına avokado 2,45 Avroya gelmektedir. 2021 yılına göre 2022 yılında avokadonun fiyatı %4 artış göstermiştir (Jukema vd., 2023: 63).

Avokado fiyatlarının artış nedeni; en büyük ihracatçı olan Meksika'nın arzının azalmasıdır. Bir başka nedense avokadonun başka bir ihracatçısı olan Şili'nin kendi pazarına yönelmesi nedeniyle Avrupa'ya ihracata son vermiştir. Bunun sonucunda da tedarik azalarak fiyatların yükselmesine neden olmuştur (AGF, 2022, <https://www.agf.nl/article/9414693/prijzen-van-mexicaanse-avocado-s-in-24-jaar-nog-nooit-zo-hoog/>). Akdeniz ülkelerinden olan İspanya ve İtalya gibi ülkelerde de yerel avokadoya ilgi yoğunlaşmıştır (AGF, 2022, <https://www.agf.nl/article/9474847/overzicht->

wereldmarkt-avocado-s/). Fakat 2022 yılında hava koşullarının kötü olması nedeniyle Akdeniz'den gelen avokadoların üretimi olumsuz etkilenecek arzı düşük kalmıştır (Jukema vd., 2023: 64).

Peru'daki avokado fiyatlarının artmasının nedeni, yükselen taşımacılık maliyeti nedeniyle. Ancak Avrupa pazarına daha yakın olan ülkelerin üretmiş olduğu avokado ile de rekabet etmek zorundadır. Yakıt fiyatlarının avantajını kullanan ülkeler, daha çok yakın coğrafyadaki ülkelerdir. Avrupa'nın pazarı son dönemde daha çok avokadoyu Slovenya, Fas ve İsrail gibi yakın coğrafyadan olan üreticilerden ithal etmektedir (Lage prijsen Peruaanse avocado-export, 2022, <https://www.agf.nl/article/9469909/lage-prijsen-peruaanse-avocado-export/>).

Grafik 21: İthal Avokadoların Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı

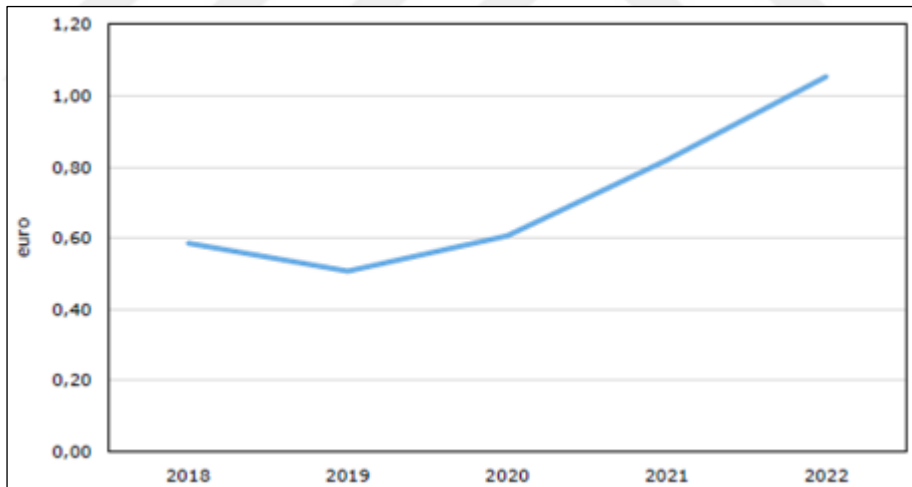
Kaynak: CBS'den aktaran: Jukema vd., 2023: 64

2.3.13. Yağlar

Yağlar 2021 yılında ikinci en büyük ithalat kategorisinde yer alan ürün olup, 7,6 milyar avro değerindedir. Palm yağı birçok ürünün hammaddesidir. Örneğin margarin, cips, fıstık ezmesi, soslar, çorba vb. ürünlerde, hayvan yeminde ve biyodizel üretiminde de kullanılmaktadır. Hollanda için palm yağı 1,7 milyar avro üzerindeki bir değerle ithalatı önemli bir ürünüdür. İthalat değerinin %84'ü yeni ürün üretimi için tekrar yurtdışına çıkmaktadır (Aerts vd., 2021: 78). Palm yağının kilo fiyatı 2019 yılına kadar artmamıştır. Bunun nedeni, üreten ülkelerin ölçek büyütme dönemi ile ilgili olabilir. Örneğin, 2000 ve 2018 yılları arasında Endonezya'daki palm yağı üretimi 6 katına çıkmıştır (Slingerland, 2021). 2020 yılından itibaren ise kilo başına palm yağı fiyatında artış olmuştur. 2019 yılında 2022'ye kadar kilo başına fiyat 0,51 avrodan %108 artış göstererek 1,05 avroya çıkmıştır (Jukema vd., 2023: 64).

Palm yağı Malezya, Endonezya ve Papua Yeni Gine'den ithal edilmektedir. 2018 yılında Endonezya palm yağı ihracatında dünyanın en büyüğü iken, 3 yıl süresince palm yapı plantasyonlarının kurulmasını durdurma kararı aldı (Indonesische president verbiedt nieuwe palmolieplantages voor 3 jaar, 2018). Plantasyonların geçici bir süre yasak olması; ülkenin plantasyon planlaması, yönetimi yeniden değerlendirme ve iyileştirme için zaman yaratmaktadır (Indonesian deforestation and palm oil plantation expansion slows down, 2022). Palm yağının arzının artmaması ve ölçek büyümesi, nedeniyle fiyatlar artmıştır. Bunun yanında 2022 yılında palm yağı ve çeşitlerinin ihracatını yasaklayan (Laborde ve Mamun, 2022: 16; Tan, 2022: 1) Endonezya, bu yasaklamayı iç piyasada gıda sıkıntısını önlemek ve palm yağını kendi ülkesindeki halka uygun fiyattan sunmak için yapmıştır. 2022 yılı mayıs ayında yasak kaldırılmıştır (Indonesië hervat export palmolie, 2022, <https://vakbladvoedingsindustrie.nl/nl/artikel/indonesie-hervat-export-palmolie>). Geçici olan bu yasak, plam yağı Hollanda için ithalat fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Ayçiçeği ve benzeri yağların toplam arzındaki azalış, fiyat artışının başka bir nedenidir. Ukrayna savaşı sonucunda ayçiçeği yağı tedariki zorlaşınca, palm yağı fiyatları artmıştır (ANP PERSBUREAU, 2022: 1). Diğer yandan palm yağının fiyatındaki artışın bir nedeni de, yükselen akaryakıt fiyatları ve taşıma ücretleri olması muhtemeldir (Jukema vd., 2023: 64).

Grafik 22: İthal Ham Palm Yağının Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı

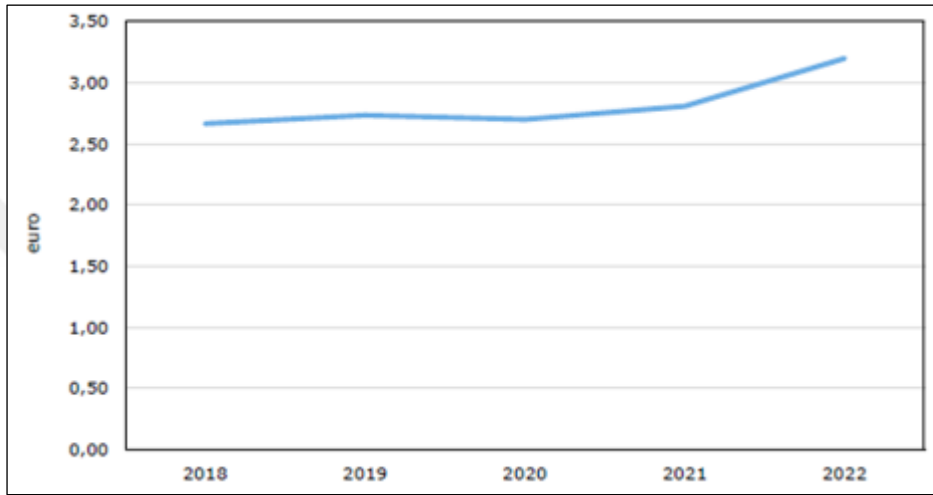
Kaynak: CBS'den aktaran: Jukema vd., 2023: 65

2.3.14. İçecekler

İçecekler ithalat kategorisinde 2021 yılında 5,3 milyar avroluk değer ile üçüncü sıradadır. Bunun %27'sini şarap ithalatı oluşturmaktadır. 2022 yılında tüm şarap türlerinde ortalama ithalat fiyatı bir litre şarap için ilk kez 3 avronun üzerine çıkmıştır. 2021 yılında bir litre şarap fiyatı litre başına 2,81 avro iken, 2022 yılında litre başına 3,20 avro yükselerek artış %14 olmuştur (Jukema vd., 2023: 65).

Şarap fiyatlarındaki artışın bir diğer nedeni ise, değişmekte olan iklim koşullarının üretime etkisidir. Örneğin, 2021 yılındaki aşırı don İspanya, Fransa ve İtalya gibi şarap ülkelerindeki üzüm hasadının düşük seviyelerde olmasına neden oldu (Duurdere wijn en wijn uit andere landen in 2022, 2021). Bu nedenler Merlot ve Cabernet gibi şarap çeşitlerinin eksikliğine yol açarak fiyatları artırmıştır. Güney Amerika ülkeleri ve Yeni Zelanda’da bulunan sınırlı şarap stoğu, üretimi azaltarak şarap fiyatlarını yükseltmiştir (Jukema vd., 2023: 65).

Grafik 23: Litre Başına Avro Cinsinden İthal Şarap Fiyatı

Kaynak: CBS’den aktaran: Jukema vd., 2023: 65

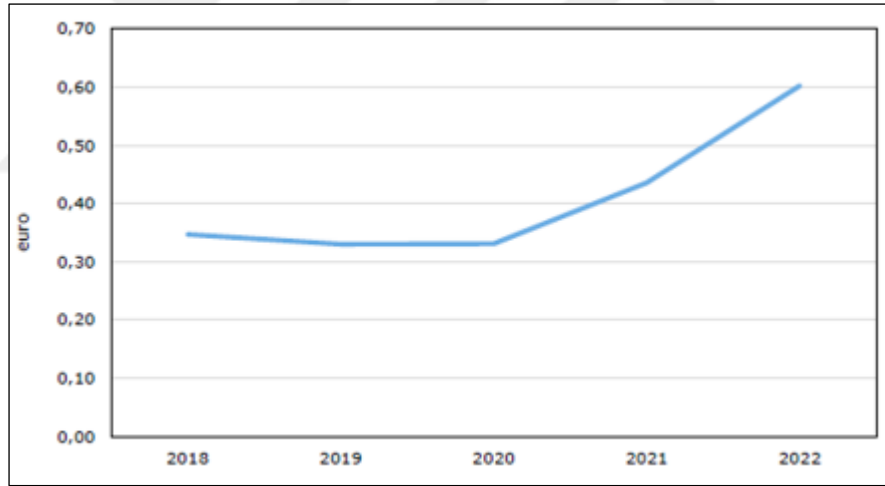
2.3.15. Yağlı tohumlar ve Meyveler

Meyveler ve yağlı tohumlar tarım kategorisinde 5 milyar avro civarındaki değeri ile dördüncü ithalat kalemidir. 2012 - 2020 yılları arasında ithal edilen soya fasulyesi fiyatları istikrarlı bir biçimde düşmüştür. 2020 yılında kilo başına soya fasulyesi fiyatında önemli bir artış söz konusu oldu. 2021 yılından 2022 yılına kadar kilo başına soya fasulyesi fiyatı 0,44 avro iken, 2022 yılından sonra 0,60 avro yükselerek %38 oranında artış gerçekleşmiştir (Jukema vd., 2023: 65). 2018 yılına göre fiyat artışı %74 oranına ulaşmıştır. Hollanda’nın soya fasulyesinin en büyük tedarikçisi Brezilya’dır (Meer sojabonen uit Brazilië in 2021 ondanks forse prijsstijging, 2022, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/09/meer-sojabonen-uit-brazilie-in-2021-ondanks-forse-prijsstijging>). Fiyatlardaki yükselişe rağmen Hollanda 2021 yılında ABD’den 2020 yılına göre daha çok soya fasulyesi ithal etmiştir. ABD’den gelen soya fasulyesinin ithalatının azalmasıyla birlikte, 2021 yılında Brezilya’dan gelmekte olan soya fasulyesi ithalatı, daha önceki kayıtlara nazaran en yüksek seviyede olmuştur (Jukema vd., 2023: 66).

2.3.16. Soya Fasulyesi Fiyatları

Pazarın daralmasıyla soya fasulyesinin de fiyatları artmıştır. Dünyadaki soya pazarının büyük oyuncularından olan ABD, 2021 yılında daha az soya fasulyesi ektiğini açıklamıştır (Meer sojabonen uit Brazilië in 2021 ondanks forse prijsstijging, 2022, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/09/meer-sojabonen-uit-brazilie-in-2021-ondanks-forse-prijsstijging>). Bunun yanında Çin soya fasulyesi ihraç etmekte, kendi domuz sürüsünü tekrardan inşa etmek istemektedir. (ADM profiteert van grote Chinese vraag naar soja, 2021). Çin aynı zamanda yem maliyetinin artmasıyla yemdeki soya miktarını azaltmak istemektedir. Soya fasulyesi fiyatlarının yükselmesinin bir diğer nedeni; Güney Amerika’da 2022 yılının başlarındaki sürekli kuraklık ve olumsuz hava koşulları sonucunda üretimin düşük olmasıdır (Fors duurdere soja door droogte in Zuid-Amerika, 2022, <https://www.melkveebedrijf.nl/marktprijzen/ondernemen/fors-duurdere-soja-door-droogte-in-zuid-amerika/>). Sonuç olarak, taşıma maliyetlerindeki yükseliş de fiyatların artmasına neden olmuştur (Jukema vd., 2023: 66).

Grafik 24: Soya Fasulyesinin Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı

Kaynak: CBS’den aktaran: Jukema vd., 2023: 66

2.4. İhracat

Ticari fatura, ithalatta konşimento, bitki sağlık sertifikası, avro 1 Dolaşım sertifikası, A.TR Dolaşım Belgesi, gümrük beyannamesi, kontrol belgesi benzeri zorunlu belgelerin dışındaki bazı ürünler Hollanda’ya olan ithalatı yasaklanmıştır ya da ithalat lisansına tabi tutulmuştur. Bu yasaklı ve lisansa tabi tutulan ürünler çevreye zararlı ya da stratejik ürünlerdir. İhracat genel olarak serbest olsa da, Hollanda’da bazı ürünler için düzenlemeler, izinler ve lisans uygulamaları mevcuttur. Bunun kuralları şu şekilde belirtilmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2023: 8):

- “Askeri ve çift kullanımlı ürünler ile stratejik hizmetler kapsamındaki ürünlere yönelik kontrol politikası vardır. İhracat kontrolü ihracattan önce yapılır.
- Kitle imha silahlarının ve bu silahlar için teslimat araçlarının geliştirilmesi ve yayılmasına katkıda bulunulacak dış ticaret faaliyetleri yasaktır.
- Askeri veya çift kullanımlı malların ihracatı için lisans uygulaması vardır.
- Hollanda; insan hakları ihlallerine, iç baskılara, uluslararası saldırganlıklara veya istikrarsızlıklara katkıda bulunurlarsa, askeri veya çift kullanımlı malların ihracatı için lisans vermemektedir.
- Lisans verilip verilmeyeceği göz önüne alındığında, güvenlik çıkarları ekonomik çıkarlardan önceliklidir”.

Tablo 21: Ülkenin İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke ve Bu Ülkenin Tarım Sektörü Bazında İhracat Tutarları

Ülke	Milyar/Milyon Dolar	Yüzde (%)
Almanya	19,38 Milyar Dolar	% 2,80
Belçika	6,66 Milyar Dolar	% 0,96
Fransa	5,68 Milyar Dolar	% 0,82
ABD	1,43 Milyar Dolar	% 0,21
İtalya	2,88 Milyar Dolar	% 0,42
İspanya	2,23 Milyar Dolar	% 0,32
Polonya	2,12 Milyar Dolar	% 0,31
Çin Halk Cumhuriyeti	1,54 Milyar Dolar	% 0,22
İsveç	1,46 Milyar Dolar	% 0,21
Çek Cumhuriyeti	782,09 Milyon Dolar	% 0,11

Kaynak: Kolay İhracat, 2021, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda> verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Hollanda’nın hem ithalatında hem de ihracatında tarım ürünleri açısından etkin olan ülke Almanya’dır. Hollanda’nın Almanya’dan olan ithalatı 7,90 Milyar dolar, ihracatı ise 19,38 milyar dolardır.

Hollanda tarımsal mallarının yaklaşık olarak %25’ini Almanya’ya ihraç etmektedir. 2021 yılında Hollanda’nın toplam ithalatındaki Almanya’nın payı yaklaşık %17’idi. Almanya’nın toplam tarımsal ürün ithalatındaki Hollanda’nın oranı ise %24’tür. Bu durum Hollanda’yı tarımsal ürün ithalatında en önemli kaynak ülke yapmaktadır. Polonya %9 civarında ikinci sırada yer almaktadır. İhracatta Almanya 28 milyar avronun üzerinde, ithalatta ise 13 milyar avronun üzerinde paya sahiptir. Bu nedenle Hollanda, Almanya ile tarımsal üründe ticaret fazlası vermektedir (Jukema vd., 2023: 73).

Hollanda'nın Almanya'ya ihracatının çoğunluğunu çiçek ürünleri oluşturmaktadır. Almanya'ya yapılan toplam tarımsal ürün ihracatının yaklaşık %12'si çiçek ürünleri grubudur. Bu ürün grubunu %11 ile meyve, %10 ile süt ve yumurta, %9 ile sebze, %7 ile et ve % 6 ile yağlı tohumlar takip etmektedir. 2021 yılında domates en yüksek ihracat seviyesine sahiptir. Bu ürünü kolza, kanola, kesme çiçek, sığır eti, soya fasulyesi, etil alkol ve Gouda peyniri takip etmektedir. Almanya'nın ithal ettiği domateslerin yüzde 52'si Hollanda tarafından ihraç edilmektedir. Benzer biçimde Almanya'nın Gouda peyniri ithalatının %56'sı Hollanda'dan sağlanmaktadır. Bunlar Almanya'nın toplam ithalatında yüksek paya sahip olan ürünlerdir. Bundan dolayı bu ürünlerde Almanya Hollanda'ya bağımlıdır (Jukema vd., 2023: 73).

Süt, et ve yumurta ürün gruplarında her iki ülke de büyük işleme kapasitesine sahiptir. Örnek verilmek istenirse, Hollanda'da üretilmiş olan sütün işlenmesi için Almanya'dan gelmekte olan sütü kullanmaktadır (Roetman, 2019). Hollanda, çiçek ve bitki gibi ürünleri Almanya'ya ihraç etmekten, ithalat durumunda Almanya Hollanda'dan gelen tahıllar için önemli durumdadır. İki ülke arasında ki uyumun, nihai ürün, işleme ya da hammadde kapasitesi satış konusunda büyüktür. (Jukema vd., 2023: 74).

Tablo 22: Hollanda'nın Almanya ile Tarımsal Ticareti, Ana Ürün Grupları (Milyar Avro)

2021	
İhracat	
06. Çiçekçilik	3,3
08. Meyve	3,0
04. Süt Ürünleri ve Yumurta	2,7
07. Sebzeler	2,5
02. Et	1,9
15. Doğal Katı ve Sıvı Yağlar	1,8
12. Yağlı Tohumlar ve Meyveler	1,6
20. Meyve ve Sebze Müstahzarları	1,5
23. Gıda Endüstri Kalıntıları Hayvan Yemi	1,3
18. Kakao ve Kakao Müstahzarları	1,3
İthalat	
04. Süt Ürünleri ve Yumurta	1,7
15. Doğal katı ve Sıvı Yağlar	1,3
02. Et	1,0
LX: Geriye Kalan Tarım	0,9
22. İçecekler	0,9
10. Tahıl	0,9
23. Gıda Endüstrisi Kalıntıları ve Hayvan Yemi	0,8
19. Tahıl, Un ve Süt Müstahzarları	0,7
01.Canlı Hayvanlar	0,6
21. Diğer Yiyecekler	0,6

Kaynak: Jukema vd., 2023: 74'ten yararlanarak tarafımca hazırlanmıştır

Tablo 23: Aşağıdaki Ürün İçin Hollanda'da Ürün Kategorilerine Göre İhracat Yapan Şirketlerin Sayısı

Ürün: 04 Süt ürünleri; kuş yumurtaları, doğal bal; başka yerde sınıflandırılmamış yenilebilir hayvansal menşeli ürünler

Ürün kategorisi	Ticaret Haritasında mevcut ihracatçı şirket sayısı
Hayvan uzmanlıkları, nspf	292
Tereyağı	114
Tereyağı yağı, yenilebilir	2
Peynir	184
Sürülebilir Peynir	2
Peynir, ülkeye özel	31
Peynir, lor	2
Peynir, taze	3
Peynir, rendelenmiş	4
Peynir, organik	1
Peynir, toz halinde	1
Peynir, işlenmiş, blok halinde	3
Peynir, işlenmiş, porsiyonlar halinde	3
İnek sütü, kurutulmuş	3
Krem	57
Süt ürünleri mağazaları	28
Kurutulmuş veya konserve hariç süt ürünleri	392
Yumurta ürünleri	42
Yumurta sarısı, derin dondurulmuş	1
Yumurta sarısı, kurutulmuş	1
Yumurta sarısı, sıvı	1
Yumurtalar	21
Yumurtalar, derin dondurulmuş	1
Yumurta, bütün, sıvı	1
Sıvı süt ve krema ve ilgili ürünler	115
Gıda, içecek ve tütün (toptan)	996
Yağ	1
Keçi sütü, kurutulmuş	1
Bakkaliye ve ilgili ürünler, diğer	4,448
Bal	1
Bal ürünleri	1
Ballar, organik	1
Süt ve krema, yoğunlaştırılmış, buharlaştırılmış ve kuru	63
Süt proteinleri	2
Süt, yoğunlaştırılmış ve kurutulmuş	2
Süt, yoğunlaştırılmış, tam krema	5
Süt, yoğunlaştırılmış, yağsız	4
Süt, kurutulmuş, bebekler için	6
Süt, kurutulmuş, tam krema	11
Süt, kurutulmuş, yağsız	11
Süt, buharlaştırılmış	5

Tablo 23: (Devamı)

Ürün kategorisi	Ticaret Haritasında mevcut ihracatçı şirket sayısı
Hayvan uzmanlıkları, nsf	292
Süt, dondurularak kurutulmuş	1
Süt, taze	2
Süt, tam krema	2
Süt, organik	1
Süt, pastörize	2
Süt, yarım yağlı	2
Süt, yağsız	3
Süt, sprey kurutulmuş	1
Süt, UHT (ultra ısıt işlem görmüş, uzun ömürlü)	2
Sütler	123
Çeşitli gıda mağazaları	528
Kümes hayvanları ve kümes hayvanları ürünleri	74
Kümes hayvanları, nsf ve yumurtalar, hazırlanmış veya korunmuş	40
Peynir altı suyu proteini	2
Yoğurt	55

Kaynak: Trade map, 2023, <https://www.trademap.org/CorrespondingProductsCompanies.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c%7c04%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c3%7c%7c2%7c1%7c1%7c4>

Tablo 24: Hollanda'nın 2022'de İhraç Ettiği Ürünün İthalat Pazarlarının Listesi

Ürün: 04 Süt ürünleri; kuş yumurtaları; doğal bal; başka yerde sınıflandırılmamış yenilebilir hayvansal menşeli ürünler

İthalatçı lar	2022'de ihraç edilen değer (bin ABD Doları)	Ticaret dengesi 2022 (bin ABD Doları)	Holland a'nın ihracatı içindeki payı (%)	2018-2022 yılları arasında ihracat değerindeki büyüme (% yıllık)	2021-2022 yılları arasında ihracat değerindeki büyüme (% yıllık)	Dünya ithalatı nda ortak ülkelerin sıralaması	Ortak ülkelerin dünya ithalatı ndaki payı (%)	2018-2022 yılları arasında ortak ülkelerin değer olarak toplam ithalat büyüm esi (% yıllık)	Ortak ülkeler ile tüm tedarikçi pazarları arasında ortak ülkelerin ortalama mesafesi (km)	Ortak ülkelerin tüm tedarikçi ülkelerin yoğunluğu	Holland a'nın karşılaşt ığı ortalama tarife (tahmini) (%)
Dünya	12.710,548	6.451,632	100	6	20		100	7			
Almanya	3.697,592	1.204,124	29.1	7	14	1	9.7	5	751	0.14	0
Belçika	1.904,060	759,961	15	2	35	6	4.7	4	522	0.23	0
Fransa	1.286,170	793,446	10.1	5	24	4	5.6	6	902	0.13	0
İspanya	576,697	481,337	4.5	15	42	10	2.7	7	1,429	0.13	0
İtalya	453,942	180,725	3.6	10	37	5	5.4	7	973	0.15	0
Birleşik Krallık	353,087	133,150	2.8	-5	26	7	3.5	-3	1,232	0.11	0
Kore Cumhuriyeti	287,844	287,704	2.3	26	31	17	1.4	15	9,394	0.15	52.1
Çin	246,146	231,031	1.9	6	2	2	8.6	16	9,339	0.31	12.2
İsveç	227,078	168,124	1.8	6	25	24	1.1	2	895	0.16	0
Yunanistan	217,910	195,486	1.7	1	33	20	1.2	9	1,706	0.17	0
Polonya	216,983	-41,654	1.7	3	20	15	1.6	11	997	0.13	0
Amerika Birleşik Devletleri	212,220	202,335	1.7	24	4	8	3.4	9	7,871	0.07	17.4

Kaynak: Trade map, 2023, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c%7c04%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 Kaynağından yararlanarak tarafımda oluşturulmuştur.

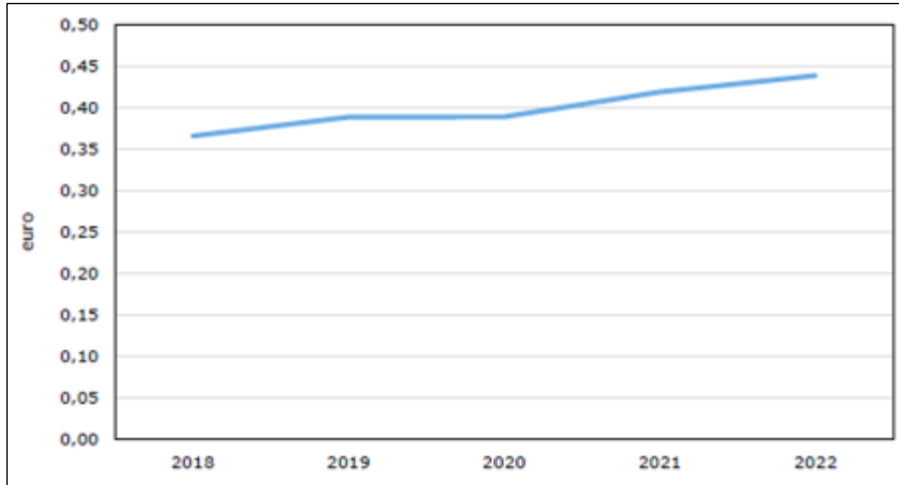
2.4.1. Kesme Çiçekler

2021 yılı itibarıyla Hollanda'nın tarımdaki en büyük ihracat grubu, 12 milyar avroluk ile çiçekçiliktir. Bu ihracatın %30'unu kesme çiçekler oluşturmaktadır. 2021 yılından 2022 yılına gelindiğinde, kesme çiçeklerde %5'lik ihracat artışı meydana gelmiştir. Ürün başına ürün fiyatı 0,42 avrodan 0,44 avroya yükselmiştir. Artan gaz ve nakliye fiyat artışları nedeniyle Hollanda'daki üreticiler daha az kesme çiçek tedarik etmektedir. Maliyet artışları nedeniyle seraların daha az ısıtılması, daha az bitki ve çiçek yetiştirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca enerji fiyatlarının artmasının yanı sıra, bitki koruma ve gübrenin fiyatları da artmıştır (Jukema vd., 2023: 74).

Pandeminin etkileri ile kesme çiçek fiyatları da artmıştır. Pandemi nedeniyle daha az uçuş olmuş, bu durum hava taşımacılığında kapasitenin azalmasına ve maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Pandemi döneminde yabancı çiçek ithalatı azalmış, iç piyasada Hollanda çiçeklerine talep artmıştır. Bunun sonucunda Hollanda’da kesme çiçek fiyatlarında artmıştır. Kesme çiçek şirketleri, artış gösteren enerji fiyatını karşılamak için de fiyatları artırmışlardır (Berkhout vd., 2022: 28) Ukrayna’daki savaşın sonucunda da yakıt fiyatları artmış, ayrıca hava taşımacılığı fiyatları da artmıştır (Winsen, 2022: 1).

Çiçek fiyatlarındaki bu artışı yavaşlatan bazı nedenler de mevcuttur. Bu nedenlerin başında; iklimi sıcak ülkelerden gelen çiçeklerle Hollanda çiçeğinin rekabet etmek zorunda olmasıdır. Etiyopya ve Kenya daha az maliyetle büyük ölçekte kaliteli ürünler üretmektedir (Geest, 2015; : 4; Horen, 2022: 1). Kenya çiçeklerinin yaklaşık yarısını Hollanda’ya ihraç etmektedir. (Nederland en Kenia leggen de kiem voor gekoeld bloementransport over zee 2022, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/het-werk-van-bz-in-de-praktijk/weblogs/2022/nederland-en-kenia-leggen-de-kiem-voor-gekoeld-bloementransport-over-zee>). Bu nedenle, yabancı çiçek fiyatlarına karşın rekabet edebilmesi için Hollanda kesme çiçek fiyatını düşük tutmak durumunda kalacaktır. Kesme çiçek gıdaya nazaran lüks bir üründür. Var olan enflasyon düzeyi, bitki ve çiçek satışında devamlılık konusunda endişe yaratmaktadır (Berkhout vd., 2022) Tüketici en düşük fiyatı ödemek isteyecek, bu da kesme çiçeğin fiyatını sınırlandıracaktır (Jukema vd., 2023: 67).

Grafik 25: İhraç Edilen Kesme Çiçeklerin Avro Cinsinden Fiyatı

Kaynak: CBS’den aktaran: Jukema vd., 2023: 67

2.4.2. Kümes Hayvanı Eti

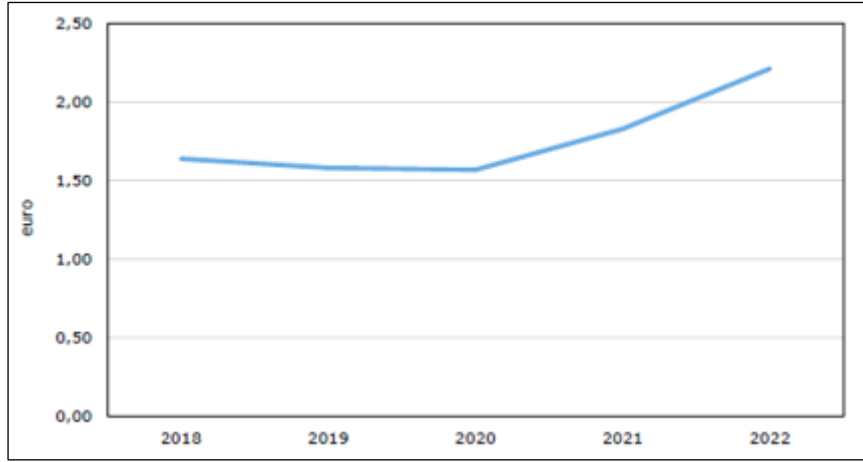
Toplam kanatlı et ihracatı 2,4 milyar avronun üzerinde ve 1,3 milyar kilonun üzerinde bir seviyede gerçekleşmiştir. 2020 yılından sonra karma yem fiyatındaki artış nedeniyle, kanatlı etin fiyatı artmıştır (Swormink, 2021: 1). Yemin maliyeti, kümes hayvancılığı sektöründe toplam maliyetin %60 ile %70'ini oluşturmaktadır (Oosterkamp, 2023: 1). Bunun yanında 2020 yılının son baharında Rusya, Merka ve Avrupa'da soya gibi malların fiyatı artmıştır. Bu nedenle soya posası, tahıl ve mısır benzeri dökme yem ürünlerinin pazarlarının daralmasının yanında, pancar posası, ay ı e i posası ve narenciye posası pazarı da daralmıştır (Jukema vd., 2023: 67).

Kanatlı et fiyatlarının artmasındaki bir diğer etken ise Rusya'nın 2022'deki Ukrayna'yı işgali ile yaşanan savaştır. Ukrayna, savaş  ncesi AB için önemli bir kanatlı et ihracat ısıydı (European Commission, 2022). AB, kanatlı etin ithalatını en fazla yaptığı  lke Brezilya ve Tayland'dan sonra Ukrayna'ydı (EU imports of Ukrainian chicken soar after quota lifted, French group says 2022, <https://www.reuters.com/markets/commodities/eu-imports-ukrainian-chicken-soar-after-quota-lifted-french-group-says-2022-09-07/>). Ukrayna'dan ihracat, 4 Haziran ile birlikte tarife vergilerin ve kotaların geçici kaldırılması öncesi artmıştır. Bunun yanında Ukrayna GDO'suz yem üretiminde az sayıda ülkelerden biri olması nedeniyle, organik sektör yemlik mısır ithalatında önemli ölçüde Ukrayna'ya g venilmektedir (Versteegh vd., 2022).

Kümes hayvanlarının fiyatının artı ındaki bir diğer neden Ku  gribidir. 2022 yılında milyonlarca ku un telef edildiği ku  gribi salgınları ya anmı tır (NVWA: Bijna 6 miljoen dieren geruimd in jaarrond vogelgriep 2022, <https://www.nvwa.nl/nieuws-en-media/nieuws/2022/10/20/nvwa-bijna-6-miljoen-dieren-geruimd-in-jaarrond-vogelgriep>).

Bu nedenler kümes hayvanı fiyatlarının artışına neden olmuştur. 2020 yılında bir kilo kanatlı etin fiyatı 1,57 Avro iken, 2022 yılında %41'lik artışla 2,22 avro olması beklenmektedir (Jukema vd., 2023: 67).

Grafik 26: İhraç Edilen Kanath Etinin Kilogram Başına Fiyatı (Avro)

Kaynak: CBS'den aktaran, Jukema vd., 2023, 68.

2.4.3. Gouda Peyniri

2021 yılında toplam 1,3 milyar Avro değerindeki Gouda peyniri, Almanya'ya en fazla ihraç edilen süt ürünü olmuştur. Fiyatı 2021 yılından 2022 yılına kadar %28 artmıştır ve kilosu 3,95 avrodan 5,06 avroya yükselmiştir. Son beş yılda bu ürünün fiyatı %35'ten fazla artmıştır (Jukema vd., 2023: 68).

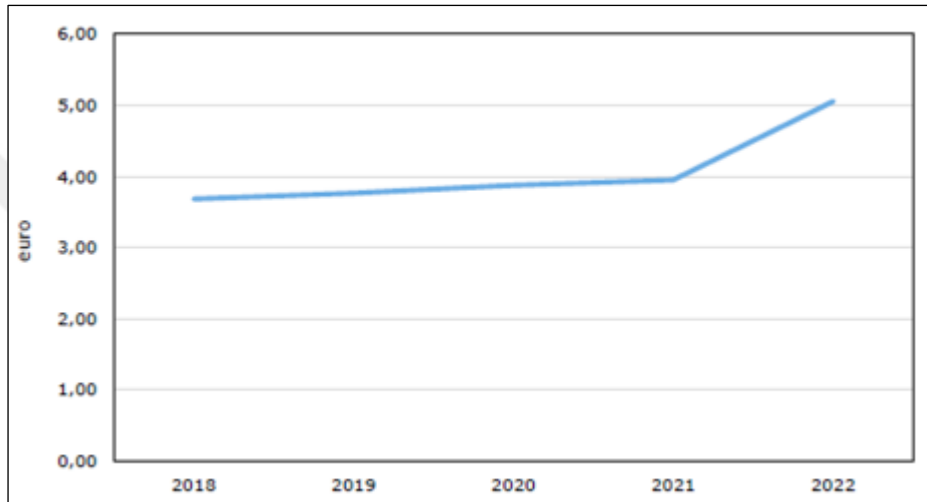
Tarihsel olarak artan süt fiyatı nedeniyle Gouda peynirin de fiyatı artmıştır (Internationale melkprijzen 2022, <https://www.zuivel.nl.org/marktinformatie/melkprijzen>)

Süt hayvancılığı yapan çiftçiler Ukrayna'daki savaş nedeniyle yüksek gübre, yem ve enerji maliyetleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bilhassa kesif yemin fiyatı çok yükselmiştir. Fakat 2022 yılında süt üretimindeki verim artışı; yem, enerji, gübre ve bina maliyetlerindeki etkili yükselişi karşılamaya fazlasıyla yetecektir (Meulen, 2022: 1).

İhracatçı ülkeler Avustralya ve Yeni Zelanda'da, olumsuz hava şartları nedeniyle 2022 yılında süt üretimi gerilemiştir. Diğer ihracatçı ülkelerde de süt üretimi azalmıştır. Hollanda'da 2022 yılında süt üretimi %1 artmıştır (Inkomsten landbouwsector iets hoger in 2022 2022, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/51/inkomsten-landbouwsector-iets-hoger-in-2022#:~:text=In%202022%20lag%20de%20landbouwproductie,van%20de%20tuinbouw%20daalde%20aanzienlijk>). En büyük 7 ihracatçı ülkede piyasa, 2016 yılından bu yana ilk defa 2021 ve 2022 yıllarında daralmıştır (Duijndam ve Dekkers, 2022b: 1). Bu nedenle süt üretiminde fiyat artışları olmuştur (Duijndam ve Dekkers, 2022a: 1).

Hollanda peynir piyasasının işleyişinde baskı yaratan durumlardan birisi de, global süt üretimdeki azalma ve Batı Avrupa’da azalmış olan süt arzıdır. Bu nedenle Hollanda’da peynir fiyatları artmıştır (Lamers, 2022: 1). Örneğin 2022 yılının ilk 10 ayında Hollanda’daki fabrikalarda üretilen peynir, 2021 yılının aynı zamanına göre %3,5 oranında azalmıştır (CBS, 2022j’den aktaran: Jukema vd., 2023: 68). Süt üretiminde yükselen enerji tarifeleri ve finansman maliyetleri, sütün peynir üretimine daha az girmesine neden olmaktadır (Jukema vd., 2023: 68). Peynir üretiminde gerekli olan olgunlaştırma salonları, nem ve sıcaklık, iklimlendirme için enerji tüketicileri olmasıdır.

Grafik 27: İhraç edilen Gouda Peynirinin Kilogram Fiyatı (Avro)

Kaynak: CBS’den aktaran: Jukema vd., 2023: 69

2.4.4. Domates

Hollanda’nın ihracatında sebze 7,3 milyar Avro ile dördüncü tarımsal üründür. Domates, %14’lük payla bu ürün grubunda yer almaktadır. Domates fiyatı son yıllarda düzenli bir şekilde artmaktadır. 2021 yılına kıyasla 2022 yılının ilk sekiz ayında fiyat artışı %4 ile kilo başına domates 1,78 avrodan 1,86 avroya çıkmıştır (Jukema vd., 2023: 69).

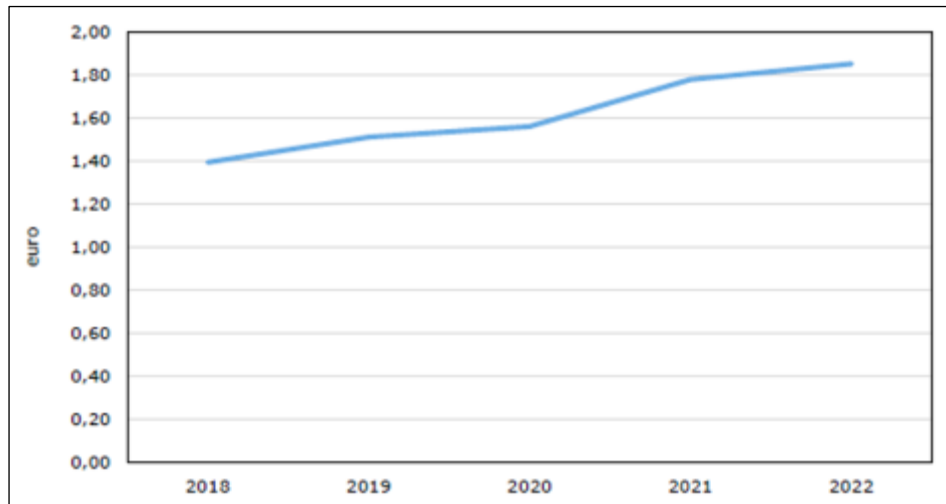
Hollanda’da domates, ısıtılan ve bazen aydınlatılmakta olan seralarda yetiştirilmektedir. Artış gösteren doğal gaz fiyatı, enerji sözleşmeleri bulunmayan seracılar için olumsuz bir etki yaratmıştır. Tarımda doğal gaz tüketiminin en yüksek olduğu alan sera bahçeciliğidir. Bu nedenle enerji fiyatı domates üretimi üzerinde büyük etkisi mevcuttur (De verduurzaming van de landbouw – deel I: productie en verbruik 2022, <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/de-verduurzaming-van-de-landbouw-deel-i-productie-en-verbruik/4-verbruik-door-de-landbouw>).

Artış gösteren gaz fiyatları, üreticilerin daha az gaz kullanmalarına yol açmıştır. Bu durum pazarlama döneminin senenin ikinci ve üçüncü çeyreğine kaymasına neden olmuştur. Ayrıca ToBRFV virüsü de domatesin üretimini azaltmıştır (Ackerveken, 2022: 1).

Domates fiyatlarının yükselmesini durduran bazı faktörler mevcuttur. 2022 yılında Hollanda’da sıcak yaz ve sonbahar yaşanmıştır. Haziran ayında sıcaklıklar mevsim ortalamasının üzerinde seyretmiştir (Overzicht wereldmarkt tomaten 2022, <https://www.agf.nl/article/9440970/overzicht-wereldmarkt-tomaten/>). Sonbahardaki sıcak hava sayesinde seralarda aydınlatma ve ısıtma için daha az gaz kullanılmış, bunun sonucunda da maliyetlerde tasarruf edilmesi sağlanmıştır (‘Laatste tomatentrossen rustig laten uitgroeien’ 2022, <https://www.gfactueel.nl/laatste-trossen-rustig-laten-uitgroeien/>). Bahçıvanlardan bazıları havanın sıcak olmasından dolayı domatesi daha uzun süre bekleterek bir kısım domatesin dalında daha çok büyümesini sağlamış, böylece 2022 yılının sonbaharında domates üretimi artmıştır. Domates sezonunda yüksek arz ve düşük fiyatlar alışılmış bir durumdur (Overzicht wereldmarkt tomaten 2022, <https://www.agf.nl/article/9440970/overzicht-wereldmarkt-tomaten/>).

Sonuç olarak, Hollanda diğer ülkelerdeki domates tedarikçileriyle rekabet etmesi gerekmektedir. Fas domatesleri diğer tedarikçilerin yanında AB’ne ihracatı artmaktadır (Rijswick ve Gomersbach, 2021). Hollanda’da yüksek domates fiyatları, İspanya benzeri diğer ülkelerle rekabeti engelleyici faktördür (Jukema vd., 2023: 69).

Grafik 28: İhraç Edilen Domateslerin Kilogram Başına Avro Cinsinden Fiyatı

Kaynak: CBS’den aktaran: Jukema vd., 2023: 70.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HOLLANDA'DA TARIMIN EKONOMİK KALKINMAYA VE İSTİHDAMA ETKİLERİ

3.1. İstihdam

3.1.1. Hollanda'da İstihdamın Güncel Durumu

Hollanda Trading economics verilerine göre son dönem işsizlik oranı %3,7'dir. İşsiz kişi sayısı ise 374 bindir (Trading economics, 2024, <https://tr.tradingeconomics.com/netherlands/indicators>).

Hollanda'da 15 ve 64 yaş arasındakilerin %85'i iş gücü piyasasında aktiftir. Bu oran AB ortalaması olan %75'e oranla oldukça yüksektir. Hollanda'da takriben on milyon kişi ücretli çalışmaktadır (İş Gücü Piyasası (t.y.), <https://www.dnb.nl/actuele-economische-vraagstukken/arbeidsmarkt/>).

3.1.1.1. Batı Hollanda'da İstihdam

Güney Hollanda, Kuzey Hollanda, Zeeland ve Utrecht beldeleri birlikte Hollanda ülkesinin batı kısmını oluşturmaktadır. Randstad bölgesi; Amsterdam, Lahey, Rotterdam ve Utrecht gibi Hollanda'nın en büyük şehirlerini kapsamaktadır. Randstad bölgesinde yaşamakta olan 8,5 milyon kişi ülkenin toplam nüfusunun takriben yarısı kadardır. Bu nedenle ülkenin istihdamının çoğu bu bölgede bulunmaktadır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Utrecht beldesi ve Kuzey Hollanda; hizmet sektörünün yoğun olduğu bir bölgedir. Finansal hizmetlerin yanında kişisel hizmetleri de barındıran bölgede, yoğun istihdam söz konusudur. Bunun yanı sıra büyük şehirler turizm ve havalimanlarında çok sayıda kişi istihdam edilmektedir. Turizm daha çok Kuzey Hollanda'da, Alkmaar ve Zaanstad gibi şehirlerde vardır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Rotterdam ve Lahey Güney Hollanda'nın iki büyük şehridir. İstihdam açısından Rotterdam limanı önemlidir. Hollanda'nın idari merkezi Lahey şehridir ve bu yüzden kamu yönetiminde çalışanların bulunduğu şehirdir. Zeeland ise sanayi ve turizm şehridir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Sosyal yardım ve sağlık sektörleri Hollanda'nın en büyük sektörleridir. Toplam çalışan sayısı Batı Hollanda'da 680.000'dir. Parekende sektöründe 435.000 kişi istihdam edilirken, ticari hizmetler sektöründe çalışan kişi sayısı 369.000'dir. Batı Hollanda'da imalat sektöründe çalışan kişi sayısı ise 291.000'dir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Hollanda ekonomisi 2022 yılındaki enflasyona rağmen iyi performans göstermiştir. Hollanda'da diğer Avrupa ülkelerine göre 55 üzeri yaşta çalışan insanların oranı yüksektir. Batı bölgesinde büyük şehirde çalışan sayısının %9'u 60 yaş üstüdür. Bu hususta sağlık ve sosyal yardım, kamu yönetimi sektörleri ile eğitim sektörlerinde gelecek yıllarda büyük bir emekli çıkışı meydana gelecektir. Bunun sonucunda gelecek yıllarda işgünün daha az büyümesi ya da azalması beklenmektedir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

2022 yılında iş gücü piyasası Batı Hollanda'da sıkı ile birlikte çok sıkı arasındadır. 2022 yılının dördüncü çeyreğinde gerilim, hizmet meslekleri, BİT meslekleri, sağlık ve refah meslekleri ve teknik mesleklerinde en yüksek seviyededir. Sıkılık, görevlerin kapsamını ve karmaşıklığını sınıflandıran ISCO "Uluslararası Standart Meslek Sınıflandırması" meslek düzeyinde değişmektedir. BİT mesleklerinde, ISCO meslek düzeylerinde 3 ve 4'te boş pozisyon açık durumdadır. ISCO meslek seviyeleri Bakım ve refah meslekleri için ise 2,3 ve 4 'e talep eşit olarak dağılmıştır. İşverenler esas olarak Teknik, ticari ve idari işlevlerde boş pozisyonları ISVO mesleki seviye 2'deki çalışacak olanı aramaktadır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Batı Hollanda'da gelecek dönemde ümit vaat eden meslekler vardır. Bunlar BİT sistemleri mimarları/tasarımcıları, endüstriyel makine ve tesisat teknisyenleri, müşteri iletişim hizmetleri çalışanı, üretim planlamacıları ve kamyon şoförü gibi mesleklerdir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

3.1.2. Hollanda Kuzey Bölgesi İstihdamı

Hollanda'nın kuzey bölümünü Friesland, Groningen ve Drenthe oluşturmaktadır. Bu üç şehir nüfusu azdır. Kuzey Hollanda topraklarından Drenthe ve Friesland bölgesinde “sulu” turizm bulunmaktadır. Groningen ve Assen şehirlerinin merkezlerinde kamu hizmetleri ve özel sektör hizmetleriyle ilgilenen çok fazla şirket ve kurum yoğunluğu bulunmaktadır. Finansal hizmetlerin yoğun olduğu şehir Leeuwarden'dir. Güneydoğu Drenthe'de ise endüstriyel faaliyetler yoğunur. Kuzey Hollanda'nın en büyük limanı Groningen'deki Groningen limanı daha çok enerji dönüşümü ve veriyle ilgili alanda kullanılmaktadır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

İşgücü piyasasının yapısı; yaşlanma, otomasyon ve sürdürülebilirliğe doğru gitmektedir. Hollanda'da 55 yaş üzeri çalışan sayısı, diğer Avrupa ülkelerine nazaran yüksektir. Kuzey bölgesinin çalışan nüfusunun %11'i 60 yaş ve üzeridir. Sosyal yardım, sanayi ve sağlık sektörlerinde çalışanlardan gelecek yıllarda emekli olan sayısı artacaktır. Bunun sonucunda gelecek yıllarda işgücü sayısında azalma beklenmektedir. Bu durum sıkı işgücü piyasasına katkı sağlamaktadır. İşgücü piyasası 2022 yılında Kuzey Hollanda'da oldukça sıkıydı. 2022 yılının 4. çeyreğinde gerilim, bakım ve sosyal yardım meslekleri, bilgi iletişim meslekleri, kamu yönetimi, hizmet ve güvenlik meslekleri ile birlikte hukuk meslekleri de yüksek seviyededir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

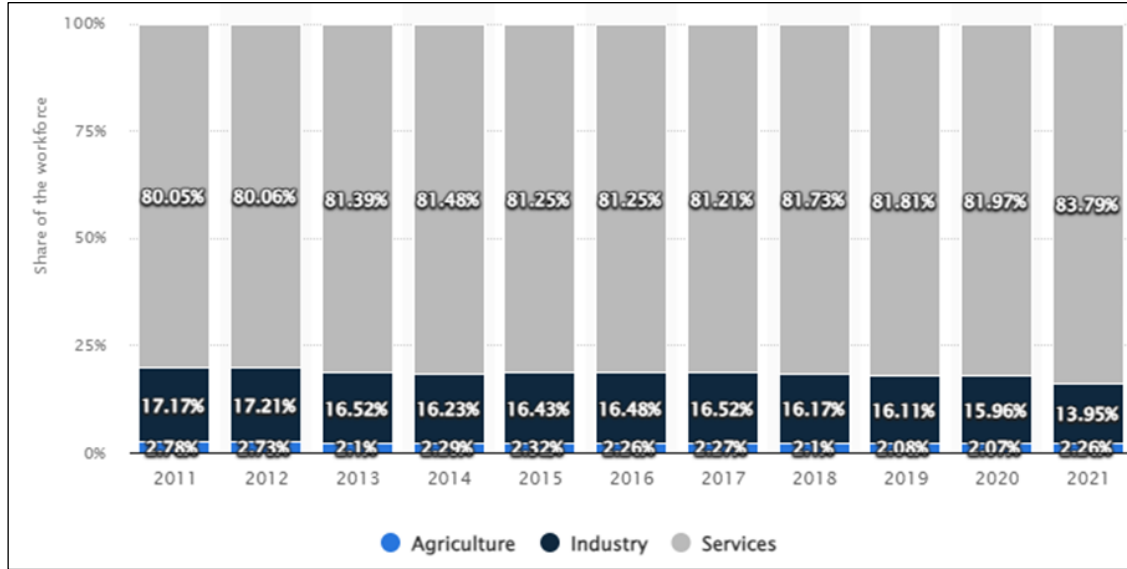
2023 yılının başında Hollanda'da işgücü arzı düşmüştür. Hollanda diğer Avrupa ülkelerine göre %3,3 ile en az işsizlik oranına sahip ülkelerden biridir. İş bulma konusunda şanslı olan kayıtlı iş arayanların oluşturmuş olduğu çeşitli gruplar arasında işsizlik yardımı alanlar ortalama olarak 16.000 kişidir. Fakat bu grubun takribi %40'ı kısmen çalışmakta ve aynı sırada ek işsizlik yardımları da almaktadırlar (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

3.1.3. Güney Hollanda'nın İstihdamı

Hollanda'nın Güney kısmını oluşturan eyaletler Limburg ve Kuzey Brabant'tır. Bu iki şehirde takriben 3,7 milyon insan yaşamaktadır. Bu sayı Hollanda'nın toplam nüfusunun yaklaşık beşte biridir. Limburg şehri, turizm yoğun turizm faaliyetleri olan bir şehirdir. Eindhoven ise teknik gelişmenin ve inovasyonun yoğun olduğu bir şehirdir. Batı ve Orta Brabant'ta nakliye şirketleri ve lojistik şirketleri bulunmaktadır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Belçika ve Almanya ile güney Hollanda arasında iş bulmak için sınır geçişleri söz konusudur. Sınır ötesi istihdam için Grensmatch bu bölgedeki iş bulma aracıdır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east).

Grafik 29: Hollanda: 2011'den 2021'e Kadar İşgücünün Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: Statista, 2024, <https://www.statista.com/statistics/276716/distribution-of-the-workforce-across-economic-sectors-in-the-netherlands/>

3.1.4. Hollanda'da Kadınların Kısmi Süreli İstihdamı

Hollanda'da kadın istihdamı; tam süreli işlerin yerine kısmi süreli işlerde yoğunluk göstermektedir (Kapar, 2011: 130).

1950'li yılların ortasında Hollanda'da yaşanmakta olan iş gücü kıtlığına iki seçenek ile çözüm önerilmiştir. Bunlardan ilki; göçmen işçinin getirilmesi, diğeri ise kadınların işgücü piyasasına daha fazla katılımının sağlanmasıdır. Kısmi süreli çalışma ile bakım hizmeti zorunluluğu bulunmakta olan kadınların, bu sorumluluklarını aksatmadan işgücü piyasasına katılmaları planlanmıştır. Bu kapsamda işletmeler tarafından desteklenen özel projeler geliştirilmiştir. Fakat kadın istihdamında uzun bir süre değişiklik gözlemlenmemiştir. 1973 yılı sonrası sendikalar; ekonomik kriz ve yüksek işsizlik sebebiyle işsizliğin giderilmesi için iş paylaşımı ve tam süreli işlerde çalışmakta olan kadınların erken emekliliğini önermiştir. Bu öneri ile kadınların eve dönmesi öngörülmekteydi. 1982 yılında sendikalar ve işveren örgütleri haftalık çalışma süresini azaltma ve ücret artışını sınırlandıran iş paylaşımı ilkesi üzerinde anlaşmışlardır (Gustafsson vd., 2003'den aktaran: Kapar, 2011: 138).

1980'lerden itibaren Hollanda diğer Avrupa ülkeleri gibi yüksek işsizliğe tepki olarak, çalışma süresinin düzenlenmesi ve işgücü içinde istihdam edilenlerin oranının artmasına imkân sağlamak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu gerçekleştirilen girişimler AB tarafından destek görmüştür. İş paylaşımı ile istihdam edilenlerin sayısını artırmak için çalışma sürelerinin azaltılmasına ya da kısmi süreli istihdamı yaymaya yönelik düzenlemeler gerçekleşmiştir. Son dönemde birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, istihdamın önemli bir parçasının kısmi süreli işler olduğu anlaşılmıştır. Yapısal işsizliğin azaltılması için uzun zamandır hükümetlere işgücü piyasasında geçişlerin artırılması önerilmiştir. Bu şekilde kısmi süreli çalışma, istihdamı artıran ve çalışma süresi esnekliğini sağlayan etkisiyle işgücü piyasasının uyumunu kolaylaştıracaktır (O'Reilly, 1997'den aktaran: Kapar, 2011: 138).

Kısmi süreli istihdamın yayılmasını sağlayan nedenler şunlardır; (Pfau ve Effinger, 1998'den: Allaart ve Belmann, 2007'den aktaran: Kapar, 2011: 138)

1. Hane tercihleri
2. İşletme tercihleri
3. Kamu politikaları
4. Sosyal diyalog ve uzlaşmadır.

3.1.4.1. Hane Tercihleri

Hollanda'da kısmi süreli istihdamda eşler arasındaki iş bölümünce biçimlendirilmiş hane tercihleri etkili olmuştur. Kısmi süreli çalışmayı etkileyen unsurlar şunlardır, evlilik, çocuk sahibi olma tercihi, evin gelir ve tüketim kalıpları, işgücü potansiyelini artırma kararları, ücretli çalışma ve ücretsiz ev işlerinde çalışma ilişkisindeki cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Kadın kısmi süreli çalışma gereğince, ücretli çalışmaya ayıracağı zamanı belirlemesinde dengeleme önemlidir. Bu dengeleme diğer aile üyelerinin elde etmiş oldukları gelire karşılık, kadının ev işi için gereken zamanın dengelenmesidir. Kadın öncelikli olarak ücretli çalışma alternatifi gereğince aile ve çocuk bakımına öncelik verecektir. Ev ve çocuk hizmetleri kadın için ağır sorumluluktur, bu nedenle ücretli çalışma zamanı azalacaktır. Bir yandan erkek için çalışma süresi artmaktadır, çünkü mevcut gelir evin gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaktadır (Tam, 1997'den aktaran: Kapar, 2011: 139).

Hollanda'da çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve ücret geliri üzerinde durulması gerekmektedir. Hollanda'daki kısmi süreli istihdamın hâkimiyeti çalışma yaşamı dışında ev işleri ve çocuk bakımı gibi sosyal tercihlerden kaynaklanan kaynaklanmaktadır. Fakat bu tercihleri hükümetin yürütmüş olduğu kısmi süreli istihdamı başka bir seçenek olarak teşvik etmekte olan politikalarla etkilemektedir (OECD, 2008'den aktaran: Kapar, 2011: 139).

2000 yılı yayınlanan verilere göre çocuksuz kadınların %38'i kısmi süreli işlerde çalışırken, tek çocuklu annelerin %72'si, üç çocuklu annelerin ise %82'si kısmi süreli işlerde çalışmaktadır. Bu durum annelerin işgücü piyasasına girebilmelerin tek yolunun kısmi süreli çalışma olduğunu göstermektedir (OECD, 2022'den aktaran: Kapar, 2011:139).

Kısmi süreli işlerde kadın istihdamının artışının sebepleri;

1. Kadının ev dışında çalışması,
2. Anneliğin toplum değerindeki değişimi,
3. Eğitim düzeyindeki yükseliş, olarak açıklanabilir.

1965'li yıllarda %84'lük oranla yetişkinler çocuklu annenin çalışmasına karşı çıkarken, bu oran 1970'ler de %44'e, 1997 yılında ise %18'e (Misra ve Jude, 2006'dan aktaran: Kapar, 2011:140) ve son olarak 2022 yılında %3'e kadar gerilemiştir. Fakat annelerin toplumsal değerlerden kaynaklanan nedenlerle tam süreli çalışması yerine kısmi süreli işlerde çalışmasına onay verildiği gözlemlenmiştir. Hollanda'daki veriler incelendiğinde; yetişkinlerin %66'sı çocuk sahibi kadınların kısmi süreli işlerde çalışmasını desteklemekte, tam süreli işlerde çalışmalarını ise %31 düzeyinde desteklemektedirler (Yerkes, 2009'dan aktaran: Kapar, 2011: 140).

Kadınların kısmi süreli işleri tercih etmelerinin altında yatan bazı nedenler bulunmaktadır. Bunlar; çocuk bakım hizmetlerindeki yetersizliklerin, toplumdaki cinsiyet ve aileye bağlı değerleri pekiştirmesidir. Hollanda'da çocuk hizmetleri kamu yerine daha çok aile içinde görülmüştür. Hollanda son dönemler dışında değerlendirildiğinde, Avrupa'da kamusal çocuk hizmetleri bakımından sistemsal olarak en düşük değere sahip ülkelerden birisidir. 1950'li yıllarda kadın hareketi tarafından yalnızca kamusal çocuk bakım hizmetleri desteklenmiştir. 1965'li yıllara kadar çocuk bakımı kilisenin yoksullara yönelik düzenlemeleri ile sınırlı kalmıştır. Geleneksel toplum yapısı kilisenin yanı sıra, kadınların istihdama katılmalarını onaylamamış ve aile kurumunu zedeleyecek bir tehdit olarak görmüşlerdir (Misra ve Jude, 2006'dan aktaran: Kapar, 2011: 140).

1960'lı ve 1970'li yıllarda çocuk bakım hizmetleri ülkede gelişmeye başlamıştır. Fakat bu hizmet kadınların özerkliği ve istihdama katılmalarını desteklemekten daha çok çocukların sosyal gelişimini amaçlamıştır. 1960'lı yıllarda gündüz bakım evlerinin sayısı 30 iken, 1970'lerle birlikte 150'ye ulaşmıştır. 1972'deki petrol krizi, bu sayıyı 126'ya düşürmüştür. Sol hükümetler 1970'li yıllarda kadın ve erkek eşitliği için politikalar geliştirmiştir. Bu eşitliği sağlama amacına yönelik politikaların başarısının, toplumdaki çocuk bakım hizmetlerinde ilerleme ile bağlantısı olduğu fikri yaygınlaşmıştır. İlerleyen süreçte kadın istihdamının artması ile birlikte çocuk bakımı sorunu daha da önemli hale gelmiştir. Hükümet 1980'li yılların sonuna doğru ekonomideki canlanma, tek kişilik hane ve yaşlı sayısındaki artış, iş gücü kıtlığının artması ve vergi mükelleflerindeki azalma nedenleriyle aile politikası geliştirmek zorunda kalmıştır (Kapar, 2011: 140).

1990 yılıyla birlikte kamu eliyle çocuk bakımının yaygınlaştırılmasına karar verildi. Devlet, işverenler ve ebeveynler tarafından çocuk bakımının program maliyeti paylaştırılmıştır. Ulusal çocuk bakımı bütçesi üçe katlanmış; çalışanlarına çocuk bakımı sunmaları halinde, işverenlere vergi kolaylığı ve teşvikler sağlanmıştır (Misra ve Jude, 2006'dan aktaran: Kapar, 2011: 141).

1990 yılında 0-3 yaş grubu çocuğun %5,7'si kurumsal çocuk bakımı hizmetlerinden faydalanırken; bu oran 1996 yılında %13,1'e yükselmiş, 2006'da ise %25,9'a çıkmıştır (Van Horeen ve Becker, 2009'dan aktaran: Kapar, 2011: 141).

2000'li yılların ortalarına doğru yapılan değişiklikler kamunun çocuk bakım hizmeti sağlamasının yerine, aileye finansal destek vermesi ve ailenin özel kişilerden veya işletmelerden çocuk bakımı hizmeti satın almasına yönelik bir modele geçilmiştir. Hollanda'da kısmi süreli çalışma şeklinin arttığı dönem incelendiğinde, çocuk bakımı ve çalışma arasındaki dengenin tam gelişmediği gözlemlenmiştir. Okul ile çocuk bakım sisteminde önemli eksiklerin olduğu belirlenmiştir. Fakat son 15 senede çocuk bakımı ve uzun veya kısa dönemli ebeveyn izinleri konusunda büyük gelişmeler sağlanmıştır. Fakat okul sistemindeki sorunlar devam etmektedir. Örneğin okullar erken kapanmakta ve çocukların öğlen yemeğini evde yemeleri için eğitime ara verilmektedir (Yerkes, 2010'dan aktaran: Kapar, 2011: 141).

1970'li yıllara kadar Hollanda'da belirleyici unsurlar; aile kurumuna verilen önem, kadınların istihdama düşük oranda katılımı, sosyal refah sisteminin kapsamlı olması ve sosyal taraflar olarak belirlenmektedir. 1970'li yılların sonunda ekonomik krizle birlikte refah hizmetlerinin kapsamı daraltılıp, sorumluluk bireylere ve piyasa işleyişine yönlendirilmiştir. Kriz sebebiyle ekonomik koşullardaki bozulma, kısmi süreli çalışmayı yaygınlaştırmıştır. Ekonomik problemler; işsizliğin artış göstermesi, daha az istihdam yaratmak, ücret artışının sınırlanması, istihdamın paylaştırılarak yeniden dağıtımı benzeri sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Gayri safi yurtiçi hasıla içindeki ücretin kısmı ile hane halkının harcanabilir gerçek geliri azalış göstermiştir. Hollanda ekonomisinde 1982 yılı sonrası çalışan ve işveren örgütlerinin uzmanlaşması ile birlikte ücret artışları düşük düzeyde kalmıştır. 1982 ve 2002 yılları arasında Hollanda'da %0,8 ile sınırlı kalan reel ücret artışları, Avrupa Birliğinde yıllık ortalama %1,9 düzeyinde gerçekleşmiştir (Kleinknecht-Naastepad, 2005'den aktaran: Kapar, 2011: 142).

3.1.4.2. İşletme Tercihleri

Kısmi süreli çalışmanın yayılmasını etkileyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar çoğu zaman hanelerin ve bireylerin işgücü arzı tercihlerini etkilemesiyle açıklanmaktadır. Bunun sebebi kısmi süreli çalışma, zaten işletmelerin yapı ve tercihleriyle doğrudan ilgilidir. İşletme politikalarına bakıldığında, üretim süreci düzenlenirken ve işleri esnekleştirirken farklı seçenekleri yaşama geçirdikleri gözlemlenmiştir (Kapar, 2011: 142).

3.1.4.3. Kamu Politikaları

Kısmi süreli çalışmanın Hollanda’da kadınlar içinde yaygınlaşmasının sebebi, devletin gönüllü olarak kısmi süreli çalışmayı yaygınlaştırması, çalışma ve aile yaşamı arasında denge kurmayı desteklemesine yönelik iş hukuku ve sosyal güvenlik müdahaleleridir (ILO, 2010: 5).

Gerçekleştirilen politikalar ile işgücü piyasasına geleneksel olarak katılmamakta olan grupların, kısmi süreli çalışma ile işgücü piyasasına girmeleri amaçlanmaktadır. Kısmi süreli çalışma ile diğer taraftan ekonominin ve işverenlerin bilhassa hizmet sektöründe ihtiyaç duymuş oldukları esnekliğin karşılanması ve işgücü piyasasında işlerin paylaşımıdır. Kısmi süreli çalışma ile kadınlar için iş paylaşımının yaşama geçmesi işgücü piyasası için dönüm noktasıdır. Hollanda’da işgücü piyasasının temel niteliklerinden biri, kısmi süreli istihdamı geliştirmektir. Bu durum politikalarla birlikte tam süreli işin dönüşerek iki ya da daha çok kısmi süreli iş haline getirilmesiyle işletmelere destek sağlanmıştır. Çalışma sürelerini çalışanların serbestçe ayarlayabilmesine imkân veren önlemler alınmıştır. 2000 yılında bazı koşulların yerine getirilmesine bağlı olarak işverenin onayı gerekmeksizin tüm çalışanlara kısmi süreli çalışmaya geçmelerini sağlayan yasal bir düzenleme yapılmıştır (OECD, 2008’den aktaran: Kapar, 2011: 144).

3.1.4.4. Sosyal Diyalog ve Uzlaşma

Hollanda, özel bir endüstri ilişkileri sistemine, diyalog, kültür ve uzlaşma yapısına sahiptir. Bu yapı, 1980’li yılların sonrasında işgücünün yönetilmesinde, istihdamın artırılmasında ve kısmi süreli çalışmanın yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Sosyal diyalog ve uzlaşma aygıtı; ekonomiye canlılık kazandırılması, işletmelere rekabet gücü sağlanması ve işsizliğin düşürülmesi gibi birçok amacı gerçekleştirmek için “ücret artışlarının sınırlandırılması” öngörmüş olan bir ortam yaratmıştır (Kapar, 2011: 146).

Hollanda’da çalışanların yaklaşık %40’ı yarı zamanlı çalışmaktadır. Bu oran OECD ülkeleri arasındaki en yüksek orandır. Yarı zamanlı işlerin varlığı ve yaygın oluşu, çalışmakta olanların iş ve yaşam dengesi sağlamalarına ve kişisel refahı teşvik etmeye yardımcı olmasından dolayı önemsenmektedir (OECD,2017). Bu sistemdeki sorun şudur; yarı zamanlı çalışmada tam zamanlı çalışan kişilerin deneyimlediklerinden daha düşük iş kalitesi, daha yavaş kariyerde ilerleme, daha düşük ücret ve kazanç ve düşük emeklilik maaşları söz konusudur (OECD, 2010: 6).

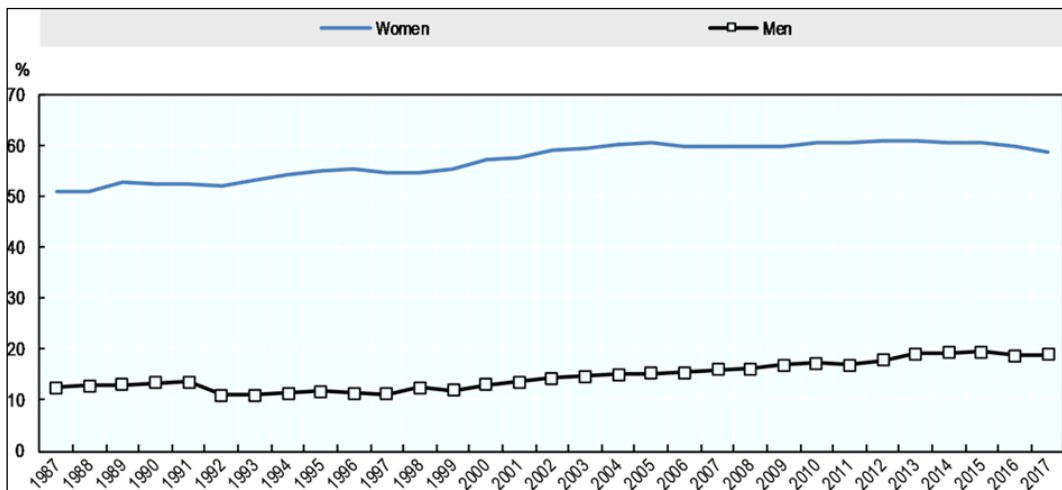
Yarı zamanlı işgücünü dünyada olduğu gibi Hollanda’da büyük bölümünü kadınlar oluşturmaktadırlar. Bu durum cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleşmesine sebebiyet vermektedir. Erkekler tam zamanlı işe daha çok vakit ayırırken ve işlerde ilerleyebilirken kadınlar eşlerine göre daha fazla ev işi ve çocuk bakımı gerçekleştirdikleri için eşitsizlik artmaktadır. Bu durum Hollanda için hem ekonomik hem de ahlaki zorluk teşkil etmektedir. Cinsiyete eşitliği teşvik eden hükümet

politikaları bu sebeple yarı zamanlı işlerin dağılımında dikkatli olmalı, yarı zamanlı işlerin düzenlemesinde cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurulmalıdır. Yarı zamanlı çalışmayı olanaklı kılan politikalar kişisel ya da ailevi tercihlere saygı göstermekle birlikte, işte ve evde hem erkeklerin hem de kadınların katkıda bulunmasında eşit fırsatlar sağlanmalıdır. Hollanda, yarı zamanlı iş için güçlü korumalara sahip olmasına karşın çalışma saatlerindeki cinsiyet eşitsizliği konusunda daha az başarılıdır (OECD, 2019: 7).

OECD'nin diğer ülkeleri gibi Hollanda'da cinsiyetler arasındaki ücret farkından dolayı zor durumdadırlar. Hollanda'da "saatlik" cinsiyetler arasında ücret farkının az olması, saatlik ücretin kadınlar ve erkekler arasında önemli derecede farklılığın olmadığını göstermektedir. OECD tahminlerine göre Hollandalı kadın çalışanlar "gönüllü olmayan" yarı zamanlı işlerin yerine "gönüllü" yarı zamanlı işlerde çalışmaktadır. Hollanda'da aylık kazançtaki cinsiyet farkı OECD'deki en büyük farklardandır. 2014 yılında aylık cinsiyetteki ücret farkı %41,8'dir. Yani Hollandalı kadın çalışanlar her ayın sonunda ortalama olarak erkeğin kazanmış olduğu her 1000 avroya karşın takriben 580 avro kazanmaktadır (OECD, 2019: 8).

Hollanda'daki yarı zamanlı işlerdeki en kalıcı zorluk, çalışma saatlerindeki cinsiyet farkıdır. Hollanda'da istihdam edilen kadınların %58,7'si yarı zamanlı çalışmakta yani, haftada 30 saatten az çalışmaktadırlar. Hollanda'daki yarı zamanlı çalışan kadınların %23,48 oranı ile OECD ülkelerindeki yüksek oranda yarı zamanlı çalışan kadınlar olduğu gözlemlenmiştir (OECD, 2019: 9).

Grafik 30: Yarı Zamanlı İşteki Cinsiyet Farkı

Kaynak: OECD İstihdam Veri Tabanı (2022) http://www.oecd.org/employment/emp/online_oecdemploymentdatabase.htm.

Yarı zamanlı çalışma da cinsiyet farkı 30 yıldır hiç değişmemiştir. (Grafik 34). 1980'lere göre Hollandalı erkeklerin yarı zamanlı çalışma olasılığı yüksek olsa da, kadınlar da yarı zamanlı

alışmaktadır. Yarı zamanlı çalışma hem kadın hem erkek için oranlar incelendiğinde, artış gözlemlenmiştir. Fakat 30 yıldır yarı zamanlı çalışma durumundaki cinsiyet farkı takriben %40 puan olarak devam etmiştir (OECD, 2019).

3.2. Tarım Sektöründe İstihdam

Hollanda'nın çalışan nüfusu 2021 yılında 9,8 milyon kişiden oluşmaktadır. Bu sayının yarısından fazlası ulaştırma, ticaret, ticari hizmetler, kültür ve eğlence benzeri ticari hizmetlerde çalışmaktaydı. Hollanda'nın çalışan nüfusunun 1/4'nden fazlası kamu hizmetlerinde çalışmakta, takriben 1/6'sı ise mal üretiminde çalışmaktaydı. Çoğunluk toptan ticaret, ticari hizmetler ve perakende ticaret ile birlikte sağlık ve ticaret sektörlerinde çalışmaktaydı. Bunlar kadınların daha fazla çalıştığı sektörlerdir. Buna karşın imalat, tarım ve inşaat sektörlerinde kadınlardan daha fazla erkekler çalışmaktadır (Where do most people work?, 2022, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2022/where-do-most-people-work/>).

Tablo 25: Sektörlere Göre Çalışan Nüfus

	Erkekler	Kadınlar
Mal üretimi	.	.
Üretme	617	180
Yapı	462	55
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	135	67
Su şirketleri ve atık yönetimi	30	6
Enerji temini	21	7
Madencilik ve taşocaklığı	7	1
Ticari hizmetler	.	.
İş hizmetleri	1038	944
Ticaret	836	682
Konaklama ve yemek hizmetleri	217	207
Kültür, spor ve rekreasyon	155	260
Nakliye ve depolama	310	96
Bilgi ve iletişim	243	85
Finansal hizmetler	121	93
Gayrimenkul faaliyetleri	40	35
Toplum servisleri	.	.
Sağlık ve refah	274	1251
Eğitim	200	362
Kamu yönetimi ve devlet hizmetleri	283	223

Kaynak: Where do most people work?, 2022.

Son yıllarda istihdam, hizmet sektörü lehine değişmiştir. Ticari hizmetler ve sağlık hizmetlerinde istihdam artışı yüksek olmuştur. İmalat ve tarım sektörlerinde ise istihdam edilenlerin sayısı azalmıştır. 1969’da imalat sektörünün toplam istihdamdaki payı takriben %40 iken, bu oran %16’ya gerilemiştir. Aynı zamanda ticari hizmetlerin payı ise %41’den %56’ya yükselmiştir. Bunun yanında 1969 yılında kamu hizmetlerindeki istihdamın payı %20’den 2021 yılında takriben %28’e yükselmiştir (Where do most people work?, 2022, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2022/where-do-most-people-work/>).

Hollanda son on senede hizmet odaklı bir ekonomiye kademeli geçiş yapmıştır. Mal üreten endüstrilerin paylarının düşme nedeni, üretimin düşük ücretli ülkelere geçmesi ve hizmet sektörüne birçok faaliyetin yaptırılmasıdır. Bununla birlikte bilhassa imalat ve tarım sektörlerinde iş gücü verimliliğinin artması nedeniyle, üretim için gittikçe daha az insana talep duyulmaktadır. Hizmete dayalı ekonomiye geçiş diğer ülkelerde de gözlemlenmektedir. Avrupa ülkelerine kıyasla toplam istihdamda Hollanda hizmet sektöründe daha yüksek bir paya sahiptir (Where do most people work?, 2022, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2022/where-do-most-people-work/>).

Tablo 26: Çeşitli Avrupa Ülkeleri İçin İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (2021)

	Mal üretimi	Ticari hizmetler	Toplum servisleri
Hollanda	16	56	28
Belçika	18	51	31
Fransa	19	51	29
İspanya	21	55	24
İsveç	22	44	34
Almanya	25	49	26
AB 27	27	49	24
İtalya	27	54	19

Kaynak: Where do most people work?, 2022

Tablo 27: Çeşitli Avrupa Ülkeleri İçin İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 2021 (%)

	Mal üretimi	Ticari hizmetler	Toplum servisleri
Hollanda	16	56	28
Belçika	18	51	31
Fransa	19	51	29
İspanya	21	55	24
İsveç	22	44	34
Almanya	25	49	26
AB 27	27	49	24
İtalya	27	54	19

Kaynak: Where do most people work?, 2022

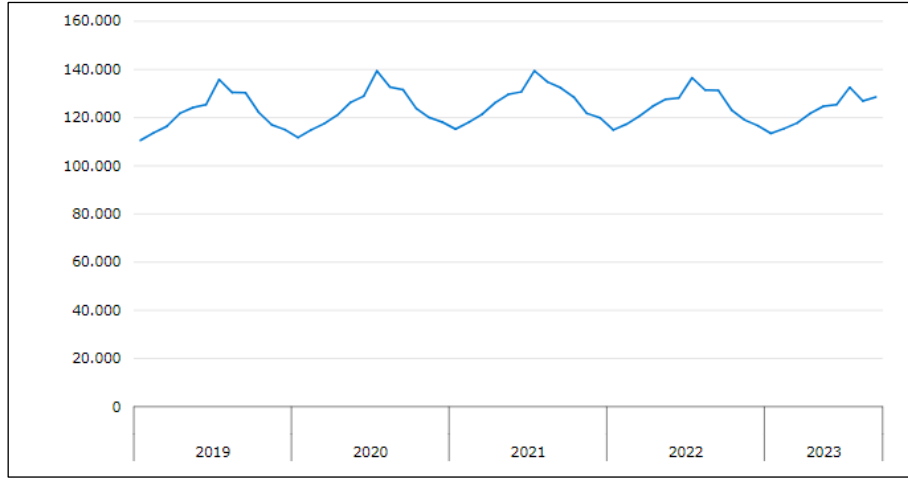
Tablo 28: İş, Ekonomik Aktivite, Üç Aylık, Ulusal Hesaplar

			Çalışan Kişiler x1000	Mevsim Etkisinden Arındırılmış Çalışan Sayısı	Meslekler	İşler Mevsimsellikten Arındırılmış	Çalışılan Saatler Milyon saat	Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Çalışma Saatleri	İlgili Dönemdeki Değişiklik (y/y) Çalışan Kişiler x 1000	Meslekler	Önceki Döneme Göre Değişim (q/q) Mevsim Etkisinden Arındırılmış Çalışan Sayısı	İşler Mevsimlikten Arındırılmış
Toplam	A Tarım Ormancılık ve Balıkçılık	2023 1. çeyrek	200	205	255	257	101	101	-3	-4	0	1
		2023 2. çeyrek	204	205	255	255	99	99	3	4	-2	-2
		2023 3. çeyrek	208	202	261	255	100	101	-1	0	-1	0
		2023 4. çeyrek	202	202	258	256	101	102	2	7	0	1
		2023*	204		257		402		0	2		
		2024 1. çeyrek	189	199	241	252	93	94	-12	-12	-3	-4
	A Tarım Ormancılık Çalışanlar ve Balıkçılık	2023 1. çeyrek	98	105	110	117	39	39	-3	-4	0	0
		2023 2. çeyrek	106	104	118	116	39	39	-4	-4	-1	-1
		2023 3. çeyrek	111	105	124	115	39	39	-4	-5	-1	-1
		2023 4. çeyrek	100	105	115	117	38	39	0	0	2	2
		2023	104		116		155		-3	-3		
		2024 1. çeyrek	97	105	109	116	38	39	-1	-1	-1	-1
	A Tarım Ormancılık ve Balıkçılık	2023 1. çeyrek	102	100	143	140	62	62	0	0	1	2
		2023 2. çeyrek	95	99	136	139	61	60	6	8	-1	-1
		2023 3. çeyrek	96	99	137	140	62	62	3	5	0	1
		2023 4. çeyrek	102	98	145	139	62	63	2	7	-1	-1
		2023	100		140		247		3	5		
		2024 1.çeyrek	92	96	132	136	55	55	-10	-10	-2	-3

Kaynak. CBS, 2024

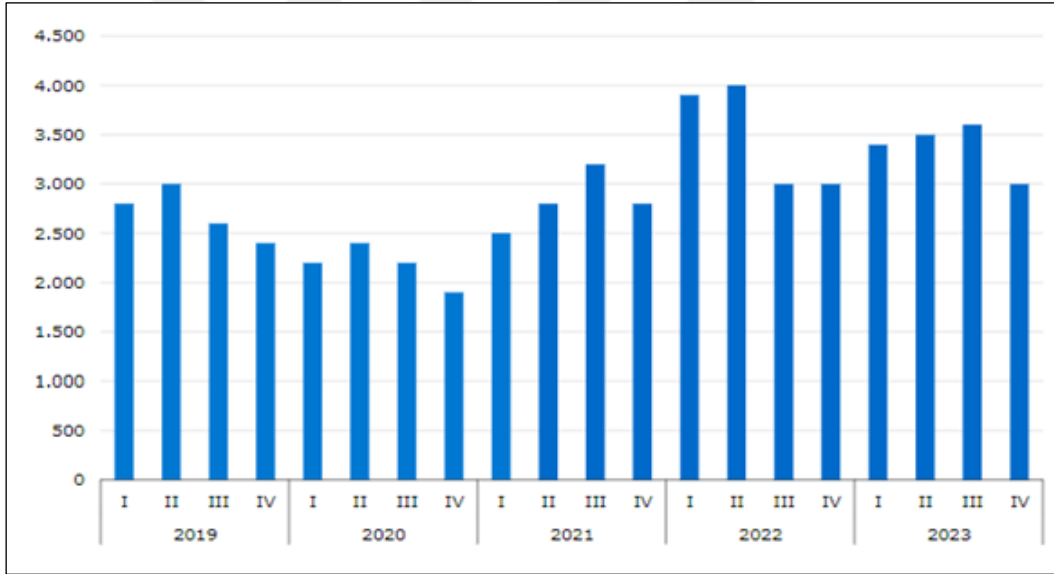
Tarım sektörünün kapsadığı alanlar; seracılık, açık tarım, mantar, hayvan yetiştiriciliği ve tarım makineleri kullanımıdır. Tarım sektörünün bir parçası da peyzaj mimarlarıdır (Beukel, t.y. : 1) 2022 yılıyla birlikte tarım sektöründe açık iş sayısında zamanla yavaşlama söz konusudur. Gübre ve yem gibi üretim girdilerinin fiyatları yükseliş göstermiştir. Bunun yanında Ukrayna'daki savaş ve ithalatına yasak getirilen Rus gazı sebebiyle, enerji maliyetleri artış göstermiştir. 2020 ve 2021 yıllarına nazaran daha fazla işletme kapanmıştır (Beukel, t.y. : 1). 2022 ortalarından sonra belirsizlikler sebebiyle çalışan sayısı önceki yıla nazaran azalmıştır. Örneğin 2022 yılının eylül ayında tarım sektöründe istihdam 132.400 kişi iken, 2023 yılının eylül ayında istihdam 128.600 kişiye düşmüştür (-%3) (Beukel, t.y. : 1).

Grafik 31: Tarım Sektöründe (Peyzaj Mimarları Dahil) Çalışan İşçi Sayısı

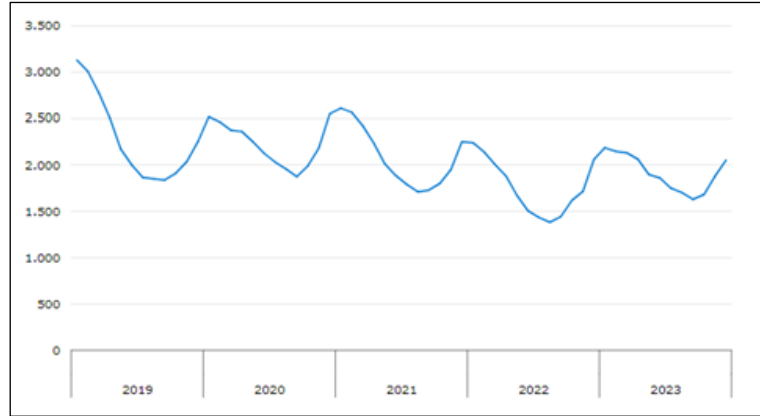
Kaynak: CBS ve UWV'den aktaran, (Beukel, t.y.)

Grafik 32: Tarım Sektöründe Açık İlanlar (Bahçıvanlar Hariç)

Kaynak: CBS 'den aktaran, (Beukel, t.y.).

Grafik 33: Tarım ve Yeşil Sektördeki WW Sayısı (Bahçıvanlar Dahil)

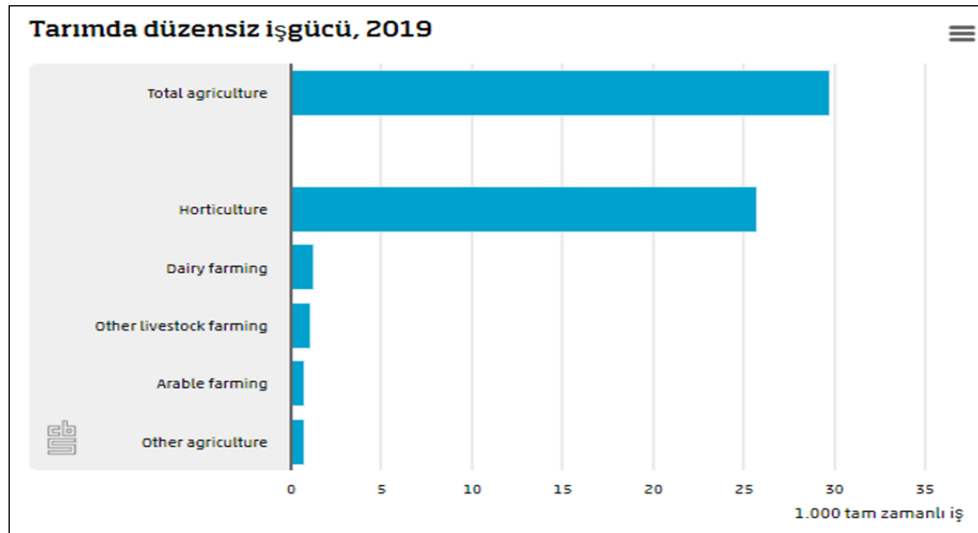

Kaynak: UWV ve WW'den aktaran: Beukel, t.y.

Hollanda tarım sektöründe 2019 yılında çalışan sayısı 156 binden fazlaydı. Bu sayıya, geçici işler ve belirli süreli sözleşmelerle çalışmakta olan takribi 30.000 tam zamanlı istihdam buna dahildir (Nearly 30 thousand contract workers in agriculture, 2020: 1).

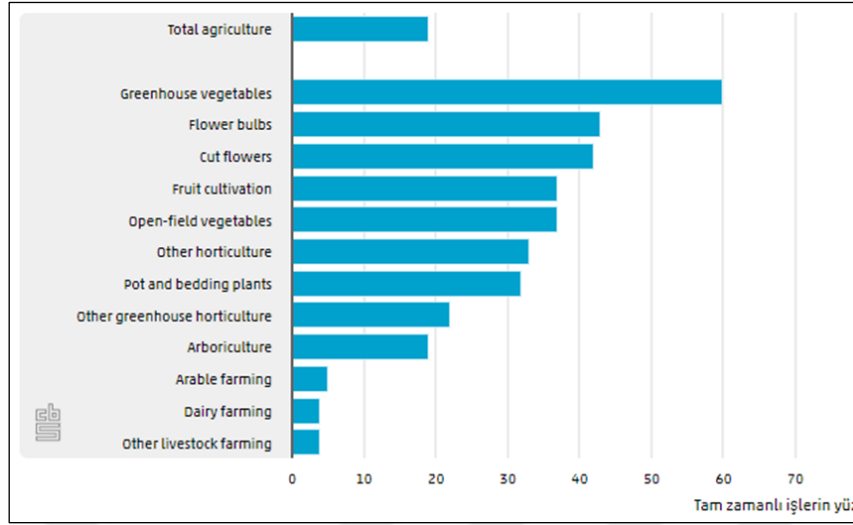
Mevsimlik işçiler bahçecilik sektöründe aktiftir. Bu sektörde geçici iş gücüne hasat ve dikim dönemlerinde ihtiyaç duyulmaktadır. Tarım sektöründe bahçecilikte düzensiz olarak çalışan kişilerin takribi %87'si yaklaşık 26.000 kişidir (Nearly 30 thousand contract workers in agriculture, 2020).

Grafik 34: Tarımda Düzensiz İşgücü, 2019

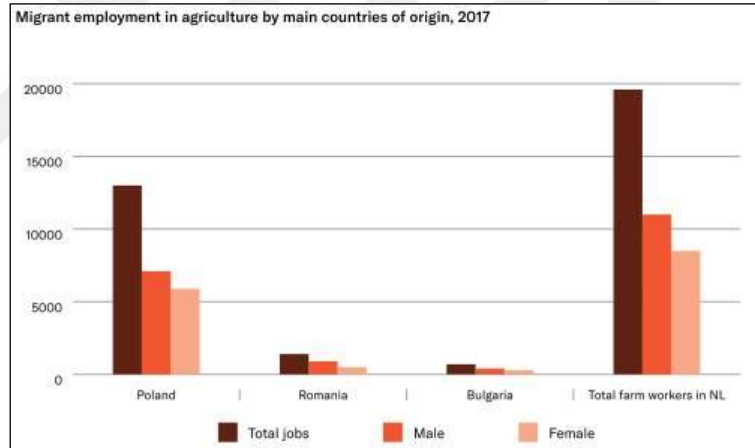
Kaynak: Bahçecilikte mevsimlik işgücü en fazla sebze seracılığındadır. Bu işgücü, düzenli olarak istihdam edilen işgücünden daha fazladır. Mevsimlik işçiler işgücünün yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Tüm çiftliklerdeki işlerin %19'unda mevsimlik işçiler istihdam edilmektedir. Mevsimlik işin az bulunduğu sektörler tahıl tarımı ve hayvancılıktır (Nearly 30 thousand contract workers in agriculture, 2020).

Grafik 35: Düzensiz İşgücü, Tarım Türü, 2019

Kaynak: (Nearly 30 thousand contract workers in agriculture, 2020)

Grafik 36: Ana Menşe Ülkelere Göre Tarımda Göçmen İstihdamı, 2017

Kaynak: Open Society Foundations'dan aktaran: Siegman ve Williams, 2020

Hizmetler Yönergesi, Gönderilen İşçiler Yönergesi ve Sosyal Güvenlik düzenlemesi benzeri yasalar Siegman ve Williams (2020) aktarımına göre;

“Bir üye devlette işe alınan çalışanların, sosyal koruma ve ücretlerin gönderen ülkeye ait olduğu durumlarda, başka bir üye devlette çalıştırılmasına izin verir, aksi durumda varış ülkesince özel olarak düzenlenir.”

Milli işçi hakları güvenceleri farklı mekanizmalar tarafından engellenmese bile, Hollanda'nın iş gücü piyasasının esnekleşmesi emek sömürüsü riskini artırmaktadır (Siegman ve Williams, 2020).

Günümüzde, şirketlerin %3.5'i iş müfettişleri tarafından izlenmektedir. Bunun sebebi, fonların azalması ve bu azalmadan dolayı kapasitenin sınırlı olmasıdır. 2018 yılında iş müfettişleri, adaletsiz iş uygulamalarında bulunan ve bu konuda potansiyel tehlike taşıyan şirketlerin yalnızca %1'ini izlemeyi amaçlamıştır. Bu izlemeler işçiler için ciddi sorunlar ortaya çıkarabilmektedir (Siegman ve Williams, 2020).

İş bulma ajanslarının oluşturduğu kamu lisans sistemi 1998 yılında kaldırılmıştır. Bunun yerine 2004 yılında sektörün kendi içerisinde düzenlediği sertifikasyon sistemine geçilmiştir. Fakat sektörün kendi kendine uyguladığı bu özyönetim sistemi yetersiz kalmıştır (Siegman ve Williams, 2020).

Hollanda hükümeti, ajansların kötü kullanımını azaltmak için bazı önlemler almıştır. Bunlardan birisi 2010 yılında kabul edilmiş olan yasadır. Bu yasaya göre, eğer ajans işçilere bir ödeme gerçekleştirmezse, bu işçiler ücretlerini dolaylı işverenlerinden talep edebilmektedir. Bu yasa, sertifikalı ajanslar için geçerli değildir. Sertifikalı ajansların işçileri sömürmediği varsayılmaktadır. Fakat bu varsayım tüm sertifikalı ajanslar için doğru değildir. (Siegman ve Williams, 2020).

Hollanda'nın sivil toplum örgütleri, adaletsiz iş uygulamalarına karşı tepkisiz kalmaktadır. Hollanda'daki sendikalar genel olarak "üçlü görüşmelerle kolektif ve sosyal hakların geliştirilmesi ve kurumsal düzenlemenin sağlanması" amacına odaklanmıştır. Sendikalar, Orta ve Doğu Avrupa göçmen işçilerine yeni çıkış yolları vaat etmektedir. FNV sendikası, Limburg ve Kuzey Brabant'ta açık alan bahçeciliğinin yoğun olduğu bölgelerde iş sağlığı ve güvenliği gibi konuları kapsayan bölgesel eğitimler düzenlemektedir. Bu eğitimlere katılan işçiler, kendi dilinde haklarını ve taleplerini iletebilmek için iş yeri temsilcisi olarak eğitilmektedir. Kültürel araçlar vasıtasıyla örgütlenme, sendika uygulamalarında, işçilerin sosyal kimliklerini dikkate alan güçlü bir yöntem olarak kanıtlanmıştır (Siegman ve Williams, 2020).

3.3. Tarım ve Bahçecilik Sektöründe İşletme Sayısı

Hollanda'da tarım ve bahçecilik işletmelerinin sayılarında 2000 yılı ile 2019 yılları arasında önemli farklar oluşmuştur. Grafik 43'te 2000 yılında 97.389 olan işletme sayısı, 2019 yılında 53.230'a düşerek %1.3'lük bir azalma göstermiştir. Ticaret Odası'nda kayıtlı olmayan fakat tarımsal etkinlik gösteren işletmelerin tarımsal popülasyon sayımına dahil edilmemesi böyle bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Meulen, 2020: 12).

Grafik 37: Holding ve Çalışan Sayısındaki Gelişmeler ve 2000 Yılından İtibaren Toplam Tarım Arazisi Alanı

	2000	2005	2010	2018	2019
Number of agricultural and horticultural farms (x 1,000)	97,389	81,750	72.324	53,910	53,233
Number of workers (x 1,000) a)	212.1	174.7	169.6	153.4	156.3
Area of farmland (x 1.000 ha)	1,975.5	1,937.7	1,872.3	1,822.4	1,816.3

Kaynak: CBS (Statistics Netherlands) Agricultural Census, Processed By Wageningen Economic Research'den Aktaran: Meulen, 2020: 12

2019 yılında bahçecilik ve sera tarımı işletmeleri sayısı yaklaşık %3 artış göstermiştir. Bunun sonucunda düşüş eğilimi yavaşlamıştır. Son yıllarda ekonomik gelişmelerin olumlu etkileri sonucunda ortalama işletme büyüklükleri artmıştır. 2018 ve 2019 senelerinde süt çiftliği sayıları, süt sektöründeki fosfat üretimini azaltma tedbirleri sebebiyle yaklaşık %9'a düşmüştür. 2019 yılında hayvancılık işletmelerinin sayısı %2.9 azalmıştır (Meulen, 2020: 12).

Grafik 43'te 2019 yılında bahçecilik sektöründe ve birincil tarımda sistemli olarak istihdam edilen kişi sayısı 3000 kişi artmıştır ve 156.000'in üzerine çıkmıştır. Bunun sebebi, üretim ve işletme operasyonlarının sayısının artmasıdır. Sonuç olarak, 2000-2017 yılları arasında düşüş eğilimine ara verilmiştir (Meulen, 2020: 13). Yıl boyunca tam zamanlı işlerde devamlı işçiler çalışmaktadır. Esnek çalışanlar ise, özellikle açık alan bahçecilik işlerinin en yoğun olduğu dönemlerde işe gelmektedirler. Bu durum esnek işçi sayısının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Hasat dönemlerinde büyük bir işgücü vardır fakat çoğunlukla kısa sürelidir (Meulen, 2020: 13).

Grafik 43'e göre 2019 yılında fidanlık ve çiftliklerin kullandığı tarım alanı yaklaşık 1.82 milyon hektar olmuştur. 2000-2018 yılları arasında kullanılan tarım alanı yıllık ortalama %0.4 oranında düşmüştür. Çiftliklerin ve bahçe işletmelerinin 2019 yılı bilanço bedeli, mali yıl sonunda çiftçi başına ortalama 3.5 milyon avro olmuştur (Meulen, 2020: 14).

Hollanda'da 17.6 milyon kişiden 13.2 milyonu 15-75 yaş aralığındadır. 15-75 yaş arası nüfusa göre net istihdam oranı 2022 yılında %73 olmuştur. Erkeklerin oranı %76 iken , kadınların oranı %68 olmuştur. Diğer ülkeler ile karşılaştırma yapıldığında net istihdam oranı yüksektir. Yaşlı insanlar daha uzun çalışmaya eğilimindeyken, gençler hem okumakta hem de part-time çalışmaktadır. 2022 yılında emekli yaşı 66 yıl 7 aya yükseltilmiştir. Hollanda'da çalışma saatleri yarı zamanlıdır. Avrupa'da ki diğer ülkelere bakıldığında, Hollanda dışında çalışanların büyük bir kısmının yarı süreli çalıştığı ülke bulunmamaktadır (Labour Market Information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

Hollanda’da işgücünün eğitim seviyeleri, %21 temel, %38 orta ve %41 yüksek eğitim olarak dağılmıştır. Uluslararası düzeyde bakıldığında Hollanda’da esnek bir istihdam söz konusudur. Sağlık sektörü, 1.5 milyon kişiye istihdam sağlayarak, toplamın %17’sini oluşturmuş ve en büyük sektör olmuştur. Perakende ve imalat sektörü ikinci ve üçüncü büyük sektörlerdir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

Merkezi Planlama Bürosu (CPB), 2023 yılı Mart ayı itibariyle ekonomik büyümenin %1.6 ve 2024 için ise %1.4 olacağını tahmin etmiştir. CPB’nin verilerine göre, 2023 yılında işsizlik hafif bir artışla %3.9’a, 2024 yılı için ise %4.1’e yükselecektir. Devletlerarası ortamdaki zayıflatıcı faktörler büyüme düzeyinde baskı yaratmaktadır: Ukrayna’daki savaş ve yüksek faiz nedeniyle yatırımlar zarar görmektedir. Bunun yanında yerel faktörlerden konut piyasasının gerilemesi ve nitrojen sorunu da büyümeyi engellemektedir. Ekonomik büyümeyi engelleyen bir diğer faktörde sıkı işgücü piyasasıdır (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

Hollanda’nın işgücü piyasasındaki gerginlik korona salgını krizi ile artmıştır. 2022 yılının dördüncü çeyreğinde, işgücü piyasası 10 bölge de sıkı ve 25 bölgede ise çok sıkı olarak kaydedilmiştir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en). 2022 yılının son çeyreğinde işgücü piyasasında 65 meslek örgütünde çok sıkı, 25 meslek örgütünde ise sıkı olarak gözlemlenmiştir. Geri kalmış olan iki meslek örgütünde iş gücünün piyasa sıklığı ortalama değildir. Bu meslekler tur rehberleri ve inşaat ve sanayi işçileri’dir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

Labour market information: Netherlands, (2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en)’e göre 2022’nin dördüncü çeyreğinde en sıkı işgücü piyasasına sahip ilk 15 meslek grubu aşağıda verilmiştir.

- “Veri bankası ve ağ uzmanları
- Yazılım ve uygulama geliştiricileri
- Perakende ve toptan satış müdürleri
- Elektrik mühendisleri
- Makine montajcıları
- Uzman hemşireler
- Mühendisler (elektrik hariç)
- Sanayi ve inşaat üretim müdürleri
- Ulaştırma planlamacıları ve lojistik çalışanları

- Askeri meslekler
- Elektrikçiler ve elektronik tamircileri
- Hemşireler (üst düzey orta mesleki eğitim (MBO) seviyesi)
- Finans uzmanları ve ekonomistler
- Oto tamircileri
- Laboratuvar teknisyenleri”.

2023 yılı ve 2024 yıllarıyla önceki iki sene karşılaştırıldığında istihdam artışı daha yavaş olacaktır. Yüksek enflasyon nedeniyle ekonominin büyüme oranı düşüktür. Bu durumda açık iş sayısını etkilemektedir.

İş gücü piyasasında ortaya çıkan baskının nedenleri, düşük ekonomik büyüme ve devam etmekte olan iş gücü açığıdır. Bu durumun gelecek yıllarda azalması beklenmemektedir bu nedenle istihdam üzerinde baskı meydana getirmektedir. İşletmeler, otomasyon kullanarak üretimi daha fazla arttırmak için farklı çözümler bulmak zorunda kalmaktadır. Hollanda’nın 2023 yılı sonunda eksik gaz arzı nedeniyle sert bir kış geçirmesi durumunda 2024 yılında istihdamdaki artış takriben durma noktasına gelecektir (Arbeidsmarktprognose: minder banengroei in 2023 en 2024 2023, <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/minder-banengroei-in-2023-en-2024>).

Tarım sektörü bahçecilik, tarım ve balıkçılık sektörlerinden oluşmaktadır ve ekonominin diğer sektörleri ile yakından ilişkilidir. Tarımsal üretim, gübre, hayvan yemi, makine, enerji, sera, ahır ve veterinerlik hizmetleri pek mümkün olmamakla birlikte, tüketiciye ulaşmadan önce gıda sektöründe, ticarete ve dağıtımda işlenmesi gereklidir. Tarım kompleksi, tarım sektörünü saran doğrudan ve dolaylı eylemler bütünü olarak adlandırılan bir zincirdir (Verhoog, 2023).

Birincil sektör, işleme ve büyük tarımsal faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu durumda birincil sektör içecek ve gıda işleme sanayisinde yer almaktadır. Tarım kompleksinin büyüklüğü ise, işleme sektörünün ve birincil sektörün ürün üretmek için, tedarikten ve lojistikten ihtiyaç duydukları ile saptanmaktadır (Verhoog, 2023).

2021 yılında tarım komplekslerinin katma değeri 57 milyar avronun üzerindedir. Bu değer son beş yıldaki en yüksek tarım kompleksi düzeyidir. 2021 yılında milli ekonomi, tarım kompleksinden daha hızla yükselmiş olduğundan, toplam tarım kompleksinin GSYH’ya olan katkısı 2020 yılında %7 iken 2021 yılında %6.7’ye düşmüştür. Tarım kompleksinin milli hasıla içindeki payı 2020 yılı hariç son beş yılda sürekli düşüş göstermektedir (Verhoog, 2023).

Kakao, soya, tahıl ve tütün gibi ithal tarımsal ürünün işlenmesi genel tarım kompleksine ait faaliyetlerin bir kısmıdır. GSYH’nın %2.9’unu yabancı tarımsal hammadde işlenmesine bağlı

tarım kompleksi oluşturmaktadır. Yerli tarımsal hammaddelerin oranı ise, son beş yıldır %4 düzeylerindedir. Bu oran 2021 yılında %3,8 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında tarım kompleksinde istihdam toplam 600.00'e ulaşmıştır. Bu gösterge, milli istihdamın %7,6'sı anlamına gelmektedir. 2021 yılında ortalama 96.000 avro olarak gerçekleşmiştir. Yabancı tarımsal hammadde 110.000 avro ile en yüksek değerdeyken, 71.000 avro ile birincil sektör en düşük değerdedir.. Yerli tarımsal mallara dayalı tarım kompleksindeki istihdam düzeyi 2021 yılına kadar 378.000 işgücüne yükselmiştir. Birincil sektör %40 ve Tedarik zinciri %34 ile en fazla istihdam sağlayan sektörler olmuşlardır (Verhoog, 2023).

Ekilebilir tarım kompleksi 2021 yılında 28 milyar avroyu aşan katma değer ile genel tarım kompleksinde en büyük payı almıştır. Bunun dayanağı büyük ölçüde kakao, çay, katı yağ ve bitkisel sıvı yağlar benzeri yabancı tarımsal hammaddelerin işlenmesidir. 9 Milyar avro ile ikinci sırada Sera bahçeciliği kompleksi bulunmaktadır (Verhoog, 2023).

Yerli tarımsal hammaddelerin işlenmesi ve üretimine dayalı tarım kompleksinin içinde, sera bahçeciliği 2021 yılında %26 ile katma değerde en büyük paya sahiptir. Katma değerdeki paylar, entansif hayvancılık kompleksinde %23, arazi temelli hayvancılıktaki kompleks %23'dür. Ekilebilir kompleksin payı da %16'dır. Ekilebilir kompleks de istihdamın payı %16 iken, Yoğun hayvancılık kompleksinde %20 sera kompleksinde ise %22'dir (Verhoog, 2023).

Tarım kompleksi çalışmalarının önemli parçasını işlenmiş ve işlenmemiş tarım mahsullerinin ihracatı oluşturmaktadır. İhracat, istihdamın ve toplamdaki tarım kompleksinin katma değerine dörtte üç civarında katkıda bulunmaktadır. İhracata bağımlılık alt komplekslere göre değişmektedir; hayvancılık ve tarla kompleksleri için yaklaşık %70, bahçecilik kompleksleri için %80, balıkçılık kompleksi için de %95'tir (Verhoog, 2023).

Hollanda'daki çiftçi sayısı, 2020 yılında CBS'nin son tahminlerine göre 53.919'dur. 2020 yılının başındaki bu rakam ile çiftçiler Hollanda'nın toplam istihdamının %0,6'sını oluşturmaktadır (Vogels, 2023). En büyük grup 16.000 kişi olan süt ürünleri çiftçileridir. Bunun yanında tarla çiftçisi 11.000 ve bahçecilik çiftlikleri 6.700'dür. Hem açık hava yetiştiricileri hem de sera yetiştiricileri ile birlikte domuz yetiştiriciliğinde yaklaşık 5300 çiftlik bulunmaktadır (Vogels, 2023).

Çiftlik sayıları her şeyi belirtmemektedir. Örneğin kümes hayvancılığında 1500'den az çiftlik etkinlik göstermektedir. Fakat otuz beş milyon yumurta tavuğu, kırk sekiz milyon piliç barındırmaktadır (Vogels, 2023).

2020 yılının ikinci çeyreğinde tarımda bulunan çiftlik sayısı 73,465'tir. Bunun 73.455'i KOBİ'lerden oluşmaktadır. KOBİ'ler yaklaşık 0 ila 250 işçinin istihdam edildiği işletmelerdir. Çiftliklerin 73.320'sinde 50 kişiye kadar işçi istihdam edilmektedir (Feiten en cijfers over de

landbouw, 2020, <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2020/19/feiten-en-cijfers-over-de-landbouw>).

Toplamda çiçek soğanı ve süs bitkisi yetiştiriciliği yapan 5.400 işletme bulunmaktadır. Bu çiftliklerin tamamı KOBİ'dir. Bunların %37'si (2.015) 1 kişi çalışanı olan çiftliklerdir 50 kişiye kadar çalışana sahip olan çiftlikler ise büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Feiten en cijfers over de landbouw, 2020, <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2020/19/feiten-en-cijfers-over-de-landbouw>). Hollanda'da 2020 yılında 75.255 tane tarım işletmesi bulunmaktaydı. En fazla tarım işletmesi bulunan bölgeler, 12.340 işletme ile Kuzey Brabant ve 11.650 işletme ile Gelderland'tır (Feiten en cijfers over de landbouw, 2020, <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2020/19/feiten-en-cijfers-over-de-landbouw>). Bu işletmelerin 5.620 tanesi çiçek yetiştiriciliği ve süs bitkileri alanındadır. Ağırlıklı olarak 1575 işletme ile Güney Hollanda ve 1160 işletme ile Kuzey Brabant'ta çiçek yetiştiriciliği ve süs bitkileri işi yapılmaktadır (Feiten en cijfers over de landbouw, 2020, <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2020/19/feiten-en-cijfers-over-de-landbouw>).

Hollanda'nın doğu kısmını oluşturan bölgeler Flevoland, Gelderland ve Overijssel'dir. Bölge iş dünyası ile birlikte üç büyük üniversiteyi de barındırmaktadır. Bu illerde 4 milyon kişi yaşamaktadır. 4 Milyonluk nüfusu ile Gelderland en büyük ildir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

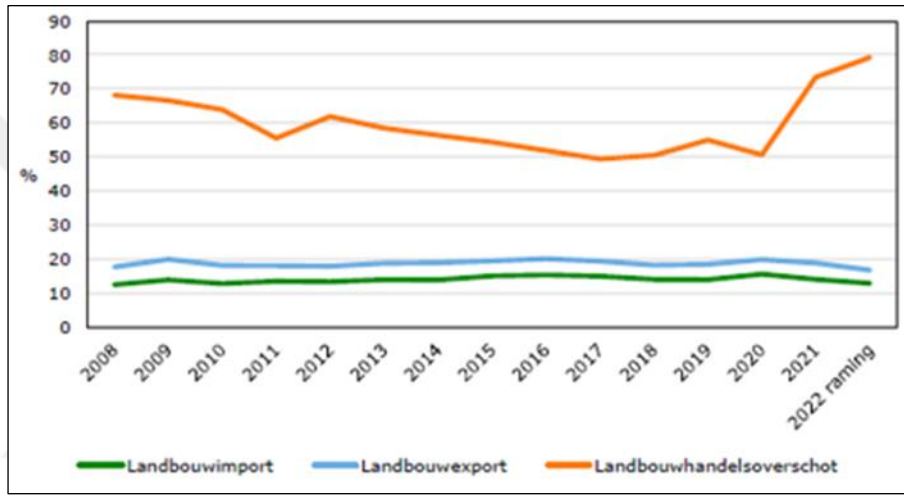
Doğu eyaletleri daha çok hizmet sektörü ile bilinmektedir. Geleneksel bakımdan imalat sanayi ve tarım sektörü de ülkenin bu bölgesinde önemli ve güçlü bir varlık temsil etmektedir. İşgücü piyasası bu bölgede sıkı veya çok sıkı olarak belirlenmiştir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

Hollanda ekonomisi, 2022 yılındaki artan enflasyona rağmen iyi bir performans sergilemektedir. 2023 yılında, enflasyon, konut fiyatlarındaki düşüş ve zayıf global ticarete rağmen ekonomik büyüme beklenmiştir (Koopkrachtherstel door loongroei, maar ook meer mensen onder armoedegrens, 2023, <https://www.cpb.nl/centraal-economisch-plan-cep-2023>) 2022 yılının ikinci yarısında işgücü piyasasında gerginlik azalmış fakat özellikle doğuda işgücü piyasası çok sıkı kalmıştır. Bu durum doldurulmamış pozisyonların iş arayanlara göre daha fazla olduğunu göstermektedir (Labour market information: Netherlands, 2023, https://eures.ec.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en).

3.4. Hollanda Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisine Etkileri

Hollanda'nın 2022 yılı ihracatının %16.7'sini tarım ürünleri kapsamaktadır. Bu oran 2021 yılındaki %18.8'e göre daha düşüktür. Tarımın ithalattaki payı 2021 yılında %14.0 iken 2022'de bu oran %12.8'e gerilemiştir. Bunun nedeni; tarımsal olmayan ürünlerin fiyat artışının tarım mahsullerinden daha güçlü olmasıdır. Ayrıca petrol, mineral yakıtlar ve gaz benzeri ürünlerin yanı sıra, metallerin fiyatlarındaki hızla yükseliş de etkilidir. (Jukema vd., 2023: 19).

Grafik 38: Toplam Mallar İhracatında, İthalatında ve Ticaret Fazlasında Tarım Payının Gelişimi

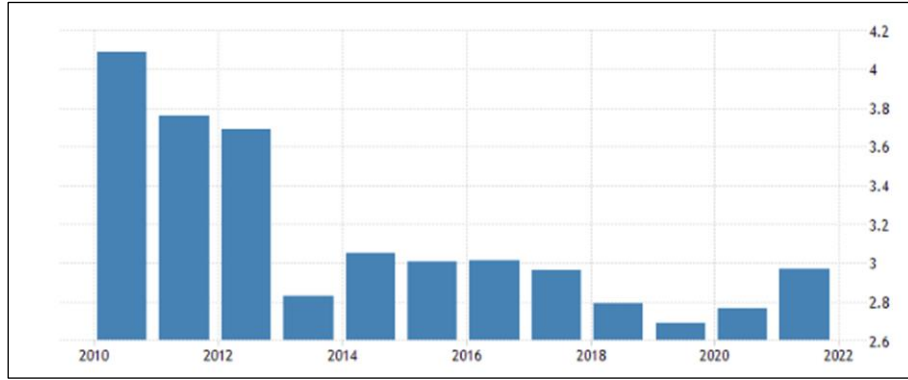

Kaynak: Jukema vd., 2023: 19

Tarım dışı mahsullerdeki ticaret fazlasının 2022 yılında azalmasının nedeni, Tarım mahsullerindeki ticaret fazlası sürekli artış gösterirken, enerji ithalatı fiyatlarının hızlı bir şekilde artmasındandır. Bu, tarım mahsulleri Hollanda'nın toplam ürünlerinin ticaret fazlasındaki marjının ekstra güç ile artmasına neden olmaktadır. 2021 yılında %73.5 olan toplam Hollanda ürünleri ticaret fazlası 2022 yılında %79.3'tür. Bu yüzdelerin yüksek oluşu, Hollanda'nın ürün ticaretinde ve genel ekonomisinde tarımın önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmış olmaktadır (Jukema vd., 2023: 20).

Hollanda tarım ihracatı, re-export (ithal edilmiş olan ürünün az veya hiç işlenmeden Hollanda üzerinden üçüncü bir ülkeye iletilmesidir.) ve Hollandalı imalatın ihracatını içermektedir. İkincisine, Hollanda tarafından ihraç edilmiş olan önemli meblağda işlenmiş ithalat da dâhil olmaktadır. (Örnek, Fildişi Sahilinden ihraç edilen kakao çekirdeklerinden Hollanda tarafından üretilmiş olan çikolatanın ihracatı). İki grup arasındaki ayrım önemlidir. Bunun nedeni Hollanda, Hollandalı imalatının ihracatından re-exporttan daha çok kazanmaktadır (Jukema vd., 2023: 20).

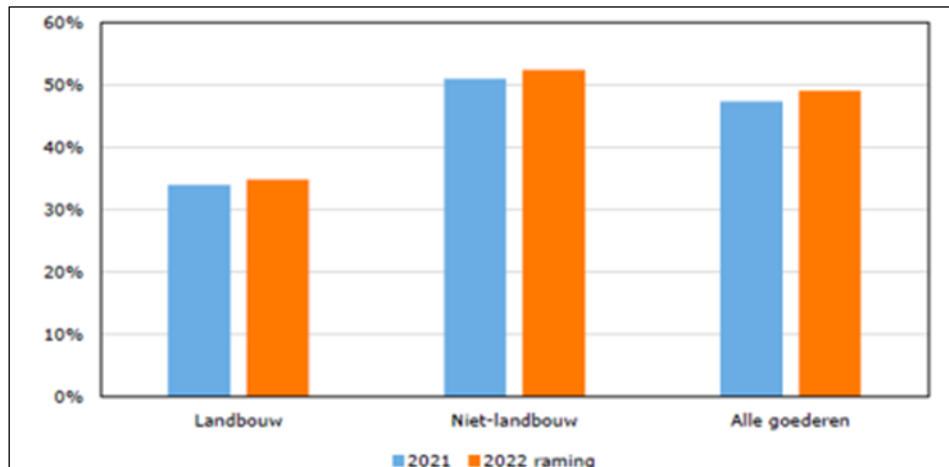
Grafik 39: Hollanda Tarım İhracatının Yapısı

Kaynak: Jukema vd., 2023: 20

2022 yılında, Hollandalı üretim ihracatı tahmini 79.8 milyar avrodur bunun yanın da yabancı tarım mahsullerinin re-exportu ise tahmini 42.5 milyar avrodur. (Hollandalı üretim temelli ihracattan bu ihracat oranı %15.6'dır, yeniden ihracat daha hızlı bir şekilde büyümektedir onun oranı ise %20.2'dir. Re- Export'tun toplam tarım ihracatındaki yeri tüm zamanların en yüksek seviyesi olan %35'dir. 2021 yılında bu oran %34 idiiken daha önceki yıllarda ihracataki pay %30'un altında seyretmekteydi. 2006 yılından günümüze tarım mahsullerinin Re-Export'tu %85 artış gösterirken, Hollandalı imalatı temelindeki tarım ihracatı ise, %29 artmıştır. Diğer ürünler ile karşılaştırıldığında tarım ürünleri genellikle Hollanda üretimidir. Tarım ihracatının takriben %65'i Hollandalı üretimin ihracatı: bu da, tarım dışı ihracat ürünleri ile karşılaştırıldığında (%48) göstermektedir ki daha yüksektir. Toplam ürün ihracatının %51'i Hollandalı imalatın ihracatıdır ve yabancı üretimin yeniden ihracatı ise %49'dur. 2022 yılında hem tarım mahsullerinde hem tarım mahsulleri dışında Re-Export'un önemi artmıştır (Jukema vd., 2023: 20-21).

Grafik 40: Hollanda'nın Mal İhracatındaki Yeniden İhracat Payı

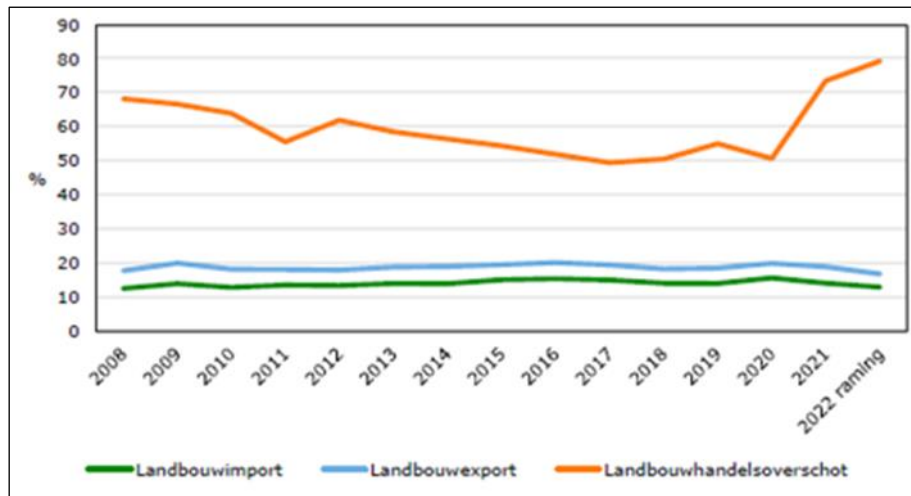
Kaynak: Jukema vd., 2023: 20-21, CBS ve Wageningen Ekonomik Araştırmalar tarafından Kasım-Aralık 2022 tahminleri.

Tarımsal mahsullerin hem ihracatı hem de ithalatında, fiyat artışı ile birlikte hacim daralması birleşimi en yaygın olanıdır. İhracat için, tarım ürünlerinin %58'i geçerli iken, ithalatı ise tarım mahsullerinin neredeyse yarısındadır. Tersi durum için yani fiyat düşüşü ve hacim artışı için sadece tohumlarda gözlemlenmektedir. İkinci en yaygın birleşim 2022 yılında fiyat artışı ile beraber hacim artışını içermektedir (tarım mallarının %36 yaklaşık %42'sinde). Bunun anlamı, 2022 yılında ithalatı %89 ve ihracatı %93 olmuş olan tarım gruplarının fiyatlarının yükselmeyle karşılaşmasıdır (Jukema vd., 2023: 21).

2022 yılında Hollanda üretimli tarım ürünlerinin ihracatı ve tarım ürünlerinin re-export edilmesinden elde edilmiş olan kazanç mutlak olarak artmıştır. Hollanda, İhracat Avrosu başına nazaran az kazanmakta iken, (ortalama 10 eurocent), Hollanda üretimli tarım ürünlerinin ihracatı (ortalama olarak 58 eurocent) ile kıyaslandığında tarım mahsullerinin yeniden ihracatından ihracat başına kazanmış olduğu miktar daha azdır. Tarım mahsullerinin toplam ihracat geliri içinde re-exportun yeri 2022 yılında %9.5'tir ve bu (brüt) ihracat değerine göre azdır. Bunun anlamı, tarım mahsullerinin ihracat gelirlerinin %90.5'inin Hollanda kaynaklı tarım mahsullerinin ihracatına bağlı olmasıdır. 2022 yılı için tahmini toplam tarım mahsullerinin ihracat gelirleri 49.6 milyar avrodur, bu gelirin 44.9 milyar avrosu Hollanda üretimli ihracattan ve 4.7'si re-exporttan kaynaklanmaktadır. 2021 yılında toplam ihracat geliri, 44.1 milyar avro, bu nedenle 2022 yılında ihracat değeri gibi tarım mahsullerinin ihracat gelirleri de 2021 yılından çok daha fazladır (Jukema vd., 2023: 22).

2022 yılında, mal ihracatının toplam gelirinin 1/4 'ü tarım mahsullerinin ihracatından kaynaklanmaktadır. Tarım mahsullerinin ihracat gelirlerinin Hollanda ekonomisine katkısı ise 2021 yılında %5.8'dir (Jukema vd., 2023: 22).

Grafik 41: Hollanda'nın Tarımsal İhracatından Elde Edilen Kazançların Gelişimi

Kaynak: Jukema vd., 2023: 22

3.5. Dünya Tarımsal Üretiminde Hollanda Tarımının Yeri

Hollanda dezavantajlı görünen durumları pozitif bir şekilde değerlendirerek avantajlı duruma çevirmiştir. Hollanda'nın tarım alanında dış ticareti 18. Yüzyıla dayanmaktadır. Hollanda'nın tarımsal alanları o zamana kadar tahıl ile doluyken, bu yüzyılın sonunda ise öncelikle Rusya ve Ukrayna'dan daha sonra Latin Amerika'da bulunan Avrupa kıtasına giren ve ucuz olan tahılın ekimini bırakarak ithalatını yapmaya başlamıştır. Hollanda tarım arazilerine katma değeri fazla olan ve ihracatını yapabildiği patates, tütün ve devamında hayvancılıkla gelişmiştir. Hollanda emek ve arazi hacmi fazla olan tahılı ithal etmiştir. Bu duruma karşılık sermayesi yoğun olan mahsullerin ekimine başlamıştır. Hollanda ilk adımda karşılaştırmalı üstünlükler teorisine uyan bir şekilde üstün olduğu ürünleri ihraç ederken, emek maliyeti yüksek olan ürünlerde ithalat yapmaktadır. Yine bu dönemde sanayi devriminin öncelikle İngiltere olmak üzere Fransa ve Almanya benzeri komşu ülkelerinde başlamasıyla, Hollanda bu ülkelere tarım alanında ihracatını hem artırmış hem de çeşitlendirmiştir (Özer, 2019: 91-92).

Hollanda'nın ekonomik büyümesindeki en önemli etken dış ticarettir. İhracat gerçekleştirdiği başlıca pazarlar komşuları olan AB ülkeleridir. Kendilerinin üretmiş olduğu ürünlerin ihracatının yanında re-eksport yani farklı ülkelere ithal ettiği malları diğer ülkelere bu malları satmasıdır bu durumda Hollanda dış ticaretinde büyük ve önemli bir paya sahiptir (Ankara Sanayi Odası, 2016: 5). İthal edilmiş olan ürünler işlenerek veya işlenmeden aynı şekilde ihraç edilmektedir bu da ithalatla ve ihracatta aynı ürün gruplarını görmemize neden olmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024: 11).

Hollanda ABD ve Asya ülkelerinden ithal etmiş olduğu ürünleri AB ülkelerine ihraç etmektedir. Bu nedenle AB ülkeleri ile olan ticaretinde fazla verirken AB dışı ülkelere yapmış olduğu ticarete açık vermektedir (Ankara Sanayi Odası, 2016: 5).

Hollanda 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın ilk yarısında Hecksher-Ohlin Teorisine uygun olarak kendi açısından ihraç durumunda katma değeri öteki ürünle göre daha fazla olan süt, hayvancılık ve süt ürünleri ile beraber çoğunlukla bitkisel mahsullerin üretimine yönelmiştir. Hollanda ürün seçiminde sermaye ve teknoloji yoğun olan ürünleri seçmektedir. Arazi ve emek yoğunluğu olan ürünlerin üretimini bir süre sonra terk etmiştir. Bunun sayesinde arazi ve emek yoğun olan ürünleri ithalatı yapılırken, ihracatta daha çok sermaye ve emek yoğun ürünleri tercih edilmiştir. Bu 100 yıl içerisinde ikinci sanayi devrimi başlayarak ilkin aynı ülkelere gelişme görülmüştür. Bunun getirisi olarak ülkelerin alım güçlerinin artmasıyla birlikte gıda ihtiyaçlarıyla birlikte bitkisel lüks tüketim mamullerine de talep artmıştır. Bunun sayesinde Hollanda'nın ihraç etmiş olduğu mamullerin çeşitliliği artmıştır. Deniz ticaretinin gelişimiyle benzer pazarlara Yeni Zelanda, Avusturalya ve Danimarka'nın başta olduğu birçok ülke pay sahibi olmak istemiştir. Bu dönemde ikinci sanayi devriminin başlamasıyla Hollanda tarım alanındaki ihracatını arttırmanın yanında elektrikle çalışan fabrikalar kurarak maliyeti ve ürün çeşitliliğini azaltmıştır. Bunun sayesinde

Hollanda'nın hâkim olduğu pazarlardaki yerini belli bir seviyede korumayı başarmıştır. Bu dönemle birlikte Hollanda tarımsal ürünleri işleme sanayisini geliştirmeye başlamıştır (Özer, 2019: 92).

Hollanda tarımında 20. Yüzyılın ikinci yarısında önemli iki olay yaşamıştır. Birincisi Hollanda'nın içinde bulunduğu 1958 yılında AT'nin kurulması ve tek Pazar oluşumudur. Bununla birlikte, birlikten olmayan rakiplerinin önüne geçmiştir ve topluluktaki ülkelere daha fazla ihracat yapma fırsatı bulmuştur. İkinci önemli olay ise, üçüncü Endüstri Devrimi ile birlikte gelen bilgisayar ve elektronik kullanım sistemlerinin ortaya çıkmasıdır. Hollanda bununla birlikte üretim yeteneğini fazlasıyla artırmış tarımsal ürünler ihracatını da artırmıştır hazır olan pazarlara. Hollanda ihracatının yüzde seksenini Avrupa birliği üye ülkelere yapmaktadır. Benzer şekilde tarımsal ürünlerin ithalatında da Avrupa Birliği ülkelerinin payı yüzde altmış civarındadır. Yüzde yirmilik kısım da ise farklı dünya ülkelerinden ihraç etmek üzere yapılan üretim hammaddesi olarak işlenen ürünlerin ithalatıdır (Özer, 2019: 92-93).

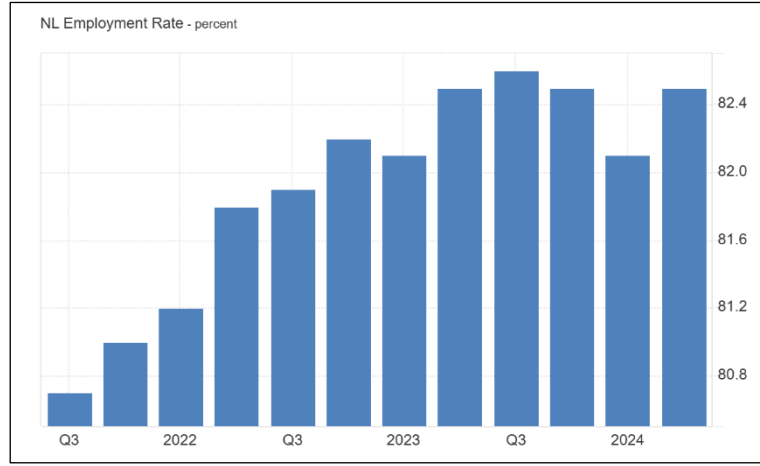
Bugün, Hollanda tarımsal ürün ihracatı 110 milyar USD ile Amerika'dan sonra Dünyada tarım ürün ihracatında ikinci sırada yer almaktadır. Net ihracat açısından da Brezilya'dan sonra gene ikinci net tarımsal ihracatçısıdır (Özer, 2019: 93).

18 ve 19. Yüzyılda Hollanda'nın dış ticaret sistemi karşılaştırmalı üstünlükler teorisi üzerinedir 20. Yüzyılda ise emek-değer teorisi olan Hechsher-Ohlin'nin teorisi üzerine kurulmuştur. Şimdilerde, gelişmiş ülkelerle olan ticaretinde endüstri içi ticaret teorisini kullanırken, gelişmekte olan veya geri kalmış ülkeler de tarımsal ticaretini karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre devam ettirmektedir (Özer, 2019: 93).

3.6. Hollanda'da Tarım Sektöründeki İstihdamın Genel İstihdam İçerisindeki Yeri

Hollanda'da 2024 yılının ilk çeyreğinde %82.1 olan istihdam oranı, 2024 yılının ikinci çeyreğinde %82.5'e yükselmiştir. 1992 yılından 2024 yılına kadar Hollanda'nın istihdam oranı ortalama %73.52 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek seviye %82.60 ile 2023 senesinde gerçekleşirken, en düşük seviye 1993'ün ilk çeyreğinde %63,50 olarak gerçekleşmiştir (Hollanda İstihdam Oranı, 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/employment-rate>).

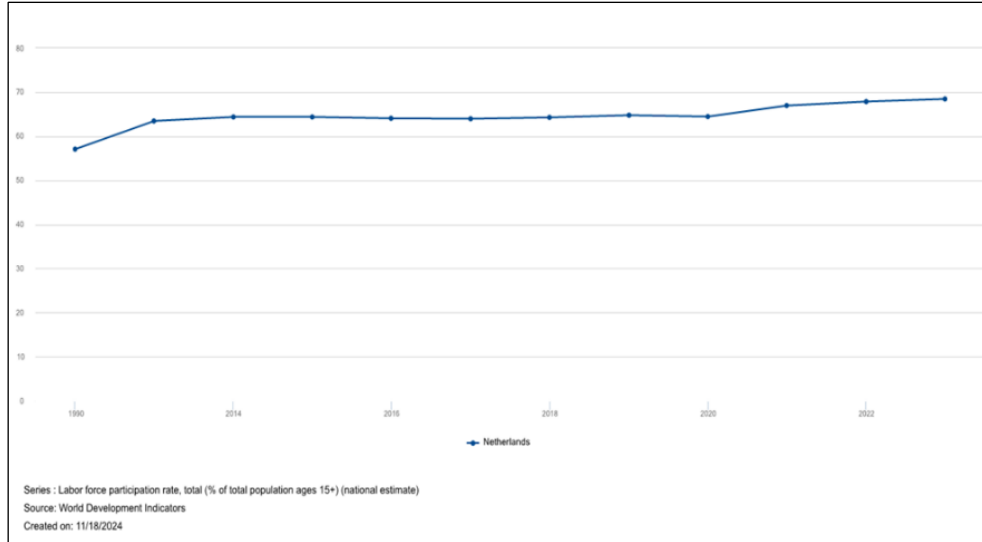
Grafik 42: Hollanda’da 2022- 2024 Yılları Arasında İstihdam Oranı

Kaynak: (Hollanda İstihdam Oranı, 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/employment-rate>).

Dünya Bankası verilerine göre, 2023 yılında Hollanda’da işgücüne katılım oranı %68.5 olmuştur. İş gücüne katılım oranı 2022’de ise %67.9’dur (World bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>).

Grafik 43: Hollanda İşgücüne Katılım Oranı

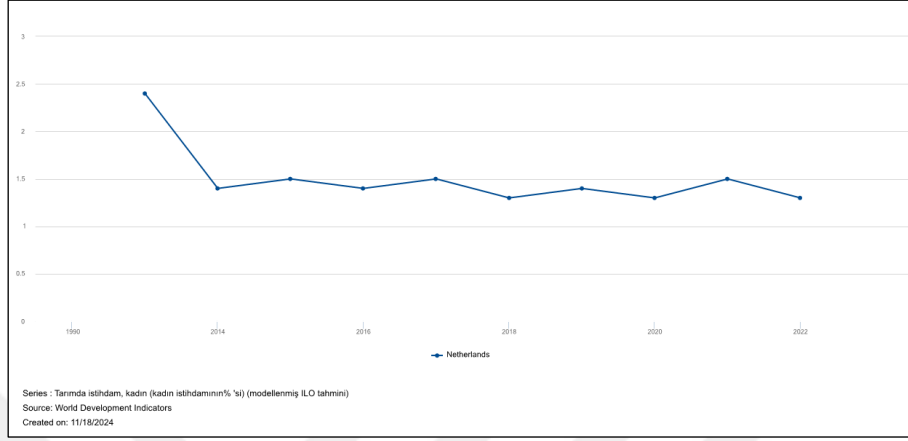

Kaynak: (World bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>).

Dünya bankası verilerine göre, 2022 yılında Hollanda’da tarımda istihdam edilen kadınların oranı %1.3’dür. 2021 yılı verisi ise %1.5 olmuştur (World bank Group, (2024),

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>).

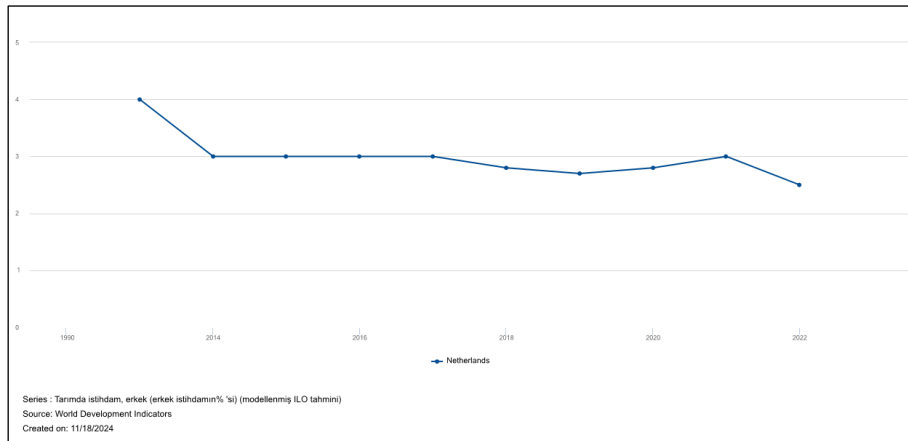
Grafik 44: Hollanda Tarımında İstihdam Edilen Kadın Oranı

Kaynak: (World bank Group, (2024), <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>)

Dünya bankası verilerine göre, 2022 yılında Hollanda tarımında erkek istihdamı oranı %2.5'dir. 2021 yılında bu oran %3.0 olarak gerçekleşmiştir (World Bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>).

Grafik 45: Hollanda Tarımında İstihdam Edilen Erkek Oranı

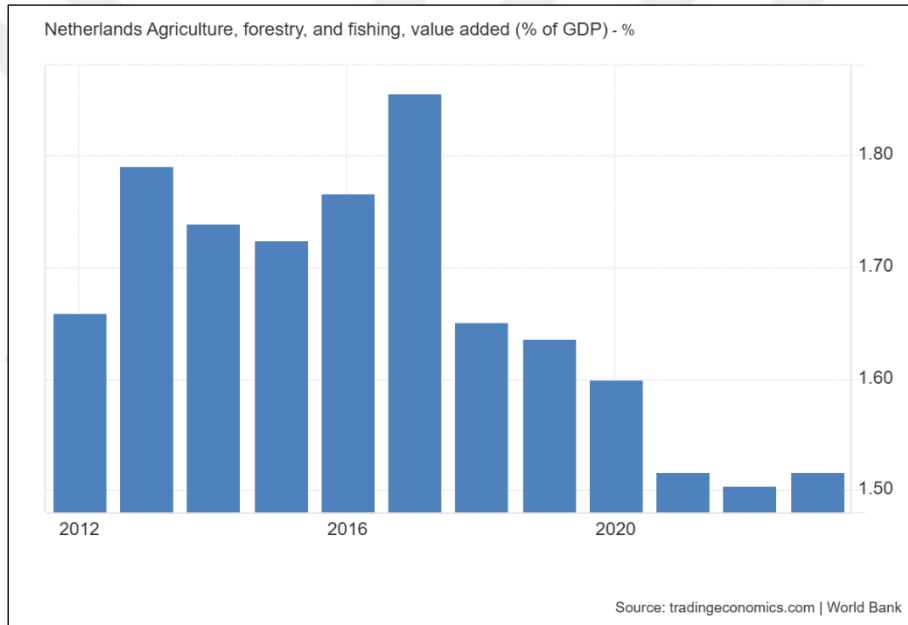
Kaynak: (World Bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>)

3.7. Hollanda'nın Yıllar İtibariyle Büyüme Oranları

Hollanda'da, 2023 yılında, tarım sektörünün katma değeri (%GSYİH) %1.5165 olmuştur (Hollanda - Tarım, Katma Değer (% GSYİH), 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/agriculture-value-added-percent-of-gdp-wb-data.html>).

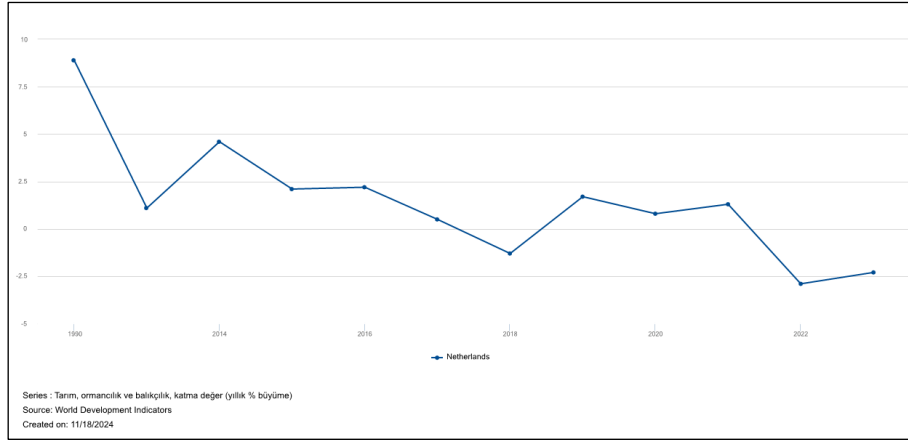
Dünya Bankasının verilerine göre, 2023 yılında Hollanda'da tarım, ormancılık ve balıkçılık katma değeri (yıllık % büyüme) oranı % -2.3'tür. 2022 yılında bu oran %-2.9 olarak gerçekleşmiştir (World Bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>).

Grafik 46: Hollanda Tarım Katma Değeri (%GSYİH)

Kaynak: Hollanda'da Tarım, Katma Değer (% GSYİH), 2024, <https://tradingeconomics.com/netherlands/agriculture-value-added-percent-of-gdp-wb-data.html>).

Grafik 47: Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık, Katma Değeri (Yıllık % Büyüme)

Kaynak: World Bank Group, 2024, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#>

Hollanda'nın ekonomik büyümesinin gelecek yıllarda normale dönmesi beklenmektedir. Ekonomi pandemi salgını sonrasında hızla büyümeye başlamıştır. Bu durum işgücünde tarihi daralmaya da neden olmuştur. Ukrayna'daki savaş nedeniyle gıda fiyatları artmış, ayrıca enerji krizi meydana gelmiştir. 2023 yılında küresel enflasyon merkez bankasının baskısı ile bir miktar azalmış, fakat işgücü piyasası çok sıkı bir görünüm sergilemiştir. 2023 ve 2024 yıllarında artan reel ücretler ve hükümet politikalarının devam eden genişlemesi sebebiyle, GSYİH büyümesi sırasıyla %1,1 ve %1,6 ile büyümesi beklenmektedir (Centraal Planbureau, 2024: 3).

Enflasyonun düşmesi ve ücretlerdeki artışla birlikte, satın alma gücü toparlanmaktadır. 2024 yılında enflasyonun (TÜFE) %2,9'a düşmesi beklenmektedir. Ücretler de %6 oranıyla artışını sürdürmektedir. Bunun sonucunda satın alma gücü artmaktadır. 2025 yılında satın alma gücünün daha fazla artmaması ve 2021 yılı seviyesine geri dönmesi beklenmektedir. Bu durum tüm gelir grupları için geçerli olmayacaktır. Düşük gelirli için durum pozitifken, yüksek gelirli için düşüş görülmektedir (Centraal Planbureau, 2024: 3).

Yaşanan jeopolitik gerilimler daha düşük ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Bu durum daha fazla küresel belirsizliği de beraberinde getirmektedir. Dünya birçok jeopolitik çatışmalar içindedir. Örneğin, Ukrayna ve Gazze'de hala devam etmekte olan savaş ve çatışmalar bunlara örnektir. Bu çatışmalar dünya ticaretinde daha az büyümeye ve daha yüksek enerji fiyatlarına yol açarak, ekonomik büyümenin düşük olmasına neden olabilir (Centraal Planbureau, 2024: 10).

Tablo 29: Hollanda'nın 2020-2025 Dönemi Temel Verileri

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Yıllık değişimler%						
GSYİH hacmi ve harcama						
Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH, ekonomik büyüme)	-3,9	6,2	4,3	0,1	1,1	1,6
Hanehalkı tüketimi	-6,4	4,3	6,6	0,4	2,7	2,4
Devlet tüketimi	1,6	5,0	1,6	2,6	3,2	0,9
Yatırımlar (hisse senetleri dahil)	-6,3	4,7	1,0	-0,7	-3,1	2,3
Mal ve hizmet ihracatı	-4,3	8,0	4,5	-1,2	0,6	2,5
Mal ve hizmet ithalatı	-4,8	6,2	3,8	-0,7	1,1	3,0
İşgücü piyasası						
İş gücü	0,4	0,9	2,4	2,0	1,0	0,7
İstihdam edilen iş gücü	0,0	1,5	3,2	2,0	0,9	0,5
İşsiz işgücü (bin)	465	408	350	358	380	405
İşsiz İşgücü (% Düzeyi)	4,9	4,2	3,5	3,5	3,7	3,9
İstihdam (saat olarak)	-4	3,3	3,9	0,5	0,6	0,6

Kaynak: Centraal Planbureau, 2024: 11.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Hollanda, 17.533 milyonluk nüfusu ve 17.533 km² yüzölçümü ile Avrupa'nın en küçük ülkelerinden birisidir. Topraklarının %32'si tarıma ayrılmıştır. Nüfusun %7.4'ü kırsal alanda yaşamaktadır. Tarımın GSYH içindeki payı %1.7'dir. Buna rağmen Hollanda'nın tarım ürünleri ihracatında Amerika'dan sonra ikinci sırada yer alması, Hollanda'nın tarım ekonomisindeki başarısını ortaya koymaktadır.

Hollanda toprakları düz fakat yarısından fazlası deniz seviyesinin altındadır. Deniz seviyesinin altındaki bu topraklar, polder sistemi ile yeniden kazanılmıştır. Kanalların ıslahı, dolgu alanları yoluyla yeni arazi oluşturma, hidroloji mühendisliği alanında çalışmalar, tarımsal yayın ve araştırma faaliyetleri, tarımsal kooperatifçilik gibi konularda elde edilen başarılar; birim alandan daha fazla ürün elde etmeyi mümkün kılmıştır. Günümüzde Hollanda'da tarım, entansif tarım yöntemi ile milyon dolarlık seralarda ve yüksek sermayeli üretim işletmelerinde gerçekleştirilmektedir.

Sanayi devrimi sonrasında büyük yük gemilerinin gelişmesi ile ithal mallar limanlara giriş yapmış, Hollanda'da çiftçiler bu durumla rekabet edememiştir. Bu nedenle Hollandalı çiftçiler dış ticarete David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde de açıklandığı şekilde, rekabet üstünlüğü bulunan belli ürünlerde yoğunlaşarak katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelmişlerdir. Ayrıca Hollanda diğer ürünleri ithal edip belli bir düzeyde katma değer kazandırdıktan sonra ihraç etmiştir (re-eksport). İkinci Dünya Savaşı sırasında Hollanda tarımı gerilemiş, savaş sonrası GATT ve AB'nin kurulmasıyla uluslararası ticaret yeniden canlanmıştır. AB üyesi olan Hollanda, tarım ürünlerinde talep fazlası olan AB ülkelerine tarımsal ürünler ihracatında avantaj sağlamış, bu ürünlerde dış ticaret fazlası vermiştir.

AB üyesi olan Hollanda, AB'nin ortak tarım politikası CAP (Common Agricultural Policy) ile sağlanan sübvansiyonlar ve diğer teşviklerden kolaylıkla yararlanmıştır. Bu politika, topluluk tercihi ilkesi gereği AB ülkeleri tarafından öncelikle tercih edilmiştir. Ayrıca AB tarımsal destekleme programı FEOGA kapsamında verilen desteklerden yararlanarak tarımını teknoloji odaklı ve sermaye yoğun hale getirmiştir.

Hollanda'da devlet araştırma, geliştirme ve yayın politikaları ile tarımsal gelişmeyi desteklemektedir. Tarımsal finansman amacıyla kurulmuş olan Rabobank'a, devlet destek sağlamaktadır. Devlet, kooperatifleri de kanunlarla desteklemektedirler. Hollanda'daki kırsal kesimdeki üreticilerin üç-dört kooperatife ortaklığı bulunmaktadır. Tarımsal amaçlı kooperatifler

Hollanda’da çok amaçlı hizmet kooperatifleridir. Hollanda’da dünyada en büyük nişasta üreticisi işletme de bir kooperatiftir. Hollanda’da kırsal kooperatifler kendi finansmanlarını kendileri sağlamaktadırlar.

Hollanda tarımında seracılık ve bahçeciliğin dış ticarete önemli yeri vardır. Hollanda ihracatta çiçekçilik sektörünün dünyadaki lideridir. Hollanda, sanayisiyle de gelişmiş bir ülkedir. Tarımın GSYH içindeki payı %1.7, sanayinin payı %20.8, hizmetler sektörünün payı ise %77.5’tir. Bu durum Hollanda tarımının ekonominin “üç sektör kuramı”na uygun geliştiğini göstermektedir (Üç sektör kuramına göre teknolojik ilerlemeyle birlikte, ekonomik yapıyı oluşturan birincil sektör (tarım) ve ikincil sektör (sanayi) faaliyetlerinde bir düşüş, üçüncül sektör (hizmetler) faaliyetlerinde ise bir artış meydana gelir). Hollanda tarımında yaşanan tarihsel gelişim, gelişmekte olan ülkeler açısından örnek oluşturmakta; gelişmekte olan ülkelerin gelecekte tarım sektörünün GSYH içindeki payının ve tarımsal istihdam oranının göreceli olarak azalmasına karşın, üretimlerini artıracaklarını göstermektedir.

Hollanda’nın tarım alanındaki başarısı, eğitime vermiş olduğu destekten de kaynaklanmaktadır. Tarım; eğitiminde ve teknolojiye gelişme, gıda vadisi ve tarım üniversitesinin katkılarıyla gerçekleşmektedir. Çiftçilerin ve şirketlerin işbirlikçi tavrı da bu gelişmeye katkı sağlamıştır. Hollanda tarımında en büyük etkenlerden biri OVO’dur. OVO; araştırma, geliştirme ve eğitimidir. Teknolojinin ve eğitimin en büyük katkılarını sağlayan temel kurumda Wageningen Üniversitesi’dir.

Dünyada gıda güvenliği ve gıda güvencesi konusunda endişeleri ortaya koyan kötümser (pesimistik) yaklaşımlar; felaket senaryoları ve komplo teorilerini üretmektedir. Dünya nüfusunun hızla artması, küresel ısınma, çevre sorunları, biyo çeşitliliğin yok olması, genetiği bozulmuş ürünler, su kıtlığı, kuraklık vb. sorunlar günümüzde daha sıklıkla yaşanmaktadır. Ancak Hollanda örneği, küresel ölçekte yaşanan sorunların insanlığı felakete sürüklemekten çözüleceğini göstermektedir. Dünyanın en küçük ülkelerinden birisi olan Hollanda’da işgücünün %5’ten azının istihdam edildiği tarım alanında, yüksek teknoloji ve sermaye yoğun üretim teknikleri kullanılarak, dünya ölçeğinde üretim yapılabilir. Bu da gelecekte tüm ülkelerin Hollanda örneğinde olduğu gibi sermaye ve teknolojiyi etkin şekilde kullanmaları durumunda gıda güvenliği ve gıda güvencesi konusunda sorunlarını daha kolay çözebileceklerini göstermektedir. Karşıt bir düşünce bilim ve teknolojinin gücünü küçümsemek olur.

KAYNAKÇA

- Ablay, Beyazıt (1997), Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, 6. Sayısı, Bilig Yayınları.
- Ackerveken, Ronny van den (2022), “Hoge energieprijzen betekenen minimale productie van aardbeien en tomaten bij Coöperatie Hoogstraten: “We keren vijftien jaar terug in de tijd”, **GVA**, https://www.gva.be/cnt/dmf20221031_94504753 (27.11.2023)
- Aerts, Nieke vd. (2021), “Handel in goederen met grote milieu-impact”, **CBS**, <https://longreads.cbs.nl/im2021-2/handel-in-goederen-met-grote-milieu-impact/> (22.11.2023)
- AGF (2022), “Lage prijzen Peruaanse avocado-export”, <https://www.agf.nl/article/9469909/lage-prijzen-peruaanse-avocado-export/> (22.11.2023)
- _____ (2022), “Overzicht wereldmarkt avocado's”, <https://www.agf.nl/article/9474847/overzicht-wereldmarkt-avocado-s/> (22.11.2023)
- Akal, Mustafa ve Şen, Recep (2004), “AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İÇ VE DIŞ TİCARET DENGESİ GELİŞİMİ”, 6(21), 161-172
- Akıllı Tarım Platformu (2019), **Türkiye’de Akıllı Tarımın Mevcut Durum Raporu**, Ankara
- Albayram Doğan, Zübeyde ve Yercan, Murat (2015), “Türkiye ve AB Ülkelerindeki Kooperatifçilik Mevzuatının Karşılaştırmalı Analizi”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 22(2), 49-58
- Ankara Sanayi Odası (2016), HOLLANDA KRALLIĞI ÜLKE NOTU, Araştırma ve Yönlendirme Müdürlüğü, <https://www.aso.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/hollanda.pdf>
- ANP PERSBUREAU (2022), “Indonesië verbiedt export palmolie in reactie op stijgende vraag”, <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/04/22/indonesie-verbiedt-export-palmolie-in-reactie-op-stijgende-vraag> (22.11.2023)
- Aytekin, Deniz (2016), “1600’lerden bugüne seracılık”, <https://www.yesilist.com/1600lerden-bugune-seracilik/> (17.11.2023)
- Belastingdienst (t.y.), “Reverse-charge mechanism on import: Article 23”, https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontenten/belastingdienst/business/vat/vat_in_the_netherlands/vat_relating_to_purchase_and_sale_of_goods/import_from_non-eu_countries_to_the_netherlands/reverse-charge_mechanism_on_import_article_23 (22.11.2023)
- Beukel, Lisan van den (t.y.), “Agrarische en groene sector”, <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/sector/agrarisch-groen> (01.07.2024)

- Berkhout vd. (2022), “Mogelijke inkomenseffecten van de oorlog in Oekraïne voor bedrijven in de land- en tuinbouw”, **Wageningen University&Research**
- Beverage NL (2021), “Duurdere wijn en wijn uit andere landen in 2022”, <https://beveragenl.nl/nieuws/duurdere-wijn-en-wijn-uit-andere-landen-in-2022> (8.11.2024)
- Bielman, Jan (2010), **Five centuries of farming: a short history of Dutch agriculture 1500-2000**, 9789086861330, Wageningen Academic Publishers, Wageningen, <https://research.wur.nl/en/publications/five-centuries-of-farming-a-short-history-of-dutch-agriculture-15> (16.11.2023)
- Bozkurt, Cannur (2020), “Hollanda Westland’da jeotermal ve “güzel” enerji geçişi bulmacası”, <https://www.jeotermalhaberler.com/hollanda-westlandda-jeotermal-ve-guzel-enerji-gecisi-bulmacasi/> (17.11.2023)
- Candan, Esin ve Özalp Günel, Semiha (t.y.), “TÜRKİYE’DE TARIMDA KADIN EMEĞİ”, **TÜRKTOB Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, 10-12
- CBS (2018), “Kadın çiftçilerin istikrarlı payı” <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2018/10/stable-share-of-female-farmers> (18.11.2023)
- ____ (2020), “Topraklarımızı nasıl kullanıyoruz?”, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2020/how-do-we-use-our-land/> (17.11.2023)
- ____ (2020), “Feiten en cijfers over de landbouw”, <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2020/19/feiten-en-cijfers-over-de-landbouw> (27.11.2023)
- ____ (2022), “De verduurzaming van de landbouw – deel I: productie en verbruik”, <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/de-verduurzaming-van-de-landbouw-deel-i-productie-en-verbruik/4-verbruik-door-de-landbouw> (27.11.2023)
- ____ (2022), “Hollanda, Brezilya tarımının AB'deki en büyük ithalatçısı”, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/27/nederland-in-eu-grootste-importeur-braziliaanse-landbouw> (22.11.2023)
- ____ (2022), “Inkomsten landbouwsector iets hoger in 2022”, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/51/inkomsten-landbouwsector-iets-hoger-in-2022#:~:text=In%202022%20lag%20de%20landbouwproductie,van%20de%20tuinbouw%20daalde%20aanzienlijk.> (8.11.2024)
- ____ (2022), “Meer sojabonen uit Brazilië in 2021 ondanks forse prijsstijging”, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/09/meer-sojabonen-uit-brazilie-in-2021-ondanks-forse-prijsstijging> (22.11.2023)
- ____ (2022), “Where do most people work?”, <https://longreads.cbs.nl/the-netherlands-in-numbers-2022/where-do-most-people-work/> (8.11.2024)

- _____ (2023), Ekilebilir ürün alanı yüzde 3 arttı, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/35/arable-crop-area-up-by-3-percent> (18.11.2023)
- _____ (2023), “Tarla bitkileri; üretim, bölgeye göre 1994-2023”, <https://www.cbs.nl/en-gb/figures/detail/7100eng?dl=959E8>
- _____ (2023), “Temmuz'da işsizlik arttı”, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/33/unemployment-increased-in-july> (17.11.2023)
- _____ (2024), “İstihdam; ekonomik aktivite, üç aylık, Ulusal Hesaplar, 1995-2024'ün ilk çeyreği”, <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/en/dataset/84166ENG/table?dl=731F5>
- _____ (2024), “Nearly 30 thousand contract workers in agriculture”, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2020/15/nearly-30-thousand-contract-workers-in-agriculture> (01.07.2024)
- Centraal Planbureau (2024), Centraal Economisch Plan 2024, <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Raming-Centraal-Economisch-Plan-CEP2024.pdf>
- DeNederlandscheBank Eurostysteem (t.y.), “İşgücü Piyasası”, <https://www.dnb.nl/actuele-economische-vraagstukken/arbeidsmarkt/> (8.11.2024)
- De Rijnpost.nl (2022), “Samen energie opwekken en opslaan”, <https://www.derijnpost.nl/lokaal/duurzaamheid/874681/samen-energie-opwekken-en-opslaan> (27.11.2023)
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2023), “Hollanda Bilgi Notu”, <https://www.deik.org.tr/uploads/hollanda-bilgi-notu-subat-2023.pdf> (16.11.2023)
- _____ (2024), “Hollanda Bilgi Notu”, <https://www.deik.org.tr/uploads/hollanda-bilgi-notu-temmuz-2024.pdf> (13.09.2024)
- Dinler, Zeynel (2008) **Tarım Ekonomisi**, Ekin Kitapevi Yayınları
- Duijndam, Daniëlle ve Dekkers, Marjin (2022a), “Wereldwijde zuivelmarkt: een wankel evenwicht in 2023”, **RABOBANK**, <https://www.rabobank.nl/kennis/d011332240-wereldwijde-zuivelmarkt-een-wankel-evenwicht-in-2023> (27.11.2023)
- _____ (2022b), “Is de top in de zuivelmarkt bereikt?”, **RABOBANK**, <https://www.rabobank.nl/kennis/d011267164-is-de-top-in-de-zuivelmarkt-bereikt> (27.11.2023)
- Eğilmez, Mahfi (2020), **Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul
- EURES (EUROPEAN EMPLOYMENT SERVICES) (2023), “Labour market information: Netherlands”, https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-netherlands_en#east (8.11.2024)
- European Commission (2023), “EU Market Situation for Poultry Expert (20.11.2024)

- _____ (t.y.), “At a glance: THE NETHERLANDS’ CAP STRATEGIC PLAN”, https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/55f2438e-bb14-4509-bd42-d4034a2533a8_en?filename=csp-at-a-glance-netherlands_en.pdf (20.11.2024)
- Eurostat Statistics Explained (2018), “Archive: Agricultural census in the Netherlands”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Agricultural_census_in_the_Netherlands&oldid=393777#cite_note-2 (17.11.2023)
- “, **Expert Group for Agricultural Markets**, <https://circabc.europa.eu/sd/a/cdd4ea97-73c6-4dce-9b01-ec4fdf4027f9/24.08.2017-Poultry.pptfinal.pdf> (24.11.2023)
- FAOSTAT (t.y.), “Netherlands (Kingdom of the)”, <https://www.fao.org/faostat/en/#country/150> (16.11.2023)
- Food&Agri (2021), “ADM profiteert van grote Chinese vraag naar soja”, <https://www.foodagribusiness.nl/adm-profiteert-van-grote-chinese-vraag-naar-soja/> (22.11.2023)
- Geest, Willy De (2015), “INTERNATIONALE CONCURRENTIE NEEMT TOE VOOR NEDERLANDSE SIERTEELTKETEN”, **Sierteelt&Groenvoorziening**, 4, 10 (20.11.2024)
- Groenten&Fruit (2022), “Laatste tomatentrossen rustig laten uitgroeien”, <https://www.gfactueel.nl/laatste-trossen-rustig-laten-uitgroeien/> (27.11.2023)
- Groenten Nieuws (2022), “Tomatenprijs flink gezakt, piek in (bio)komkommerprijs”, <https://www.groentennieuws.nl/article/9476118/tomatenprijs-flink-gezakt-piek-in-bio-komkommerprijs/> (27.11.2023)
- Hablemitoğlu, Şengül (1998), “Kırsal Alanda Kadınlar ve Sürdürülebilir Gıda Güvenliği”, **Tarım ve Köy Dergisi**, 123: 32-35. (24.11.2024)
- Horen, Lambert Van (2022), “World Floriculture Map: veel ontwikkelingen sierteelt”, **Rabobank**, <https://www.rabobank.nl/kennis/d011221160-world-floriculture-map-veel-ontwikkelingen-sierteelt> (24.11.2023)
- Ildırar, Mustafa ve Dalli, Tuğçe (2021), “DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TARIM 4.0 UYGULAMALARI”, **Avrasya Sosyo-Ekonomik Araştırmalar Derneği iv. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 23-24 eylül 2021, Mardin**, 145-153 (20.11.2024)
- ILO (2010), “Women in labour markets: Measuring progress and identifying challenges”, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_elm/@trends/documents/publication/wcms_123835.pdf (20.11.2024)

- IMF (2023), “Dünya Ekonomik Görünümü Veritabanı”, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April/weo-report?c=138,&s=NGDP_R,NGDP_RPCH,NGDP,NGDPD,PPPGDP,NGDP_D,NGDPRPC,NGDPRPPPC,NGDPPC,NGDPDPC,PPPPC,NGAP_NPGDP,PPPSH,PPPEX,NID_NGDP,NGSD_NGDP,PCPI,LUR,LE,LP,GGR,GGR_NGDP,GGX,GGX_NGDP,GGXCNL,GGXCNL_NGDP,GGSB,GGSB_NPGDP,GGXONLB,GGXONLB_NGDP,GGXWDN,GGXWDN_NGDP,GGXWDG,GGXWDG_NGDP,NGDP_FY,BCA,BCA_NGDPD,&sy=2021&ey=2028&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (16.11.2023)
- Jukema, Gerben vd. (2023), “De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2023, Wageningen University & Research, <https://www.wur.nl/nl/publicatie-details.htm?publicationId=publication-way-363038363334> (18.11.2023)
- Kapar, Recep (2011) “Hollanda’da Kadınların Kısmi Süreli İstihdamı ve Etkileri”, Çalışma ve Toplum,2, 129-163 (20.11.2024)
- Kolay İhracat (2021), “Hollanda”, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda> (8.11.2024)
- Kulak, Esra (2011), **Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası Gelişmeler**, Uzmanlık Tezi, T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (20.11.2024)
- Laborde, David ve Mamun, Abdullah (2022), “Documentation for Food and Fertilizers Export Restriction Tracker: Tracking export policy responses affecting global food markets during crisis”, **International Food Policy Research Institute (IFPRI)**, <https://ebrary.ifpri.org/digital/collection/p15738coll2/id/135857> (22.11.2023)
- Lamers, John (2022), “Nederlandse kaasprijzen stijgen verder”, **Nieuweoogst**, <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/05/24/nederlandse-kaasprijzen-stijgen-verder> (27.11.2023)
- Melkveebedrijf (2022), “Fors duurdere soja door droogte in Zuid-Amerika”, <https://www.melkveebedrijf.nl/marktprijzen/ondernemen/fors-duurdere-soja-door-droogte-in-zuid-amerika/> (22.11.2023)
- Meulen, H.A.B. van der (2021), “Food Economic Report 2020 of the Netherlands”, <https://edepot.wur.nl/539900> (01.07.2024)
- Meulen, Harold van der (2021), “Westland nog altijd belangrijkste concentratiegebied”, <https://agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2240&themaID=2285> (17.11.2023)
- Meulen, Harold van der (2022), “Inkomensraming 2022: zeer grote inkomensverschillen tussen sectoren in de land- en tuinbouw”, **Wageningen University&Research**, <https://www.wur.nl/nl/show/inkomensraming-2022.htm#:~:text=Nieuws-,Inkomensraming%202022%3A%20zeer%20grote%20inkomensverschillen%20tussen,in%20de%20land%2D%20en%20tuinbou>

w&text=In%202022%20wordt%20het%20gemiddelde,h et%20gemiddelde%20inkomen%20van%202021. (27.11.2023)

Mülayim, Ziya Gökalp (1975), **Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik**, Birinci basım, Bilgi Yayınları, Ankara (20.11.2024)

NVWA (2022), “NVWA: Bijna 6 miljoen dieren geruimd in jaarrond vogelgriep”, <https://www.nvwa.nl/nieuws-en-media/nieuws/2022/10/20/nvwa-bijna-6-miljoen-dieren-geruimd-in-jaarrond-vogelgriep> (24.11.2023)

OECD (2010), “OECD Employment Outlook MOVING BEYOND THE JOBS CRISIS”, https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/empl_outlook-2010-en.pdf?expires=1731858722&id=id&accname=guest&checksum=9CAD3596283479447F1D4CCDC864AA49 (20.11.2024)

OECD (2017), “The Pursuit of Gender Equality An Uphill Battle”, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264281318-en.pdf?expires=1731858275&id=id&accname=guest&checksum=57B6CCD51929B1E2E059F672DA950B36> (20.11.2024)

_____ (2019), “Part-time and Partly Equal: Gender and Work in the Netherlands”, https://www.oecd.org/en/publications/part-time-and-partly-equal-gender-and-work-in-the-netherlands_204235cf-en/full-report/component-3.html#chapter-d1e113 (20.11.2024)

_____ (2022), “İstihdam Veri Tabanı”, <http://www.oecd.org/employment/emp/onlineoecdemploymentdatabase.htm> (20.11.2024)

_____ (2023), “Ülke istatistiksel profili: Hollanda 2023”, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-netherlands-2023-3_dc09d470-en (16.11.2023)

Oosterkamp, Elsje (2023), “Kip iets goedkoper, ook boerderijprijzen verder gedaald”, **Wageningen University&Research** (20.11.2024)

Oruç, Nazmi (1971), “HOLLANDA'DA DENİZDEN KAZANILAN TOPRAK”, 2(1), 54-57, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunizfd/issue/2940/40692> (17.11.2023)

Özer, Gökhan (2019), Türkiye'nin Tarımdaki Yapısal Dönüşümü: Brezilya ve Hollanda Örnekleri ile Karşılaştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (20.11.2024)

Pure H2O (t.y.), “Bir ülkenin su ile ilişkileri: Hollanda'da (içme) suyuna erişimde bağımlılık ve dayanışma”, <https://pure-h2o-learning.eu/tr/trainer-in-chemistry-3/lo-9?start=1> (16.11.2023)

Reuters (2022), “EU imports of Ukrainian chicken soar after quota lifted, French group says”, <https://www.reuters.com/markets/commodities/eu-imports-ukrainian-chicken-soar-after-quota-lifted-french-group-says-2022-09-07/> (24.11.2023)

- Rijksoverheid (2022), “Nederland en Kenia leggen de kiem voor gekoeld bloementransport over zee”, <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-buitenlandse-zaken/het-werk-van-bz-in-de-praktijk/weblogs/2022/nederland-en-kenia-leggen-de-kiem-voor-gekoeld-bloementransport-over-zee> (8.11.2024)
- Roetman, Tim (2019), “Zuivelfabriek haalt melk vaker uit Duitsland”, **Boerenbusiness**, <https://www.boerenbusiness.nl/melk/artikel/10881600/zuivelfabriek-haalt-melk-vaker-uit-duitsland> (22.11.2023).
- ROOIJ, Sylvia Monique de vd. (2017), “TÜRK KOOPERATİF YÖNETİM PERFORMANSINA ETKİSİ AÇISINDANTOPLUMSAL İLETİŞİM AĞI KOOPERATİFÇİLİKTE HOLLANDA ÖRNEĞİ “NAUTILUS” “Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52 Özel Sayı, 811-835.
- Saygılı, Fatih vd. (2019), “TÜRK TARIMININ GLOBAL ENTEGRASYONU VE TARIM 4.0”, **İzmir Ticaret Borsası**.
- Siegmán ve Willams (2020), “The Netherlands | Are Agri-Food Workers Only Exploited in Southern Europe?”, <https://www.arc2020.eu/the-netherlands-are-agri-food-workers-only-exploited-in-southern-europe/> (01.07.2024).
- Slingerland, Maja (2021), “Economische groei Indonesië en klimaatvriendelijkere productie van palmolie hoeven elkaar niet te bijten”, **Wageningen University&Research**, <https://www.wur.nl/nl/nieuws/economische-groei-indonesie-en-klimaatvriendelijkere-productie-van-palmolie-hoeven-elkaar-niet-te-bijten.htm> (22.11.2023).
- Statista (2024), “Hollanda: İşgücünün 2012'den 2022'ye ekonomik sektörler dağılımı”, <https://www.statista.com/statistics/276716/distribution-of-the-workforce-across-economic-sectors-in-the-netherlands/> (8.11.2024).
- Swormink, Berrie Klein (2021), “Grondstoffen veevoer blijven aan de prijs”, **Nieuwe Oogst**, <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2021/09/03/grondstoffen-veevoer-blijven-aan-de-prijs> (24.11.2023).
- Tan, Huileng (2022), “Indonesië, 's werelds grootste exporteur van palmolie, wil uitvoer vanaf donderdag verbieden – reken op duurdere boodschappen”, **Business Insider Nederland**, Exportverbod Indonesische palmolie: reken op duurdere boodschappen (8.11.2024).
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021), “Hollanda”, <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/hollanda> (17.11.2023).
- _____ (2022), Hollanda Ülke Profili, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (20.11.2024).
- _____ (2023), Hollanda Pazar Bilgileri, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (20.11.2024).

- _____ (2024), “Hollanda Ülke Profili”, https://ticaret.gov.tr/data/5ef9d37413b87640180841db/HOLLANDA-%C3%9Clike%20Profili_2024.pdf (20.11.2024)
- Trademap, 2023, <https://www.trademap.org/CorrespondingProductsCompanies.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c18%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c3%7c1%7c2%7c1%7c1%7c4> (20.11.2024)
- Trade Map (2023), “ Aşağıdaki ürün için Hollanda'da ürün kategorilerine göre ihracat yapan şirketlerin sayısı”, <https://www.trademap.org/CorrespondingProductsCompanies.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c04%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c3%7c%7c2%7c1%7c1%7c4> (8.11.2024)
- _____ (2023), “Hollanda'nın 2022'de ihraç ettiği ürünün ithalat pazarlarının listesi”, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c528%7c%7c%7c04%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (20.11.2024)
- Trading Economics (2023), “Hollanda-Nüfus”, <https://tr.tradingeconomics.com/netherlands/population> (16.11.2023)
- _____ (2024), “Hollanda Tarımdan GSYİH”, <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-from-agriculture#:~:text=GDP%20from%20Agriculture%20in%20Netherlands%20is%20expected%20to%20be%203470.00,macro%20models%20and%20analysts%20expectations> (8.11.2024)
- _____ (2024), “Hollanda - Tarım, Katma Değer (% GSYİH)”, <https://tradingeconomics.com/netherlands/agriculture-value-added-percent-of-gdp-wb-data.html> (20.11.2024)
- _____ (2024), “Hollanda-Ekonomik Göstergeler”, <https://tr.tradingeconomics.com/netherlands/indicators>, (8.11.2024)
- _____ (2024), “Hollanda İstihdam Oranı”, <https://tradingeconomics.com/netherlands/employment-rate> (20.11.2024)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024), “İSTATİSTİK VERİ PORTAL”, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=sekt%C3%B6rlere%20g%C3%B6re%20istihdam> (8.11.2024)
- _____ (2024), “İşgücü İstatistikleri, Ağustos 2024”, **Haber Bülteni**, (53514), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2024-53514> (8.11.2024)
- Vakblad Voedings Industrie (2022), “İndonesië hervat export palmolie”, <https://vakbladvoedingsindustrie.nl/nl/artikel/indonesie-hervat-export-palmolie> (22.11.2023)
- Verhoog, David (2023), “Aandeel agrocomplex in Nederlandse economie in 2021 gedaald”, Wageningen University&Research, <https://agrimatie.nl/themaResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2243&themaID=2280&indicatorID=2919> (27.11.2023)

- Versteegh, Enrico vd. (2022), “Oorlog in Oekraïne maakt veevoer duurder en uiteindelijk ook de prijs van vlees in de supermarkt”, **Rabobank**, <https://www.rabobank.nl/kennis/d011266033-oorlog-in-oekraïne-maakt-veevoer-duurder-en-uiteindelijk-ook-de-prijs-van-vlees-in-de-supermarkt> (24.11.2023)
- Yücesoy, Ayşe (2019), “**Türkiye Ve Hollanda Tarım Sektörleri Açısından Dış Ticaretlerinin Karşılaştırılması: Hollanda Örneği**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI (20.11.2024)
- Zuivelnl (2022), “Internationale melkprijzen”, <https://www.zuivelnl.org/marktinformatie/melkprijzen> (24.11.2023)
- Wageningen University&Research (2022), “Indonesian deforestation and palm oil plantation expansion slows down”, <https://www.wur.nl/en/newsarticle/indonesian-deforestation-and-palm-oil-plantation-expansion-slows-down.htm> (22.11.2023)
- Wagenaar, Sake (2023), “Arbeidsmarktprognoze: minder banengroei in 2023 en 2024”, <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/minder-banengroei-in-2023-en-2024>
- Winsen, Joost Van (2022), “Prijzen van bloemen rijzen de pan uit”, **Nieuwe Oogst**, <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/02/03/prijzen-van-bloemen-rijzen-de-pan-uit> (24.11.2023)
- Wolfert, Sjaak vd. (2017), “Big Data in Smart Farming – A review”, **Agricultural Systems**, 153, 69-80 (20.11.2024)
- World Bank Group (2024), “Dünya Kalkınma Göstergeleri”, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.TLF.CACT.NE.ZS&country=NLD#> (20.11.2024)
- WWF (2018), “Indonesische president verbiedt nieuwe palmolieplantages voor 3 jaar”, <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/actueel/nieuws/indonesische-president-verbiedt-nieuwe-palmolieplantages-voor-3-jaar> (22.11.2023)

ÖZGEÇMİŞ

2008 yılında Rotterdam İlkokulu ve Ortaokulu'nu; 2011 yılında Gölcük Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi; 2017 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi - İktisadi İdari Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nü bitirdi. 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- İktisadi İdari Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

BAŞARAN bekâr olup, İngilizce bilmektedir.

